

Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

TANZİMAT ROMANINDA
İNTİHAR OLAYLARININ
PSİKOLOJİK VE SOSYAL-PSİKOLOJİK SEBEPLERİ

Mesut Tekşan

Ankara
1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İ Ç İ N D E K İ L E R

O N S O Z	1-III
G İ R İ Ş	1
İNTİHAR OLAYLARININ PSİKOLOJİK VE SOSYOLOJİK SEBEPLERİ..1	
İNTİHAR OLAYLARININ PSİKOLOJİK SEBEPLERİ	4
A-Anatomik ve Patolojik Sebeplerle İntihar.....	4
B-Psikiyatrik Sebeplerle İntihar	4
C-Psiko-patolojik Sebeplerle İntihar	5
D-Psikanaliz Açısından İntiharın Sebepleri.....	8
E-Freud'a göre İntiharın Sebepleri	10
F-Organik İntiharlar	13
G-Değişik Yaş Gruplarındaki Psikik Yapı Sebebiyle İntihar	14
H-Cinsiyetten Kaynaklanan Psikik Yapı Sebebiyle İntihar	16
İNTİHAR OLAYLARININ SOSYOLOJİK SEBEPLERİ	19
A-Aile	23
B-Din	24
C-Vatan, Millet ve Devlet	26
D-Görev Aşkı	26
E-Askerlik	26
F-Diğer Sebeplerle İntihar	27
BATI EDEBİYATINDA İNTİHAR	31
TÜRK EDEBİYATINDA İNTİHAR	53
TANZİMAT ROMANINDA İNTİHAR OLAYLARI	73
A-Ağırlığı Aşka Dayanan İntiharlar	73
B-Ağırlığı Sosyal Çevre Baskısına Dayanan İnti- harlar	122
C-Ağırlığı Psikolojik Rahatsızlığa Dayanan İnti- harlar	133
D-Ağırlığı İnanç Unsuruna Dayanan İntiharlar.....	154

SONUÇLANMAMIŞ İNTİHAR TEŞEBBÜSLER.....	162
İNTİHAR ETME BİÇİMLERİ.....	168
Suda boğularak intihar	169
Yüksekten atlayarak intihar	171
Ateşli,kesici ve delici silahla intihar	173
Zehir içerek intihar	176
Diğer intihar etme biçimleri	179

BİBLİYOGRAFYA

1-İncelediğimiz Eserlere Ait Bibliyografya.....	183
2-Faydalanılan Eserler Ait Genel Bibliyografya.....	184

Ö N S O Z

Tanzimat Dönemi siyasî, sosyal ve kültürel yönden değişikliklerin, çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde yeni edebî türler Türk Edebiyatına girmiş, roman, hikâye, tiyatro, gazete ve benzerlerinin de ilk örnekleri bu dönemde verilmiştir. Doğu-Batı kültürünün çatışma dönemi olarak kabul edebileceğimiz Tanzimat Dönemi edebî eserleri üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalar, dönemin bir yönüne ışık tutmuş, o günün şartlarının ve olagelen değişikliklerin daha iyi anlaşılmasına kapı aralamıştır. Bu dönemde roman, hikâye, tiyatro, gazete ve benzerlerinin ilk örneklerinin verilmiş olması araştırmacıları araştırma ve inceleme yapmaya daha çok sevk etmektedir. Yapılacak olan araştırmalarda dönemin siyasî, sosyal ve kültürel özelliklerine de temas etmek mecburiyeti vardır. Çünkü bu dönem toplumumuzun Batıya açıldığı ve her şeyi Batı standartlarına göre ayarlamaya yöneldiği bir dönemdir.

Tanzimat'a gelinceye kadar Türk Edebiyatında intihara pek rastlanmıyor. Bu durum islamîyetin intiharı yasak etmiş olması ve Türk gelenek-göreneğinde hoş karşılanmamasıyla izah edilebilir. Tanzimat Edebiyatında Batı Edebiyatında olduğu gibi romanlarda, hikâye ve tiyatro eserlerinde intihar olaylarına yer verilmiştir.

Bu incelememizde Tanzimat Romanında intihar olaylarının psikolojik ve sosyal-psikolojik sebepleri üzerinde duracağız. Konunun daha önce ele alınmadığı düşüncesiyle hareket edecek

çalışmaya başladık. Öncelikle Tanzimat döneminin başlangıcından Servet-i Funûn (1896) dönemine kadar geçen süre içerisinde yazılmış olan romanları taradık. Elde ettiğimiz malzemenin değerlendirilmesi yüksek lisans tezinin hacmini aştığı düşüncesiyle bariz şekilde intihar olayına rastlamadığımız eserleri konu dışında bıraktık.

Mukayese yapabilmek ve Batı Edebiyatı'nda intihar olaylarının sebeplerini görebilmek için akla ilk gelebilecek romanları ve tiyatro eserlerini inceleyerek, Batılı eserlerde konunun edebî eserlere nasıl yansıdığını ve nasıl değerlendirildiğini göstermeye gayret ettik. Batılı eserlerde Tanzimat Romanının aksine uzun ruh tahlillerine yer verildiğini gördük, ancak bu ruh tahlillerine fazla değinemedik.

Tezimiz; giriş, Türk Edebiyatı'nda İntihar, Tanzimat Edebiyatında İntihar ve bibliyografyadan ibarettir.

Giriş bölümünde, intihar olaylarının psikolojik ve sosyal sebepleri ve Batı Edebiyatı'nda İntihar olayları üzerinde durduk.

Türk Edebiyatında intihar bölümünde; Klasik Edebiyatımızın hikâyeleri, Aşık hikâyeleri ve Aşık hikâyelerindeki anı ölümler, Tanzimat dönemi yazarlarının tesirinde kaldıkları edebî ekoller ve intihar konusuna yaklaşımları üzerinde durduk.

Tanzimat romanında intihar olayları bölümünde ise; intihar olaylarını ağırlıklarına göre gruplandırarak; ağırlığı aşka dayanan, ağırlığı sosyal çevre baskısına dayanan, ağırlığı psikolojik rahatsızlığa dayanan ve ağırlığı inanç unsuruna dayanan intiharlar diye dört başlık altında görmeye ve değerlendirmeye gayret ettik. Bu sebeple eserlerin kronolojik sırasına riayet etmedik. Aynı zamanda intihar düşüncelerine ve intihar teşebbüslerine değindik. Son olarak intihar

III

etme biçimleri üzerinde durduk. Böylece intihar olaylarının ne şekilde cereyan ettiğini belirtmek istedik.

Tanzimat romanında, özellikle Ahmet Mithat'ta intihar her an baş vurulan bir çıkış yolu, bir çözüm olarak görülmüş ve çoğu eserde aksiyon halinde duyurulmuştur. Zehra ve Sergüzeşt'te ise intihar olayı daha şümüllü olarak işlenmiştir.

Çalışmamızda Doç. Dr. Sadık Kemal Tural'ın Zamanın Elinden Tutmak adlı eserinden edebî tenkid, sosyal çevre, sosyal çevre ve insan ilişkileri konusunda faydalandık. Doç. Dr. Bilge Ercilasun'un Servet-i Funûn'da Edebî Tenkid adlı eserindeki tenkid anlayışını esas alarak metinlerin tenkidini yapmaya gayret ettik.

Tezimizin sonunda incelediğimiz eserlere ait bibliyografyayı genel bibliyografyadan ayrı olarak verdik. Dipnotlarda yazarların adları verilmeden eserlerin adları yazılmış, iktibasın sayfa numarası belirtilmiştir. O eserin kime ait olduğu incelememizin içerisinde ayrıca belirtilmiştir.

Yaptığımız bu çalışma boyunca ilgi ve alakasını, değerli zamanını benden esirgemeyen rehber hocam Yar. Doç. Dr. Alemdar Yalçın Bey'e sonsuz teşekkürler ederim. Tezimin yazılışı sırasında maddî ve manevî yardımıyla beni çalışmaya teşvik eden eşim ve meslektaşım Keziban'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Mesut TEKŞAN
Şabanözü-1988

GİRİŞ

İntihar Olaylarının Psikolojik ve Sosyolojik Sebepleri:

Konumuz, Tanzimat Romanında intihar ve intiharların psiko-sosyolojik sebeplerinin araştırılmasıdır. Tarihin en eski zamanlarından beri kendini öldürenler bulunduğu halde, intihar kelimesi ancak son zamanlarda dile girmiştir. "Orta çağda Latince "sui homicida", ya da "sui ipisus homicidum" deyimleri kullanılırdı..... "Suicidum" (kendini öldürme) kelimesi Fransızca da ancak XVIII'inci yüzyılda ortaya çıkmış, ilk kullanan da Abbê Desfontaines olmuştur." (1)

Türkçe de ise intihar kelimesine Tanzimata kadar rastlanmıyor. Batı dillerinden çevirilen romanlarda "suicide" kelimesine karşılık "intihar" (kendini katletme) kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu kelime Arapça da "kurban" demek olan "nahr" den meydana gelmiştir.

İntiharın tanımı pek basit değildir ve hayli tartışmalara yol açmıştır. Littré'ye göre "intihar" kendini öldüren insanın eylemidir. (2) Buna göre kaza ile kendisini öldüren her insanın ölümü intihardır. E.Durkheim ise intiharı şöyle tanımlar: "İntihar, bir insanın, doğuracağı sonucu bilerek olumlu ya da olumsuz bir eylemle doğrudan doğruya veya araçlı olarak kendi kendini ölüme sürüklemesidir." (3) Kaza ile kendini öl-

(1) Dr. Nezahat Arkun, İntiharın Psikodinamikleri İst-1978 s.25

(2) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.25

(3) Prof. Nurettin Şazi Kösemihal, Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitapevi İst-1968 s.80

dürme tanım dışında bırakılmıştır. İntihar, olumlu ve giddetli bir eylem sonucu sayılmakla beraber, yaşamak gibi devamlı olumsuz bir davranış da aynı sonuca götüreceğinden, bu "olumsuz eylemin" tanıtında belirtilmesi yerindedir. Durkheim, doğrudan doğruya kendilerini öldürmeye cesaret edemeyip de ölüm cezasını gerektiren bir davranışta bulunanları da intihar etmiş sayar. "Halbwachs ile Delmas bu tanımı biraz geniş bulurlar. Zira Durkheim intihar eden bir kimsenin ölüm niyetinden, ölüm kararından söz etmez. Halbwachs, Durkheim'in tanımına şunu ekler: "Kendisini öldürmek niyetiyle olay kurbanı tarafından yapılan bir aksiyonun sonucu olan her ölüm intihardır." (4)

Delmas'a göre ise; "intihar, akli başında bir insanın, yaşamakla ölmek arasında bir seçme yapabileceği halde, her türlü ahlâk baskısı dışında ölümü seçip kendini öldürmesidir." (5)

Bunamadan ötürü, kaza ile, ahlâk baskısı ile, fedakarlıkla kendini öldürmek iradeli ve istekli olmayan ölüm şekillerine ise sözde intihar diyebiliriz.

Hilmi Ziya Ülgen "Sosyoloji Sözlüğü"nin intihar maddesinde şöyle diyor: Kendini öldürme, eski terimle intihar, psikologlarca patolojik bir ruh olayı sayılan kendini öldürme (Achille Delmas) (Psychologie Pathologique de Suicide) Sosyologlarca tipik bir toplum olayıdır (Emil Durkheim, Le Suicide). Bu ikinci görüşü haklı çıkaracak ve hiç bir ruh hastalığı olmayan pek çok kendini öldürme tipi vardır. (Bizde bu iki tez uzun tartışmalara konu oldu). (6)

Araştırma konumuz intiharın psiko-sosyal sebepleri üzerinde özellikle durmamızı gerektiriyor. Bunun için her şeyden önce insanı intihara götüren, psikolojik ve sosyolojik sebepler üzerinde durmalıyız.

(4) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.26

(5) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.27

(6) Hilmi Ziya Ülgen, Sosyoloji Sözlüğü M.E.B., İst-1968 s.171

Ele alacağımız psikolojik ve sosyolojik sebepleri kesin kes birbirinden ayırmak da oldukça güç. Çünkü intihar insanı ilgilendiren bir olaydır, insansa karmaşık bir yapıdır. (7) İnsan; hem bireysel bir bütün hem de sosyaldır. Kendi kendine, dışarıyla hiç bir etkilenişimi olmadan, yaşaması mümkün değildir.

"İnsan kendisinin dışındakilerle kendisi arasındaki ilişki alışverişlerinin şekillendirdiği sosyal bir varlıktır. İnsan, bu sosyal varlık oluş hadisesini, cemiyet birimleri ile bu birimlerin şekillenmesinde büyük rol oynayan kuvvetlerin geçirdiği değişmeler şeklinde ortaya koymuştur." (8)

Durum böyle olunca, intihar olayları; hem insanın iç çatışmasından -duygusundan, düşüncesinden- hem de dış dünyanın -olayların, problemlerin- bir çıkmaza sokmasından doğuyor diyebiliriz. Yukarıda intiharın tanımını çeşitli yönlerden yaparken; sosyologların olaya sosyal açıdan, psikologların ise psikolojik açıdan baktıklarını gördük. Hangi yönden bakılırsa baksın intihar; karmaşık ve incelenmesi gereken bir olay.

İntiharın bizi ilgilendiren yönü edebiyata, dahası romana yansımış olan tarafıdır. Edebiyat; bilgi, gözlem ve deneyişlere dayalı, duygular, düşünceler ve hayaller yardımıyla, güzel söz ve yazı eserleri yaratma bilgi ve sanatıdır. (9) Romana ise hayata tutulan aynadır diyebiliriz. Hayattaki hemen her şey romana konu olacaktır. İntihar da yaşanan bir olgu olduğundan romana girecektir. Romanda ele alınan intihar olguları hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan ele alınarak, romana yansımış yönüyle, incelenebilir. Biz bu çalışmamızda öncelikle Tanzimat romanına yansımış intihar olguları ve bunların psiko-sosyolojik sebepleri üzerinde duracağız. Ama önce genel olarak in-

(7) Etrafı ateşlerle çevrilmiş akrep, çıkış yolu bulamayınca kendi kendisini zehirliyerek öldürür.

(8) Sadık Kemal Tural, Zamanın Elinden Tutmak; İst-1982 s.20

(9) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı 1. Cilt.

tiharın psikolojik ve sosyolojik sebepleri üzerinde duralım:

1. İntihar Olaylarının Psikolojik Sebepleri:

Bu başlık altında ele alacağımız sebepleri şu alt başlıklara ayırabiliriz.

A- Anotomik ve Patolojik Sebeplerle İntihar:

Çok sık olmamakla beraber nadiren bu tür intiharlara rastlanabilir. "Bazı psikologlar ve hekimler intiharın sebeplerini anotomik ve patolojik faktörlere bağlarlar. Onlara göre: "intihar, temfatik bir yapıdan ileri gelir, böyle bir yapının da özellikleri; Dimanın aşırı şekilde büyümesi ve bir takım organik anormalliklerdir. Bunları otopsi sonucunda, intihar edenlerde ya da ani olarak ölenlerde saptamak mümkündür." (10)

B- Psikiyatrik Sebeplerle İntihar:

Sık rastlanmamakla birlikte akli denge bozukluğu ya da zaman zaman kendini kaybetme gibi haller de intihara sebep olabilir. "Bourdin, Esquirol gibi Fransız psikiyatrları intiharları patolojik bir olay sayarlar. Esquirol'a göre; intihar eden kişi bu davranışı aşırı bir hezeyan halinde iken yapar. İntihar eden kişinin dengesini bozan ise toplumdur. Fakat intiharı delilikle açıklamaya çalışan bu teorinin de ömrü uzun olmamıştır. Zira istatistikler delilik frekansı ile intihar frekansının birbirine hiç uymayan değişiklikler gösterdiğini açığa vurmuştur." (11) Burada yanlış intiharın tek bir sebeple açıklanılmaya çalışılmasındadır. Akli dengesi yerinde olan ve dahası önderlik yapabilecek seviyeye ulaşmış, idarecilerin, devlet adamlarının, kralların-şizofreni v.b, akli dengeyi bozan bir rahatsızlık geçirmediikleri halde- intihar ettiklerini de biliyoruz.

(10) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.135

(11) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.136

Voltaire'in 23 Şubat 1883 (N.32) tarihli Mecmua-i Ebuz-ziya'da tercümesi çıkan "İntihar" başlıklı yazıda şu satırlar dikkat çekicidir.

"1769 senesi teşrinevvelinin 17. günü biri intihar etmişti ki, bu adam gayet ciddi işi ile istigal eylerdi. Kendi sinn-i kemâlde bulunduğu gibi şehavat-ı nefsanîyesinin tegallübünden dahi âzade bir halde idi. Derd-i meâsa müptelâ olmayıp refah ile yaşardı. Velhasıl intihar için hiç bir sebep-i zahiri yoktu. Mumaileyh intiharından bir gün evvel belediye meclisine esbab-ı intiharını natık bir mektup irsal etmiştir... Pederi ve biraderi dahi kendisinin vasıl olduğu çağda iken intihar etmişlerdi. Acaba peder ve evlâdı aynı ile bu sinne vasıl oldukları zaman fiil-i intihara sevk ve teşvik eden sırr-ı takdir nasıl bir sırr-ı hafidir?" (12)

Bunun yanısıra Beşir Fuat'ın intiharı dikkat çekicidir. Hiç bir rahatsızlığı olmadığı halde; yolculuğa hazırlanır gibi hazırlanarak intihar eder. İntihar etmezden önce nasıl intihar ettiğini ve o esnada çektiği acıları birer bir yazar. Bu da gösteriyor ki; insan bazan hiç anlaşılamayan bir sebeple intihar edebiliyor, bunu da psikiatrik sebeplerle açıklayamıyoruz.

Ahmet Mithat'ın Çengi romanında Daniş Çelebi; karısının evden kaçmasından sonra onbir sene kimseyle görüşmüyor, sonunda cinneti büsbütün şiddetlenince kendisini odanın birisinde asıyor.

C- Psiko-patolojik Sebeplerle İntihar:

İntiharda önemli olan nokta insandaki ölüm isteği ve iradesidir. Psikopatların intiharını bazı psikiatristler bu sebeple intihar bile saymazlar. A. Delmas'a göre bir problem olarak ancak gerçek intihar ele alınabilir, sözde intiharda

ise hiç bir problem yoktur.(13) Delmas'a göre; Durkheim'in ve diğer sosyologların aksine olarak; "İntihar determinizmi, kesinlikle kişisel bir determinizmdir... Kişi yaşamak olanığı varken ölümü seçer." Delmas özellikle bu seçme deneyimi üzerinde durur. Gerçek intiharın sebebi üç psişik halde belirir:

- 1- "Cyclothimique" çöküntü halleri, ya da melankoli nöbetleri,
- 2- "Cyclothimie" kronik, devamlı çöküntü halleri, yahut yapıdan ileri gelen çöküntü halleri,
- 3- Yapılan (Constitution) ileri gelen aşırı heyecanlılıktaki (hyperemotivite) aşırı dönemler." (14)

İntiharların hemen çoğu bu sınıflamada yer almış olan hallerde meydana gelir. Bazı romanlarda intihar olayları uzun ruh tahlillerine gidilerek verilmiştir. Biz bu çalışmamızda bütün ayrıntıyı veremeyeceğiz. Madam Bovary'nin intiharını hazırlayan, onun şahsiyet yapısıyla, parasızlıktır. Aynı durumda bir başkası olsa intihar eder miydi? Bunu söylemek zor. Sergüzeşt romanında Dilber'in yerinde bir başkası olsaydı sonuç yine aynı mı olacaktı? Sosyal çevre insanı içben'e (ruhi dengeye) göre etkileyebilir. Aynı durumda olan ve aynı olayı yaşayan iki insanda o olayın etkileri, şüphesiz, aynı olmaz. Daha önce de belirttiğimiz gibi intihar determinizmi, kişisel determinizmdir.

İnsanların ruhi dengesi her zaman normal olmayabilir. Üst üste gelen tatsızlıklar, beklenilmedik hadiseler insanın ruhi dengesini olumsuz yönde bozarlar. Buna bir de çevrenin ve iç dünyanın etkileri de katılınca denge iyiden iyiye bozulmaya, insan kendi kendisine muhakemeler yapmaya başlar. Eğer bu muhakemeler sonrasında, bütün veriler olumsuz ise, bundan

(13) "Sözde intihar'ı daha önce açıklamıştık. Geniş bilgi için bkz. Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.26-27

(14) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.137

nasıl sıyrılmak gerektiğini düşünen insan sağlıklı bir çözüm bulamıyorsa intihara yönelecektir. O çıkmazda ölüm; çözüm olarak görülebilir. Daha önce ölümü hiç düşünmeyen birisi o anda nasıl oluyorda ölümü hatırlayabiliyor? Aslında bu nokta da üzerinde durulması gereken bir konudur. Kanaatimize göre insan, o buhran anında daha önceden yaşadığı bir hadiseyi tekrar hatırlayarak ve o hadiseden yola çıkarak intihar ediyor.

Anna Karanina(15), Vronski ile karşılaştıkları işstasyonda meydana gelen tren kazasını hatırlıyor, kendini trenin altına atarak intihar ediyor. Madam Bovary (16) ise, eczacının daha önce arsenik üzerine söylediklerini bir bir hatırlıyor ve gizlice arseniğin bulunduğu depoya yollanıyor, avucuna aldığı arseniği acele acele yiyor.

Bu üç psişik halin temelinde aşırı sıkıntı vardır. Aşırı sıkıntı halinde intihar için kuvvetli eğilim vardır. Tıpkı ısıda yayılma gücünün ya da hidrojenle yanma eğiliminin bulunması gibi. Anna Karanina ve Madam Bovary romanlarında se-bölümünden sonra psikolojik tahlillere geçiliyor. Bu tahlillerin temel dayanağı -her iki romanda da- kadın baş kişilerin can sıkıntısıdır. Yazarlar intiharı hazırlayan sebepleri, çevre ve zaman içerisinde sergilerlerken, bakış açısı olarak, baş kişilerinin bakış açılarını kullanmışlar, etrafı onların gözleleyle görmeye çalışmışlardır. Anna ve Emma can sıkıntısının dep-reştiği bir anda intihar ederler. Onların intiharları , adım adım varılan, planlanan bir intihar olmayıp, bir buhran anında, bir çıkmazda akla gelen çözüm olarak çıkıyor karşımıza. Ölüm nedir? Sonrasında neler olacaktır? Pek düşünmezler.

Dış sebepler ve sosyal faktörler, aşırı heyecan hallerinde bir çok etkisi yapmak suretiyle intihara sebep olurlar. Dış sebepler ve sosyal faktörler üzerinde ilerde duracağız.

(15)L.Tolstoy, Anna Karanina, Ank.-1974

(16)Gustave Flaubert, Madam Bovary, İst.-1985

Yalnız burada hemen şunu belirtelim; dış sebepler ve sosyal faktörlerin insandan insana farklı etki yapması yine insanın iç dünyasıyla (psikolojik yapısıyla) alakalıdır. Öyle insanlar vardır ki; en ufak problemi gözlerinde büyütürler büyütürler, içinden çıkılmaz hale sokarlar. Hislerine ve düşüncelerine uygun bir gelişme, bir değişme olmadığı zaman intihar etmeyi düşünürler. Bu düşüncede romantizmin de tesiri olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların aynı sıkıntılar, aynı hafakanlar, aynı çıkmazlar içerisinde olup ta farklı tepki göstermeleri bundandır. Bu farklı tepkiyi doğuran sebepler insanın yaşadığı çevreyle, aldığı eğitimle ve doğuştan sahip olduğu ruhi hasletlerle ilgilidir.

Freud; intiharın tam bir açıklamasının yapılamıyacağı görüşündedir ve "intihar probleminin bilim yönünden çözümlenmemiş olarak kaldığını" söyler. Ona göre; ne sağduyu ile; ne de klinik psikopatoloji yoluyla intiharın nedeni açıklanmış değildir. (17)

D- Psikanaliz Açısından İntiharın Sebepleri:

İç sıkıntısı ya da hafakan, intiharın temel sebebi olarak kabul ediliyor. Ama bu iç sıkıntısı insandan insana farklılık gösteriyor. İç sıkıntısından kaynaklanan intiharları normal görmek mi gerekir? "Anxiety" halini tanımlamaya çalışalım; Anxiety; bir tehlikeden korkmak, tehlike karşısında bir iç çatışma halidir. İnsan bir tehlike karşısında kaldığında, içerisinde bir atılım, bir gerginlik başlar. Bu atılım insanın o tehlikeyi atlatmak için kendini savunmaya geçmesinden kaynaklanır. İnsan kendine yönelen fiziki tehlikeyi ortadan kaldırmak için bütün gücünü seferber eder. Şayet kendini savunabileceğine inanmazsa tehlikeden kaçmak suretiyle kendini korumaya çalışır. Bu insanın kendini koruma içgüdüsünden kaynaklanır. Eğer kaçmakla ya da karşı koymakla tehlikeyi ortadan

kaldıramayacağına inanırsa bu sefer tehlikenin içine atar kendini. Bu da insan yapısının karmaşıklığını çıkarır ortaya. İşkenceye maruz kalacağını anlayan bir insan -yine kendini korumak iç güdüsüyle- kendini ölüme atar. Yakalandığı hastalıktan kurtuluş olmadığını bilen bir insanın, acı çekmektense, bir an önce ölmek istemesi ve intihar etmesi normal intihar sayılır. Ama aslında bu tür intiharlar bile "normal intihar" değildir. Bu tür intiharlarda bile bir şahsiyet bocalaması, bir ruhi denge bozukluğu vardır demektir.

Madam Bovary, yaşadığı gayri meşru aşkların duyulmasından ve bu arada yaptığı borçların açığa çıkmasından endişe duyuyor. Düşeceği zor durumdan kurtulmak için bütün dostlarına başvuruyor ama çare bulamıyor. Alexandre Dumas Pere'in yazdığı Antony adlı eserde, aşığıyla beraberken kocasının eve dönmesi Adele'yi perişan ediyor. Muhtemel bir rezaleti önlemek için intihara kalkışıyor. Bu ve daha nice intiharlar gösteriyor ki; insan, bir tehlikeden kurtulayım derken, bir başka tehlikeye atıyor kendini.

Kanaatimizce "ruhi denge"yi intiharın terazisi saymak yerinde olacaktır. "Ruhî denge"nin olumlu ya da olumsuz olması kişinin intihara yönelmesi ya da yönelmemesi şeklinde açıklanabilir. Ruhî denge; insanın bulunduğu ortama, bulunduğu çevreye, bulunduğu sosyal gruplara, her ne şartlar altında olursa olsun uyum sağlayıp, çevresiyle ve kendisiyle (içten) barışık yaşamasıdır. Durum böyle olunca intihar; hiç bir ortamda, hiç bir şekil ve şartta normal sayılmaz. İnsan, yaşadığı ortam her ne olursa olsun, kendine bir ideal tayin eder; o ideale ulaşmak için çaba sarfederse, bir amaca hizmet edeceğinden yaşamak isteyecek, intihar aklına gelmeyecektir.

"Bir tehlike karşısında bütün canlılar gibi, insanın da yapacağı şey, nefsinin korumak, ya da bu tehlikeden var kuvvetiyle kaçmaktır. Bu kaçma iki türlü olur; Biri geriye doğru (fuite en arriere), yani tehlikeden uzaklaşarak, diğeri ise

Öne doğru kaçma (fuite en avant) kendini tehlikenin içine atarak... Janet bu olaya "eylemlerin, davranış ve isteklerin tersine dönmesi" demiş, Bleuler ise "Ambrivolence" ismini vermiştir. Burada esas olan nokta, insanın iki zıt istek arasında bocalaması ve zıt isteklerden istemediğine doğru sürüklenmesidir. Böylece ölüm meydana gelirken, bu, ölümden nevrotik bir şekilde, akla yakın bir sebep olmadan korkmak demektir. Ölüm korkusundan azap duyan bazı kişilerin bu korkudan kurtulmak için kendilerini öldürdükleri olur. Bu gibi kişiler bir bakıma isteyerek korktuklarına uğrarlar." (18)

Ele alacağımız romanlarda Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi adlı romanında Daniş Çelebi, ölüm korkusuyla intihar ediyor. Ölüm korkusuyla Onbir sene evden dışarı çıkmayan ve hiç kimseyle görüşmeyen Daniş Çelebi; cinneti büsbütün arttığı bir gün kendini asar. Bu, ölüm korkusuyla beklemenin azabını ortadan kaldırmak için insanın, kendini ölüme atmasıdır.

E- Freud'a Göre İntiharın Sebepleri:

Freud, kişilik teorisinde psişik tabakalar üzerinde durarak intiharın sebeplerini izah etmeye çalışır. Freud'e göre; psişede üç zematik olarak tabaka vardır: İçben, Ben ve Üstben (Id, Ego, Superego)

İçben (Id) psişenin en alt tabakasıdır. Bu tabakada cinsiyet içgüdüleri, ile kendini koruma içgüdüleri, saldırganlık içgüdüleri vardır. Ego psişenin en önemli diyebileceğimiz kısmıdır. Bu kısım çocukta yavaş yavaş içbenden ayrılır, gelişir ve kişiliği ifade eder. Dış dünya ile ilişki kuran, bilince gelen duyular, izlenimleri birbirine bağlayan bu kısım. Çocuk büyüdükçe geliştikçe, Ben-Ego'dan ayrılan bir kısım, otomatik kuvvetler bir bakıma bir ikinci içgüdüler grubu, bir alışkanlıklar bütünü meydana getirir ki, buna da "Üstben" di-

yoruz. Bu alışkanlıklar daha ilk yıllarda başlayarak şekil aldığı, geliştiği için içgüdüler kadar, insanda, kökleşir. Demek ki, bunlar terbiye ve eğitimden gelen, özellikle anne ile babanın ve çocuğu eğitenlerin verdiği alışkanlıklardır. Psişedeki bu kısım, bir bakıma büyüklerin, terbiye edenlerin temsilcisidir. Fakat Üstben sadece terbiye edenlerin damgasını taşımakla kalmaz, ayrıca sosyal ve kollektif bir özü de vardır. Bir bakıma kişinin bağlı olduğu toplumun idealini ifade eder ve kişi bu ideali çizerken ona kendi isteklerinden de bir şeyler katar. Freud bunu şöyle dile getirir: "Her kişi bir çok topluluğa bağlıdır. Ego'nun idealini en çeşitli örneklerle yapılandırır. Her kişi böyle bir çok kollektif ruhu, ırkının, sınıfının dini toplumunun, devletinin... ruhlarına katılır."(19)

Normal insanda Ego, isteklerini üstbene rağmen, uygun olduğu ölçüde tatmin eder. Eğer insan psikolojik denge halinde yaşamak istiyorsa, hem içbenin hem üstbenin isteklerine kendini ayarlamak zorundadır. Zaten normal bir ego böyle davranır. Normal bir insanda, Ego, İçben ve Üstben birbirine uyar ve üçü bir bakıma bir bütündür. Ancak çatışma hallerinde ayrılık baş gösterir. Üçünün bir olması ve içben'le üstben'in Ego'da erimesi, Ego'nun tam sağlıklı olduğuna işarettir. Gerginlik, ayrılık ise, hiç değilse psişik bir tehlikedir. (20)

İçben'in Ego ile ya da Üstben ile uzlaşamayan bölümleri itilir ve bunlar ayrıca birer gezegen gibi bağımsız kişilikler olarak işlemeye başlayabilirler ki, o zaman kompleksler ve daha aşırı durumlarda ise nevroz halleri doğabilir. "Ego üç efendinin isteklerini yerine getirmeye zorlanan zavallı bir uşak, bir yaratıktır." İçbenin isteklerine uyararak baştan çıkarılmak, öte yandan üstben'in ahlak kurallarıyla tehdit edilmiş olmak, ve bir de realite -Gerçek prensibine ayak uydurmak zorunda olmak, her insanın karşılaşılabileceği bir durumdur. Tıpkı dış

(19) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.143-144

(20) Bkz. Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.145

dünyasındaki kişiye baskı yapan, kişiyi ürküten bir tehlike gibi, bu da iç dünyadaki tehlikedir. Bu gerginlik ya içben'deki kuvvetli isteklerden, ya da üstben'deki sıkı kontrolden ileri gelir. Ego bu iki kuvvet arasında bocalar durur. Eğer kişi normal ise, çatışma bilinçte olur ve Ego kuvvetli ise bu tehlikeyi kontrol ederek bir tarafa itebilir. Hatta Ego, içben'in isteklerine, üstben'in yasaklamasına rağmen, boyun eğse bile bu şartlarda nevroz olmayabilir... Eğer çatışma bilinç dışında oluyorsa, durum Ego'nun kontrolünden çıkmıştır ve nevroz baş gösterebilir.

Atala (21) annesine hiç bir erkekle beraber olmadan, bekaretini koruyarak öbür âleme göceceğine dair verdiği söze rağmen Choctas'a aşık olur. Yağmurlu bir günde, içinde onunla bir olma arzusunu muthiş bir şekilde duymaya başlayınca, annesine verdiği söz bütün canlılığıyla benliğini sarar ve zaafa düşeceğini, sözünde duramayacağını anlayınca intihar eder. Böylece annesine verdiği sözden dönmeden, bekaretini koruyarak öbür aleme geçer, Burada içben'le üstben'in çatışmasına şahit oluyoruz. Yine Victor Hugo'nun Hernani adlı eserinde Don Gomez'e şeref sözü veren Hernani: Sevdiği kız Dona Sol ile evlendiği en mutlu olduğu bir anda, duyduğu boru sesi üzerine zehir içerek Dona Sol'la beraber intihar ederler. Çünkü boru sesi duyunca intihar edeceğine dair Don Gomez'e şeref sözü vermiştir. Her iki ramanda da Üstben; Ego'yu bağlayıcı ve yaptırıcı oluyor. İnsan verdiği sözü yerine getirmek için, mutluluğunu, sevdasını ve hatta canını feda edebiliyor.

Eğer Ego, Üstben'in uyarılarına ve emirlerine rağmen kendini kesinlikle içben'in isteklerinin gerçekleşip doyurulmasına verir, içben ile yeteri kadar savaşmazlarsa önceleri tehdit, sonra da cezalandırır, vurur. Bu vuruş Ego'nun çeşitli taraflarına; fizik varlığına, manevi-psişik kısmına ya da sosyal yönüne isabet edebilir. Bazan da başka bir ceza olarak,

(21) Francois - Rene De Chateaubrian, Atala 1801

Üstben; Ego'yu İçben'in bütün kuvvetlerinden yoksun bırakır. Bu hareketsizlik ve duraklama hali melankolide ve bir de cin-siyet anormalliklerinde görülür." (22)

Her organizmada biri yapıcı, öbürü yıkıcı olmak üzere, iki faaliyet vardır; Bu iki faaliyete kabataslak olarak yapıcı ve yıkıcı faaliyetler diyebiliriz. Ego ile Üstben'in, Ego ile İçben'in mücadelesine benzer bir mücadele; yapıcı, yaşama içgüdüğü ile yıkıcı ölüm içgüdüğü arasında da sürmektedir. Denge herbirinde esastır. Denge bozulduğu zaman insan kendi kendini ortadan kaldırmaya kalkışacaktır. İşte üzerinde durulması gereken asıl intiharlar bunlardır.

F- Organik İntiharlar:

Tehlike merakı, gözü pek olma; tutarsız ruh halini gösterir. Burada ölüm içgüdüğü'leri ile yaşama içgüdüğü'leri kısa aralıklarla birbirine baskın gelir. O baş döndürücü, hem de hoşaya giden ve insanın kendini kuvvetli duyduğu oranda hoşaya giden tehlikeye atılma zevkini veren, işte bu ölüm içgüdüğü'leridir. İnsan ölüm korkusunu hissettiği oranda kendinde yaşama arzusunun gücünü duyar. İşte zaten tehlikelerin zevkini veren de budur. Ölümün yanından böylesine sıyrıtarak geçmek insana yaşama temposunu bir bakıma daha hızlı hissettirir. Bu tehlike merakı bir bakıma Ego'nun gücüne bağlıdır ve özellikle bir çağ sorunudur. Yaş ilerledikçe bu tehlikeyi göze alma cesareti ve zevki azalır.

Tehlike, bazen endişe verebilecek şekilde bozulabilir. Yıkıcı güçler baskın gelmeye başlar. Bu gibi durumlarda, bilinç altındaki çatışmada baskın gelen yıkıcı güçler, ya psikik alana çevrilir ve nevrozlar baş gösterir, ya da yıkıcılık biyolojik alana kayar. Buna organik bir şekilde kendi kendini yıkma denir. İşte bu çeşit olaylar ölüm içgüdüğü'lerinin baskın

gelmesi demektir. Böylece, yıkıcı kuvvetler organizmanın hücrelerini, dokuyu, iç salgı bezlerinin işleyişlerini bozarak vazomotör değişmeler yapar, organlarda kan hücumu meydana getirerek kısmi intihar demek olan organik intiharı sağlar. Bu iç çatışma bazı kişilerde psişik bozukluklara neden olur ve bu gibi hallerde bir bakıma kişiyi oyalayarak organik bozuklukların önüne geçer. Nevrozlulardaki organik sağlık, hatta çoğu zaman normalin üstündeki sağlık da bunu gösterir.(23)

Nabizâde Nazım'ın Zehra adlı romanında Zehra'nın intiharı bu tür bir intihardır. Suphi'yi, Sırrıcemal'i ve Suphi'nin annesini yıkıma sürüklediğine inanan Zehra, hastalanıp yatağa düşer. Hiç bir tedaviyi kabul etmez ve bir buçuk ay sonra da ölür.

G- Değişik Yaş Gruplarındaki Psişik Yapı Sebebiyle Intihar:

Çocukluk çağından buluş çağına geçen kişinin duygusunda, düşüncesinde değişiklikler olacaktır. İnsanın çocukluk döneminde kurduğu denge buluş çağına geçişte bozulacaktır. Gençte içben gelişmeye, içgüdüler daha bir belirginleşmeye başlayacak, bunun yanında çocukluk döneminde geliştirdiği üstben'in yasakçı kuralları onu bırakmayacaktır. Genç içgüdüleriyle Üstben'in kuralları arasında kalacak, ruhunda bir çatışma çıkacak ortaya." "Bu çağda, birden gelişen cinsiyet içgüdüleri ile değişen içben, ve bunları, üstben'e ve bir de dış dünya-reali-te'ye göre ayarlamaya çalışan Ego, çetin bir sınav geçirmektedir. Kendine bir taraftan çocuk gözü ile bakan bir dış dünyadan çocukluktaki sevgi ve ilgiyi bekleyen buluş çağındaki delikanlı, bir taraftan da hiç değilse kendi gözünde yetişkin bir insan olma yolunda ve iddiasındadır. Böylece dış dünyadan, etraftan bir bakıma hâlâ çocukluktaki ilgiyi bekleyen Ego, hem kendi iç dünyası ile, hem de Realite ile uzlaşıp, yine bir Ego

(23) Daha geniş bilgi için bakınız Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.149

organizasyonu bulmak zorundadır. Bu bocalamadan kurtulup, dengeyi yeniden kurmak her zaman kolay olmaz. Cinsiyet isteklerini yeni bir üstben'e göre dizginleme zorlukları bir takım psikşik problemler yaratır ve alınganlık, sevilmediği inancı şeklinde kendini açığa vurur.

Buluğdan sonraki olgun yaşlarda intihar oranlarındaki azalma ise Ego'nun durulmuş isteklerine, belli bir dengeye varmış olan Üstben'in bu yeni düzen içinde doyum olanakları vermesiyle açıklanabilir." (24)

Madame de La Fayette'nin La Princesse de Cleves adlı eserinin baş kişisi Matmazel Chartes sevmediği biriyle, sosyeteye girebilmek için, evleniyor ve ona sadık kalacağına söz veriyor. Ama daha sonra bir asilzadeye aşık oluyor. Ya kocasına ihanet etmek ya da aşkından vazgeçmek zorunda kalıyor. İçben ve Üstben çatışıyor sonunda içben galip geliyor, Matmazel Chartes kocasına durumu açıyor. Kocasını bu olaydan çok müteessir oluyor ve üzüntüsünden ölüyor. (25)

Yine daha önce söz konusu ettiğimiz Atala (26); daha aşkın ne olduğunu bilmediği çocukluk çağında, annesine hiç bir erkekle olmadan, bekâretini koruyarak öbür âleme göçeceğine dair verdiği sözün manasını bilememektedir. Olgunluk dönemine gelip karşısına sevebileceği Chastas çıkınca ne yapacağını şaşırır. Üstben ile İçben'in çatışması Atala'yı sarsar. Sonunda Atala annesine verdiği sözü bozmamak, İçben'e yenilmemek için intihar eder. Bu da bize gösteriyor ki insanın ruhunu, çeşitli faktörler etkiliyor ve insan çeşitli psikolojik ve sosyolojik baskı altında eziliyor.

Olgunluk döneminden yaşlılık dönemine geçildiğinde in-

(24) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.163

(25) Madame de La Fayette, La Princesse de Cleves

(26) François-Rene De Châteaubriand, Atala 1801

tiharların arttığı görülür. Bu da ileri yaşlardaki bunalımdan kaynaklanıyor. İleri yaşlarda kişinin sosyal konumu değişince buna paralel olarak insandaki içben ve üstben çatışmaya başlar. Ego bu çatışmada denge kuramaz yeni durumuna ayak uyduramazsa, problem büyür. İçbenin istekleri son derece ileri ve taşkındır. Üstben bu taşkın ve ileri olan isteklerin karışılmasını engeller. "Buluğ çağından sonra düzelmiş olan içben-Üstben ilişkileri bu yüzden bu çağda yeniden bir bocalama dönemine girer." (27) Bu da intiharı hazırlar.

H- Cinsiyetten Kaynaklanan Psikişik Yapı Sebebiyle İntihar:

Kadın ve erkeklerde psikişik yapının farklı olduğunu söylemek oldukça zor. Yalnız kız çocuklarına oranla erkeklerde İçben'deki saldırganlık İçgüdü'leri çok daha fazladır. Daha bebeklik çağında farklı bir terbiye ile yetiştirilen kız ve erkek çocuklarda İçben'le Üstben farklı gelişme gösterir. Erkeklerde, öldürme İçgüdü'sü ile saldırganlık, vurup-kırma, savaşma İçgüdü'leri daha çocuklukta kendini gösterir. İleri yaşlar da bu İçgüdü'ler beslenerek gelişir. Kız çocuklarında bu tür İçgüdü'ler bastırılmaya çalışılır. Erkek çocuğunun eline tabanca, tüfek verilirken, kız çocuklarına, bebek, beşik, bilezik vb. verilir. Sonraki eğitimleri de aynı doğrultuda yapılır.

İçben'deki yıkıcılık İçgüdü'leri erkekte gerek kendine, gerek başkalarına çevrilmiş şekli ile kadında olduğundan çok daha şiddetlidir. Cinayetlerin de erkeklerde daha fazla oluşu, dışa çevrilmiş şekli ile yıkıcılık İçgüdü'sünün erkekteki şiddetini gösterir.

"Kadının Üstben'inin daha hoşgörüsüz ve amansız olmasının nedenini, Freud anatomik yapı farkında bulur, Freud'a

göre "anatomi kader demektir." Şu halde içben ve üstben üzerinde cinsiyeti tayin eden anatomik farkların esaslı etkisini kabul etmek gerekir, çoğu zaman daha hoşgörüsüz ve sert olan kadın Üstben'i içben'den gelen arzuları daha sıkı yasaklarla baskı altında tutar. Kadınlarda nevrozların fazla oluşu bu suretle yorumlanabilir."(28)

Üstben'i türlü faktörlerin etkisiyle daha hoşgörüsüz olan kadının saldırganlık içgüdü'leri erkekte olduğundan daha kolaylıkla kendine karşı harekete geçer ve Ego'yu cezalandırmak ister. Ancak, yeterli derecede güçlü olmayan yıkıcılık içgüdü'lerinin bu koşullarda Ego'yu tedirgin ederek nevrozlara, intihar söz konusu olduğu zaman, ölümle sonuçlanacak kadar radikal olmayan, intihar hareketlerine, girişimlere neden olduğu düşünülebilir. Ancak, bir de girişimlerin insanlar arası ilişkilerdeki aksaklıklarda doğduğu görüşünü unutmamak gerekir.

Anna Karanina'nın erkek kardeşi Stepan Arkadyeviç, karısı Dolli'yi başka kadınla aldatıyor. Durumu karısı ve kardeşi biliyorlar ama ellerinden bir şey gelmiyor. Anna yengesini Dolli'ye Stepan Arkadyeviç'i affetmesini söylüyor. Stepan Arkadyeviç de karısından af diliyor. Bundan sonra da kaçamaklar yapıyor ama karısı Dolli bunu problem yapmıyor. Acaba kocanın yaptığını kadın yapmış olsaydı durum yine aynı olabilecek miydi? Elbette ki hayır. Kadının kocasını aldatması toplum tarafından hoş karşılanmazken kocasının aynı işi yapması o kadar tuhaf sayılmıyor, bilakis erkekler arasında övünme kaynağı olabiliyor.

Durkheim'a Göre İntiharın Psikolojik Sebepleri:

Durkheim'a göre insanı intihara sürükleyen toplumsal olmayan sebepler ya delilik, sarhoşluk, ırk, soyaçekim gibi psiko-organik yapıyla, ya da iklim-ısı gibi fizik çevreyle

ilgili olabilir. Durkheim, intiharın toplumsal olmayan sebepleri üzerine ileri sürülmüş kurumlarını beş öbeğe ayırarak incelemektedir:

- a- Delilik, serhoşluk,
- b- Irk, soyçekim,
- c- İklim-ısı
- d- Taklit arasında her hangi bir ilişki var mıdır?

a- İstatistikler, intiharla akıl hastalıkları arasında sorunlu bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Örneğin: İstatistikler akıl hastalıkları oranının kadınlarda erkeklerden yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa intihar oranı tersine erkeklerde daha yüksektir.

İstatistikler serhoşlukla intihar arasında da herhangi bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Bununla beraber "Delilik ve serhoşluk" Ego'nun dengesini bozduğundan intihar ortaya çıkar. (29)

b- Irk ve soyçekimle intihar arasında herhangi bir zorunlu ilişkinin bulunmadığını istatistikler ortaya koymaktadır. Şayet zorunlu bir ilişki olsaydı o zaman kız ve erkek çocuklarda intihara eğilimin aynı derecede olması gerekirdi. Oysa kız ve erkek çocukların intihara eğilimleri farklıdır. İstatistikler erkek çocuklarında kız çocuklarına göre, intiharın daha çok olduğunu göstermektedir. (30)

c- İntiharın iklimle, kozmik etmenlerle zorunlu bir ilişkisi yoktur denilebilir. Çünkü belirli bir iklime bağlı bir toplumda intiharın çağdan çağa değiştiği görülmektedir. Isı etmeniyle intihar arasında herhangi bir zorunlu ilişkinin

(29) Daha Geniş Bilgi İçin bkz. Prof N. Sazi Kösemihal, Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitapevi- 1968

(30) Prof. N. Şazi Kösemihal a.g.e., s.84

bulunmayacağını da istatistikler açıkça ortaya koymaktadır.(31)

Durkheim'a göre bazı mevsimlerde intihar oranının artması ya da gündüzleri intihar oranının artması o zamanlarda toplumsal hayatın daha yoğun bir biçim almasındandır.

d- Durkheim, taklitle intihar arasında da herhangi zorunlu bir ilişkinin bulunamayacağını belirterek; toplumsal olayların sebeplerinin psikolojik olaylarla anlatılamayacağını isbatlayan fikirlere başvurur. "Toplumsal bir olayın sebebini gene toplumsal bir olayda aramalıdır" kuralına dayanarak, intiharın sebebini psikolojik olaylarda ya da doğal çevrede değil, gene toplumda arar.

Gördüğümüz eserlerdeki intiharlardan bir kısmı psikolojik sebeplere dayanıyor. Nabizâde Nazım'ın Zehra romanında Zehra'nın, bir yönüyle Anna Karanina'nın ve Madam Bovary'nin, Werther'in ve diğer bazı intihar olaylarının temel sebebi psikolojiktir. Sosyolojik etkiler ise, psikolojik yapıyı zorlayıcı oluyor.

2- İntihar Olaylarının Sosyolojik Sebepleri:

İntihar olaylarının sosyolojik sebepleri üzerinde dururken dış etmenlere de değinmek yerinde olacaktır. Durkheim'in iklim ve kozmik etmenlerle ilgili görüşünü yukarıda belirtmiştik. Durkheim iklim ve kozmik sebeplerle intiharın ilgisi olmadığını belirtiyordu. Ama intiharı bu yolla açıklamak isteyen bilim adamının sayısı az değildir. Montesquieu "Esprit des Lois" isimli kitabında İngiltere'deki intihar bolluğunu bir iklim hastalığı sayar. Bazı düşünürler ise, mevsimlerin intihar üzerindeki etkisine dikkati çekmişlerdir. Mills'e göre barometrik basıncın birden düşmesi ve birden değişmesi ile intihar frekansları yükselir. İntiharlar yazın artmakla beraber, kışın da

hiç yok değildir. Demek ki, mevsimler intiharların ancak artması ve azalması üzerinde rol oynamaktadır.(32) Ancak bu sosyal etkilerin intihara sebep teşkil ettiğini -en azından intihar olgularını artırdığını- söyleyebiliriz.

Quetelet'e göre intihar; toplumun "korkunç bir düzenle ödediği bir borç, bir vergidir. Wassaryk ise; intiharın nedenini uygarlıkta arar. Ona göre, uygarlık ilerledikçe intiharlar da çoğalır. Fikirlerine en kuvvetli kanıt olan nokta, ilkel toplumlarda intiharın hemen hemen yok denecek kadar az olması, buna karşılık uygar toplumlarda uygarlık derecesiyle intihar frekansının artmasıdır.(33)

Levy Bruhl, Malinowsky ve Blondel gibi sosyologlara göre ilkel toplumlarda az olmakla beraber intihar vardır ve bu intiharlar fedakarlık, ya da intikam almak için olan, nihayet en az sayıda aşk yüzünden kötümserlik olan intiharlar olmak üzere bir kaç kısma ayrılır. Aşk yüzünden intiharlar az sayıdadır. Fedakarlık ya da intikamla olanlarda kişinin istek ve iradesinden fazla toplumun baskısı rol oynamaktadır.

Durkheim ise intiharı kesinlikle sosyal bir olay olarak ele alır ve psikolojik sebeplerle intiharı hemen hemen hiç kabul etmez. Birinci bölümde Durkheim'in bu konudaki ayrımını ve savunduğu görüşleri özetlemiştik. "İntihar" adlı eserinde psikolojik sebepler (ya da toplumsal etmenler) üzerinde durarak bütün bunları istatistikî bilgilerle reddeden Durkheim'a göre intihar; kesinlikle sosyal bir olaydır ve her millette değişmez bir ortalama, hatta ölüm ortalamasından daha değişmez bir ortalama göstermektedir. İstatistiklere dayanarak, intihar sayılarının artmasını sosyal bütünün kuvvetsiz olmasına bağlar.

Durkheim toplumsal nedenleri dikkate alarak intihar ol-

(32) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.131

(33) Dr. Nezahat Arkun, a.g.e., s.132

gularını: a)Bencil (egist), b)Elcil (altruiste), c)Anomik (kanun yokluğundan, bunalımda, kargaşalıktan gelen) diye üç öbeğe ayırır:

a- Bencil İntiharlar:

Bireyin bağlı olduğu din, aile politik zümre vb. tarafından korunulmuş olmasından meydana gelir. Başka bir deyimle bencil intiharlar toplumsal bağlar gevşek olduğu, birey kendini yalnız duyduğu zaman belirir.

Bu görüşünü isbat etmek için Avrupa'nın çeşitli kesimlerinin istatistikî değerlendirmesini yapar.

"İnsanı topluma bağlayan sadece din zümresi değildir. Aile zümresi, politik zümre de aynı ödevi görür. Gerçekten din zümresi gibi aile zümresi de insanı korur, ona dayanak olur. Bundan ötürü de bütün toplumlarda bekârların intihar oranı, evlilere göre daha yüksektir. Evliler arasında da çocuksuz ailelerde intihar oranı bağlılığıyla tes orantılıdır."(34)

b- Elcil İntiharlar:

Bencil intiharların tersine topluma çok bağlı olduğu zamanlarda çıkar ortaya. Toplumun kurallarına uyabilmek için yapılan intiharlar ilkel toplumlarda daha çoktur. Örneğin Danimarkalı savaşılar için yataklarında ihtiyarlıktan ya da hastalıktan ölmek ayıp sayılır, bu ayıptan kurtulmak için intihar ederlerdi. Gotlar, Vizigotlar için de doğal ölüm utanç verici bir şeydir.

Kocanın ölümünden sonra dul kalan kadınların kendilerini öldürmeleriyle, efendilerinin ölümünden sonra, kölelerin,

(34) Prof. N. Şazi Kösemihal, a.g.e., s.90 (E. Durkheim Le Suicide, s.222)

hizmetçilerin intihar etmek zorunda oluşları intiharın ilkel toplumlarda daha toplumsal olduğunu gösteriyor. Achantis'lerde kralın ölümünden sonra subayların kendilerini öldürmeleri bir yükümlülüktür. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen kimse onursuzlukla suçlanır. Çoğu zaman da dinsel cezalara çarptırılır. Böyleleri, cenaze töreninin kendilerine uygulanması onurundan yoksun kalır. Bu gibilerin üzerine toplum bütün ağırlığıyla çökmekte, baskı yapmakta, intihar etmeye sürüklemektedir.

Günümüzde de ordularda intihara sıkça rastlanır. Askerlik ahlâkı bazı yönleriyle ilkel ahlâkın bir artakalıdır. Böyle bir tinsel bocalamanın etkisi altında bulunan asker, izin verilmemesi, azarlanma, haksız ceza, hapis, kötü bir haber alma vb. gibi en ufak bir engelle, sıkıntıyla karşılaştı mı, kendini öldürür.

c- Anomik İntiharlar:

Bir takım toplumsal bunalım sonucu meydana gelen intiharlara Durkheim, anomik intiharlar adını veriyor.

Ekonomi bunalımları intiharların artmasına sebep olur. Durkheim istatistiklerle bu tür intiharların ne şekilde geliştiğini göstermeye çalışarak şu sonuca varıyor: "Malî ya da endüstri bunalımlarının intihar oranını artırması fakirlikten ya da sefaletten gelmiyor. Çünkü dirlik, zenginlik de intihar oranını artırmaktadır. İntiharların çoğalmasının asıl nedeni toplumun yapısında meydana gelen değişikliktir. Ama bu değişiklik toplum için yararlı ya da zararlı olsun, bunun hiç bir önemi yoktur. Toplumun yapısında meydana gelen değişiklik bireyin hayat koşullarını, tinsel değerlerini alt üst eder. İşte intiharın asıl nedeni bu kargaşalık (anomie) halidir." (35)

"Egoiste" (bencil) intiharda, hayat anlamını kaybetmiş-

tir. Zira sosyal bağlar gevşemiştir. "Altruiste" (ölcil) intiharda, hayattan daha üstün bir amaç toplum tarafından kişiye kabul ettirilmiştir. Anomik intiharda ise, kişinin faaliyeti ve değerler ölçüsü ayarını kaybetmiştir. Zira ait olduğu sosyal bünyede ani bir değişme olmuştur." (36) Bu değişme ister olumlu isterse de olumsuz olsun, insan etrafındaki değişmeye ayak uyduramadığından kendini kaldırır ortadan.

E.Durkheim'den ve diğer bazı sosyologlardan aldığımız görüşleri açıklamaya çalıştık. Bu görüşler doğrultusunda intiharın sosyolojik sebeplerini kısaca maddeler halinde sunmaya çalışalım:

A- Aile:

Aile, insanın kurduğu en küçük sosyal yapıdır. Toplumların sağlamlığı, dinamikliği aile yapısının sağlamlığı ve dinamikliğiyle orantılıdır. Sağlam ve dinamik bir aile; insanı sıkıca kavradığından, kişi kendini sosyal bağlarla etrafındakilere bağlı hissedecek, etrafındakileri sevecek, sayacak, onlarla birlikte yaşamının mutluluğunu hissedecek, karşılaştığı problemleri çözmede daha sağlıklı olacaktır. Bu bağlılığın zayıf olması; insanın kendisini yalnız hissetmesine, problemle karşı karşıya geldiğinde canına kasetmesine sebep olacaktır. Buna paralel olarak, bu bağlılığın aşırı derecede sıkı olması da aynı sonuçları doğurabilir.

Boşanan çiftler, yeni duruma alışincaya kadar kendilerini çok mutsuz hissederler. Mutlu aile yuvasının nasıl olup da yıkıldığını hayretler içerisinde gören eş; yeni durumdan kaçmak için intihar eder. Bu tür intiharlar daha çok kadınlarda görülür.

Intiharın aileden kaynaklanan diğer bir sebebi de dul-

luktur. Problemleri birlikte çözmeye alışan karı-kocadan her biri; boşandıktan sonra kendilerini problemler karşısında yalnız bulurlar. Daha önce böyle bir duruma hiç görmeyen eş, eski günlerini de anarak iyiden iyiye yalnızlık hissedecektir. Bu yalnızlık duygusu da bireyi intihara sürükleyecektir.

B- Din:

Din insanı sıkı sıkıya kavrayan toplumsal işlevlerden biridir. Dinsiz toplum olamayacağına göre din; insanın, hem özel hem de sosyal hayatında oldukça etkilidir. Din, toplumu ve insanı bazı kurallarla sıkı sıkıya bağlar. Durkheim'e göre dinî kurallar arttıkça intihar olayları azalır. Yapılan istatistiklerden anlaşıldığına göre İsviçre'de Protestan kantonlarındaki intihar oranı, katolik kantonlarındakinden dört beş kat daha fazladır. Durkheim, buna neden olarak Protestanlığın Katolikliğe göre daha özgür daha hoş görür olmasını gösterir. Gerçekten insan için inançlarını yeniden kurmak üdevi çok ağır bir iştir. Zaten özgürlüğün ağırlığı da buradadır. Bir Protestan bu sorumluluğu bir katoliğe göre daha büyük şiddetle duyar. (37)

Bazı dinler intiharı hoş görmektedir. Brahman ve Budist dinlerine göre, beden değersizdir ve sahibi tarafından her an terkedilebilir. Sonra "Suttee" gibi geleneklerle kocalarının ölümünden sonra dul kalan kadınların kocalarının cesedi ile birlikte yakılması ve Japonların onur uğruna, bir görev düşüncesiyle "harakiri" yaparak kendilerini öldürmeleri, kendini öldürmenin sosyal gelenek şeklinde bazı ülkelerde yerleşmiş olduğunu gösterir. Bunun yanında İslam dini; intiharı şiddetle yasaklar, hatta intiharı adam öldürme suçundan daha ağır bir suç sayar ve intihar edenden cenazesi namazını eşirger. Yahudilik de intiharı yasaklar. Yahudilerin kanun ve tefsir kitabı

(37) Daha geniş bilgi için bkz. Prof. Nurettin Şazi Kösemihal
Durkheim Sosyolojisi (s.87)

olan Zalmut; intiharı, bir günah saymakta ve intihar eden kişi için geleneksel cenaze törenini kabul etmemektedir. Hıristiyanlığa gelince; hıristiyanlık da intihara daima bir suç gözüyle bakar. Katolik mezhebine göre, intihar; bir günah ve adam öldürmeye eşittir. Protestanlık da intihara karşı çıkar.

Türk toplumunda intiharların salgın olduğu dönemde bile diğer ülkelere oranla düşük sayıda olmasının dini inançların etkisinden ileri geldiği düşünülebilir. (38)

"Genel olarak, intiharı reddetmelerine rağmen, dinlerin Üstben'i Ego'ya karşı fazla acımasız yapmaktaki rolleri de kayda değer. "Ascetisme" çile çıkarmak, bir bakıma kısmi intihardan başka şey değildir. Burada organizma yaşamı, yüksek amaçlar uğruna parça parça feda edilmektedir. Azizlerde, bazan bu yaşamı hor görme son sınırına varabilir." (39)

Türk-İslam büyüklerinden Ahmet Yesevi(40) Hazreti Muhammed'e tutkunluğu dolayısıyla onun yaşadığı yıllardan fazla yaşamak istemediğinden altmışüç yaşına gelince kendisine yer altında bir hücre kazdırmış, kalan ömrünü, günsüz güneşsiz orada tüketmiştir. Bütün diğer Türk-İslam mutasavvıflarının hayatlarında, nefsi köreltmek, benlik duygusunu önlemek için; bir kaç yıllık çile doldurma vardır ki, bu cana kast manası taşımadığından intihar sayılmaz. Ama nefsin şeytanî yönünü, nefsanî arzularını katli sayılmak gerekir. Kısmî intihar gibi görülse de mana ve mahiyeti tamamen farklıdır.

(38) Dr. Nezahat Arkun a.g.e., s.118

(39) Dr. Nezahat Arkun a.g.e., s.173

(40) Ahmet Yesevi (?-1166) Batı Türkistan'ın Sayran şehrinde doğmuş şariat ilimlerini ve tasavvufi mârifetleri Buhara muhitinde edinmiş, tarikat kurucusu, şair ve din büyüğü olarak Türk dünyasının manevî hayatını etkilemiş nâdir kişilerdendir. Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Kabaklı Türk. Ed. 11. cilt s. 92-94

C- Vatan, Millet ve Devlet:

İnsanı topluma bağlayan aile, din bağının yanında, vatan, millet ve devlet fikri ve ideali de vardır. Yaşanılan toprak olarak vatan; insandaki Üstben'in kuvvetlenmesine sebep olur. Millet ve devlet fikri de aynı. Üstben kuvvetlenince Ego'ya rağmen birey vatani, milleti ve devleti uğruna gerekirse kendi kendini fedâ edebilecektir. Burada savaşları ve savaşta-ki ölmeleri kastetmiyoruz. Bilakis vatan, millet ve devlet uğruna hizmet edebilmek için intihar etmeği kastediyoruz. "İntihar birlikleri", "İntihar timleri", "İntihar komandoları" vb. adlarla andığımız vatan sever insanlar bu yüksek ideal uğruna her an ölüme gidebileceklerdir. Vatan, millet ve devlet insanı bir yandan hayata sıkı sıkıya bağlarken, diğer yandan insanın canını feda etmesine de sebep olabiliyor. Yüce değerlerle donatılmış Üstben karşısında Ego'nun hiç bir değeri olmayacaktır ve insan seve seve bu yüksek idealler doğrultusunda vatani, milleti ve devleti için intihar edebilecektir.

D- Görev Aşkı:

Bu da yukarıda belirttiğimiz gibi Üstben'in gelişerek Ego'yu baskı altına aldığı durumlarda çıkar ortaya. Meslek (görev) aşkıyla yanıp tutuşan insan, bütün çabasına rağmen görevini yerine getiremezse canına kastedecektir. Görevinin yerine getirilmesi yanında onun canının değeri olmayacaktır. Japonlar'da görülen "Harakiri" bu tür intiharlara tipik örnektir.

E- Askerlik:

Askerlikte de üçüncü madde ile dördüncü madde de ele aldığımız durum söz konusudur. Üstben fazla yüklü ve sert olan askerlikte subayların, erlerden daha fazla intihara yönelindikleri görülür. Bunun sebebi, subayların askerliği daha ciddiye almaları ve Üstben'in İçben'e baskın olmasıdır. Rutbe

ve makam yükseldikçe şeref, disiplin, sorumluluk kaygısı artmakta ve bu da insanı mükemmel olmaya zorlamaktadır. Diğer yandan meslek gereği fazla gelişmiş olan yıkıcı kuvvetler başkalarına olduğu gibi, kendilerine karşı da çevrilince sonuç daha radikal olmaktadır. "Esir düşmemek, savunduğu kaleyi, kenti teslim etmemek için seve seve kendini öldüren bir asker için askerlik şerefi ve gururu yanında yaşam değersizdir." (41)

Durkheim'a göre "ordulardaki intihar ilkel toplumlardaki intiharın bir ortaklığıdır. Çünkü askerlik ahlâkı bazı yönleriyle ilkel ahlakın bir ortaklığıdır. Böyle bir tinsel havanın etkisi altında bulunan asker, izin verilmemesi, azarlanma, haksız ceza, hapis vb. gibi en ufak bir engelle, sıkıntıyla karşılaştı mı, kendini öldürür. Daha önceden de bu türden intiharların meydana gelmiş olması askerin bu eğilimini büsbütün kamçılar. Böylece orduyu bir intihar salgını sarar. Bu türden intiharların bireysel sebeplerle anlatılması mümkün değildir. Durkheim'a göre askerlik mesleğinin; insanda kendi kendini öldürmeye sürükleyen bir ahlâk yapısını geliştirdiği fikri kabul edilirse, her şey kolaylıkla açıklanmış olur. Çevre intihara son derecede elverişli olduğu için birey içinde taşıdığı kendini öldürme eğilimini, kolaylıkla eyleme geçirebilir. Bundan ötürü kendini öldürmeye hazırlıklı olan kimse-lerde intihar eylemi böyle bir çevrede, hızla yayılır.(42)

G- Diğer Sebepler:

Toplumun ayakta tutan değerlerin başında gelen gelenek ve görenekler de bazen intihar sebebi olabilir.

Gelenek ve göreneklerin kanunî yaptırım gücü olmamasına rağmen, bazen kanunlardan öne geçer ve toplumu bir aile

(41) Dr. Nezahat Arkun. a.g.e., s.173

(42) Prof. Nurettin Şazi Kösemihal Durkheim Sosyolojisi (s.93)
(D. Le Suicide. s.260-261)

gibi dimdik, ayakta tutar. Bu bağlar, insanın toplumsal bir ahlak, duyuş-düşünüş ve yaşayış geliştirmesine sebep olur, Toplumun ahlâk, duyuş-düşünüş ve yaşayış şekli, insanı bazı müeyyidelerle yükümlü kılar. Bu müeyyideleri hiçe sayarak yaşamak, hemen hemen mümkün değildir. Üstben'in gelişmesinde bu müeyyideler de rol oynar. Ego ile Üstben'in çatışmasında insanın dengesi bozulur ve intihar o çıkmazda çözüm gibi görülür.

"Aşk"la gelenek ve göreneğin çatışması da intihara sebep teşkil eder. Evli bir kadına ya da erkeğe duyulan aşk, gelenek ve göreneğimize ters düşer. Bazen kanun bu tür ilişkiye mani olmadığı halde, gelenek ve göreneğimiz bunu imkansız kılar. Bu tür bir ilişkide olan insan -daha önceden bu tür açmazlarda intihar edenleri duyduğundan- kendini öldürme eğilimi hisseder. Bazen bunda sevenlerin ölümle kavuşacakları inancı da etkili olur. Gelenek ve göreneğimize göre kardeşlerden büyüğü dururken, küçük kardeşin evlenmesi -büyük kardeş müsaade etmedikçe- mümkün olamamaktadır. Kanunî bir müeyyidesi olmamasına ve kanunların cevaz vermesine rağmen, evlilik çoğu zaman gerçekleşemez. Büyük kardeşin de evlenmesi geciktiği durumlar da aşıkların intihara meyli artar, ölümle birleşirler.

Intiharların bir diğer ana sebebi de yalnızlık ve kimsenin kendisine değer vermediği hissidir. Bu tür intiharlar, toplumsal bağların zayıflamasıyla ya da artmasıyla ters orantılıdır. Yani toplumsal bağlar zayıfladığı oranda artacak, kuvvetlendiği oranda azalacaktır. Aile, din, millet, vatan, meslek (ya da görev) gibi sosyal kurumlar sağlıklı olduğu ölçüde bu tür intiharlara rastlanmayacaktır.

Ekonomik sebepler ve geçim zorlukları da intiharın bir başka sebebi olarak çıkıyor karşımıza. Ekonomik sebepler ve geçim zorlukları, kişiyi bunalıma sürükleyecek boyutlara eriştiği zamanlarda intihara sebep olur. Ayrıca borsa, banka, banker vb. kurum ve kuruluşlara para yatıran, hisse alan, geleceğini bu kurum ve kuruluşlara bağlayan insanlar, durum aleyh-

rine dönünce; büyük iş sahipleri, fabrikatörler, bankerler büyük oranlara varan paralarını batırdıklarında ya da iflas ettiklerinde intihar ederler.

Toplumsal sorun olarak ele alabileceğimiz kumar ve zina intiharın sosyolojik sebeplerinden sayılabilir. Kumarda varını yoğunu kaybeden insan, sosyal ve psikolojik bir çatışma içerisinde bulur kendini. Zina yapan insanın da durumu aynıdır. Vicdan azabının yanında, sosyal durumunun da sarılacağını ve toplumun küçültücü bakışına maruz kalacağını anlayan insan, utanç duygusuyla intihara sürüklenecektir. Bu tür durumlar, insan metabolizmasında var olan dengeyi bozarak bunalım doğurur ve bu bunalım kendini yok etme iç güdüsünü harekete geçirir: Sonuç genellikle intihar olur.

- Yaş Grupları ve Nesiller Arası Çatışma:

İnsan, değişik yaş grupları içerisinde çeşitli faktörlerin etkisinde kalır. Bu faktörler insanı mutlu edeceği gibi intiharına da sebebiyet verebilir. Yaşlıların dünyasıyla gençlerin dünyası farklı olacaktır. Dede-oğul-torun, (ya da yaşlı-olgun-genç) üç değişik yaş grubundaki insanların yetiştirme tarzı, anlayışı, duygusu-düşüncesi dahası hareketleri farklı olacaktır. Dede torunundan, baba oğlundan şikayetçi olunca tersine torun dedesinden, oğul babasından şikayetçi olacaktır. "Nesiller arası çatışma" dediğimiz yaş grupları arasında çatışma başlayacaktır. Bazen bu çatışma intihara sebebiyet verebilir.

İncelediğimiz romanlarda değişik bakış açısından ele aldığımız intiharlarda nesiller arasında çatışmayı da görmemiz mümkün. Taaşşuku Talat ve Fitnat romanında, Fitnat istemediği halde annesinin zorlamasıyla intiharına sebep olan evliliğe mecbur kalıyor. Annesi kızını dinlese ve arzusuna uygun davranrsa intihar olmayacaktır.

Atala romanında, Atala duygu ve düşüncesine göre dav-

ransa sevdiğiyle evlenip mutlu olsa intihar hadisesi vuku bulmayacaktır. Ama Atala'nın annesi kendi hatasının suçunu biraz da kızına yüklüyor ve Atala annesine verdiği sözden dönmeyerek intihar ediyor.

Son olarak sevdiklerine kavuşacağı düşüncesiyle intihar edenler üzerinde duralım: Daha önceki açıklamalarımızda "insan hem bireysel, hem toplumsal kişiliğe sahip olan bir varlıktır" demiştik. Toplumsal olması sebebiyle, insanın etrafında annesi, babası, çocukları, karısı-kocası, amcası, dayısı, halası, teyzesi, eşi dostu, arkadaşı vb. bir sürü sevdikleri olacaktır. Bunlardan birinin veya bir kaçının ölümü halinde, insan onları geri döndürme, can, ruh verme eğiliminde bulunacaktır. Bu mümkün olamayınca da, kendisi, onların yanına gitmeyi isteyecektir. Çünkü insan, kendini bildiğinden beri, etrafında bir sevgi ağı kurmuş ona göre bir hayat dengesi oluşturmuş; bu dengeye de alışmıştır. Yeni durumu kabullenmek oldukça zordur. Kurulan denge alt üst olmuştur. Çünkü. İşte bu durumlar da insan sevdiklerine kavuşmak, yalnızlıktan kurtulmak için korktuğu şeye uğrar, bu da çoğu sefer intihardır.

Batı Edebiyatında İntihar

"Batı Edebiyatında İntihar" başlı başına bir araştırma konusudur. Biz burada konuya konumuza giriş olması bakımından değineceğiz. Milletlere göre bir taramaya gidemeyeceğimiz gibi eserlerin kronolojik sıralarını da takip edemeyeceğiz. Batı Edebiyatında intihar konusuyla alakalı akla ilk gelebilecek eserlere, şöyle kısaca değinip geçeceğiz. Eserlerin ele alamadığımız çok yönü olacak. İntiharı hazırlayan psikolojik ve psiko-sosyolojik sebeplerin temellerine inip, konuyu derinlemesine ele almamız mümkün olamayacak. Sadece intiharı hazırlayan sebepleri kısaca belirtmeye çalışacağız.

Batı Edebiyatında intihar konusunda, akla ilk gelen eserler hiç kuşkusuz; Madam Bovary, Anna Karenina, Romeo ve Juliet, Ruy Blas, Antony, La Princesse de Cleves, Andromaque, Hernani, Genç Verter'in Çektikleri, Atala, Rene, Nana, Othello vb. dir.

Realizm akımının büyük romancılarından olan Gustave Flaubert'in en ünlü eseri Madam Bovary'dir. Kadın psikolojisinin böylesine derinlemesine tahlil edildiği onun ayarında bir başka roman daha yok diyebiliriz. Eser; yazarını bir hayli mahkemelerde uğraştırmış, başına bir hayli işler açmış ama bunun yanında onun ölümsüzlüğe ulaşmasını da sağlamıştır. Madam Bovary determinizm prensibinden hareket edilerek yazılmıştır. Toplum, romandaki hayatı benimseyememiş, adet ve ananelere aykırı bulmuştur. Mahkeme epeyce sürmüş ve sonunda Flaubert beraat etmiştir." (43)

Madam Bovary, ilginç bir şahsiyettir. Yazar bu ilginç-

(43) H. Fethi Gözler: Avrupa'da ve Bizde Yazar ve Eserleriyle Edebiyat Akımları İst. 1976 Cilt:2 s.36

liği verirken gerçeki olmaya ve esere müdahale etmemeğe özen göstermiştir. Emma'yı bize tanıtırken onun hep bir arayış içerisinde olduğunu sezdiriyor. Emma, elde ettikleriyle yetinmeyen, hep daha fazlaya, daha güzele, daha erişilmeğe yükselmek arzusuyla dop dolu bir genç kadındır. Kocasının başarısı onu tatmin etmemektedir. Daha daha yükseklere erişmek ister. Emma anlatılmaz ruh hali içindedir. Bunu kendisi de bilir. İster ki; etrafındakiler o söylemeden anlasınlar, bir bakış onu anlamaya yetsin. Emma mutluluğu zaman zaman bir zemine bir zamana bağlıyor.

"Ona öyle geliyordu ki; tıpkı filan yerde yetişip filan yerde yetişmeyen bitkiler gibi, mutluluk denen bitkiyi de ancak dünyanın belirli bazı yerleri yetiştirebilirdi. N'olurdu, İsviçre'deki bir köşkün balkonuna dirseklerini dayayabilseydi ya da yanında uzun etekli siyah kadife bir çeket giymiş, ayağında yumuşak deriden çizmeler, başında sivri bir şapka, kolunda kolluklar bulunan bir koca ile birlikte, içi hüznle dolu olduğu halde, İskoçya'da bir köşke kapaklanabilseydi!

Bütün bu şeyleri birisine açıklamayı özlüyordu belki de. Ama, tıpkı bulutlar gibi biçim değiştiren, rüzgâr gibi anaforlar yaratan, elle tutulup gözle görülmez bir derdi nasıl anlatır insan? Bu halini anlatacak sözleri bulamadığından, bu iş için gerekli fırsatı, pervasızlığı da bulamıyordu." (44)

Emma için Paris, mutluluk şehri oluveriyor, oraya gidip orada yaşayamadığı için de kendini mutsuz hissediyor. Sossyete yaşayışı ve bol harcama onun yeni tutkuları oluyor; bunları da dilediğinde gerçekleştiremiyordu. Bu ise Emma'nın ruhunu alt üst ediyor; yeni hayal ufuklarına kaçmasına sebep oluyordu.

"Kimi zaman öyle bunalımlar geçiriyordu ki; böyle zamanlarda olmayacak, acayip şeyler yaptırabilirdi ona." (45)

Bulunduğu sosyal çevre ile özlediği, arzuladığı çevrenin farklı olması, Emma'nın ruhunda bir çatışma, yaşayışında bir dengesizlik doğuruyor. Çevresine aldirmeden yasak ilişkilere giriyor, zar zor geçindikleri halde evine lüks eşyalar alıyor aşığına hediyeler veriyor, bu davranışı ise çevresinde hoş karşılanmıyordu.

"Hekimin karısı noterin katibine ne diye böyle armağanlar veriyordu yani." (46)

Herkesin iyi, hoş, güzel bulduğu Emma'nın ruhunda fırtınalar esiyor, genç kızlık hayallerinin gerçekleşmediğini görüyor yeni hayallere kapılıyordu. Kocasını Charles Bovary'den habersiz yeni yeni borçlara girmiş, bunları ödeyebilmek için de Charles'a babasından kalan evi gizlice satmış, parasıyla da borçlarının bir kısmını ödemiştir. Emma'nın içerisindeki arzular alabildiğine coşmuş, önlenemez hal almıştır. Bir sürü borç senedi imzalamak zorunda kalan Emma; ev eşyalarının haciz yoluyla satışa çıkarıldığını görünce şaşkına dönmüştür. Bütün tanıdıklarına -bu arada Leon'a, Rodolphe'ye- başvurmasına rağmen kimse ona üçbin frank vermemiştir. Charles'in durumu öğrenmesi ve Emma'nın elinden hiç bir şey gelmemesi, sonu hazırlayan başlangıç oluyor; ve Emma eczacının arsenik bulundurduğu depoya yöneliyor. Avucuna aldığı beyaz tozları yedikten sonra "bir görevi yerine getirmiş olmanın verdiği huzur içinde" evine yollanıyor. Çok geçmeden hayata veda ediyor.

Emma'nın intiharı; şehvetle dürüstlük, gerçekle hayal arasında çarpışmanın tezahürü olmuştur. Aynı sebeplerin, aynı şartlar altında aynı neticeleri doğurduğu ve her vakanın bir

(45) Madam Bovary, s.140

(46) Madam Bovary, s.114

sebebi olduğu (determinizm) görüşünden hareket eden Lev Tolstoy, Madam Bovary'nin intiharını çevrenin ve İçben'in çatışmasının bir tezahürü olduğu sonucuna vararak onun gibi bir eser yazmayı planlıyor; "Anna Karanina".

Anna Karanina'yı oldukça hacimli (Dört cilt, 1676 sayfa) bir roman olarak işleyen Lev Tolstoy, birbiriyle yakın aile dostluğu olan üç aileyi ele almıştır. Üç aileyi de birbirine bağlayan Anna'dır. Diğer iki aile; Anna'nın kardeşi Stepan Arkadyeviç (Darye-Dolli-Aleksandrovne) ile Stepan Arkadyeviç'in baldızı Kiti (daha sonra Kiti ile evlenen Levin) nin ailesidir. Levin, aynı zaman da Anna Karanina'nın kocası Aleksey Aleksandroviç Karenin'in de akrabasıdır.

Bu romanda Anna ile yasak ilişkiye giren Vronski'nin intihara teşebbüsü dikkatimizi çeker önce. Vronski'den gayri meşru bir çocuk dünyaya getiren Anna; doğum sonrasında ölümle pençeleşiyorken kocası ve aşığı başucundadır. Son nefesinde kocasından Vronski'yi affetmesini isteyen Anna'yı Aleksey Aleksandroviç kırmaz. Bir daha Anna'yla görüşmemek ve eve adını atmamak şartıyla affeder Vronski'yi. Aleksey Aleksandroviç'in bu babacan tavrı karşısında ezildiğini, yok olduğunu hisseden Vronski eve geldiğinde-uykusuzluğun da tesiriyle-perişan vaziyettedir. Kötü kötü düşler görür ve bu duyguların tesiriyle sol göğsüne tabancasını dayayarak ateş eder. Yarası ağır olmakla beraber ölümden kurtulur.

Anna ile Vronski'nin aşkları dillere destan olmuştur. Anna sekiz yaşındaki oğluna ve çevrenin ne söyleyeceğine aldırmaksızın Vronski ile gider. Her şeye rağmen kendini çok mutlu hisseder. Onun için saf, katıksız bir sevgi her şeyin üstündedir ve böylesi bir aşkla-her şeyini feda edebilecek kadar-sever Vronski'yi. Durum Vronski için böyle değildir: Ulaşılmaz, erişilmez olarak gördüğü Anna'ya ulaştıktan sonra, başka ufuklar aramağa başlar. Başkaları ile yaşamayı, başka ilişkiler kurmayı ve seçimleri bahane ederek evden (Anna'dan)

uzaklaşmayı erkeklik özgürlüğü olarak kabul eder; Anna'yı ihmal etmeye başlar. Anna, katıksız bir aşkla bağlı olduğu Vronski'nin de aynı şekilde katıksız bir aşkla -her şeyi terk ederek- kendisine yönelmesini arzu eder. Bunu da Vronski'de göremeyince yıkıma uğrar. Bu şartlar altında Vronski ile yapamayacağı gibi kocasına geri dönmesi de mümkün değildir. Çünkü Anna, affolunmaz bir suç işlemiştir; Zina. Bu suçu da toplum; asla affetmemektedir. Bu açmazda geçirdiği hastalıktan kurtulduğuna üzülür (Madam Bovary'de de aynı pişmanlık vardır). Ne yapacağını bilemez. Vronski'ye acı çektirmek ve kendisini aratmak düşüncesi Anna'yı intihara sürüklemiştir. Vronski'yle ilk karşılaştıkları istasyonda meydana gelen tren kazasını hatırlayarak kendini trenin altına atar. Günahının cezasını kendi kendine öder böylece.

Yazar, romanda günah ve ceza konusunu ele alarak; her yapılan işin bir karşılığı olduğunu vurguluyor. Hıristiyanlıktaki bu "ilk günah"ı da hatırlıyoruz burada. Kadınların iradeleri zayıftır bu sebeple günah işlemeye meyillidirler. Bu da "ilk günah"ta olduğu gibi cinsel istek ve arzuların sonucudur. Yazar günah mefhumunun yanında ceza mefhumunu da hatırdan tutmamızı istiyor. Her olay, başka olayların gerekli ve kaçınılmaz bir sonucudur. Anna Karenina'nın intiharı; yaşadığı buhranlar ve sosyal baskıların sonucu olarak kaçınılmazdır. Anna Karenina için "intihar etmeseydi olmaz mıydı sanki" diyemiyoruz. "O açmazda öyle davranması belki de en iyisi oldu" diyebiliyoruz.

Büyük Alman şair ve yazarı Goethe'nin Werter'in Acıları adlı romanında da intihar vardır. Gerçek bir olaydan -eş ve, dostlarından Jerusalem'in ölümünden- esinlenen Goethe; biraz da kendisini anlatmıştır. "Ferdin takip ettiği gayelerle dünyanın verimi beynindeki ve istek ile gerçek arasındaki uyumsuzluk. Goethe daima bu uyumsuzluk içinde kalmıştır. Onun hudut tanımayan hürriyet duygusu her yerde hükümetin, kilisenin, burjuva muhitlerinin tesirleriyle çevrilmiş veya diğer insanların

istekleriyle daraltılmıştı. Umumi hayatın sakinliği, ölgünlüğü ve önemsizliği onun hareketliye, süratliye ve büyüğe olan tahassürüyle dehşetli bir ziddiyet içinde bulunuyordu." (47)

1.Bölümde intiharın sebepleri üzerinde **Mururken İçben** ile **Ustben**'in çatışması, insanın ruhi dengesini bozarak, intihara sebep olabileceğini belirtmiştik.

Eserin kahramanı(Werther), yüksek istidatlı bir gençtir. Heyecanlarının şiddeti, ıstıraplı olsun veya sevinçli olsun, her türlü alalâde şekillerin çok üstüne çıkar. İhtirasları hiçbir zaman çılgınlıktan uzak değildir. O, dünya içinde bir hülyalı gibi dolaşır, dünya ona kendi ruhi durumuna göre ya kara yahut pembe görünür. Usûle uygun ve ölçülü her şeyden nefret eder. Bağımsız, serbaz, dahiyâne, taşkın olmak onun zevkidir. Bu sebepten o aynı zamanda umumi hayatın her türlü nizama bağlı hareketlerine de düşmandır. Bunlar onun için ancak sefil ve haris ruhları tatmin edebilen âdi işlerdir."(48)

Albert'le nişanlı Lotte'yle bir baloda tanışan Werther; Albert'in nişanlısından uzakta bulunmasından da istifade ederek ona aşık olur. Albert dönüp gelince Werther, Lotte'den ayrılmak zorunda kalmış, bu da onu perişan etmiştir. "Bütün bu sefalete mezardan başka son görememeye" başlar. Sonra bu krizi atlatır. Kendini işe güce verir. Ama bu fazla sürmez. Albert'le Lotte bu arada evlenmişler, mutlu bir yuva kurmuşlardır. Werther'e göre Lotte mutsuzdur, bunu göreyerek üzülür ama ona ulaşamaz da. Bu noktada Werther, intihar etmeye karar verir ve bu kararını da uygular.

Werther'in intiharı sadece aşka dayanmaz. Aşk taşkınlığı yanında erkek ruhu için tıpkı aşk gibi en tesirli olan İzzet-i nefis ve şeref duygusudur. Werther, gururunun kırıldığı horgörüldüğü kanatine vararak intihar eder.

(47) Bielschowsky, Geothe Hayatı ve Eserleri 1. Çev: Mediha ve Şerif Önay, M.E.B., İstanbul-1951 s.199

(48) Bielschowsky; a.g.e., s.200

"Werther, Goethe'nin başından geçen bir aşkın verdiği ilhamdan doğmuştur. Goethe, Strasburg'da, Charlotte Buff adında bir kızı sevmiştir. Sonradan Werther'in kadın kahramanı olun Charlotte Buff, yine romandaki gibi nişanlıydı. Bu durum Goethe'ye ıstırap veriyordu. Tam bu sırada Wetzlar'da Jerusulem adında bir gencin, aşk yüzünden canına kıydığı duyuldu. Bu intihar olmasaydı belki de Goethe böyle acıklı bir roman yazmazdı. Çünkü o, hiç bir zaman bir aşk için ölmeyi düşünemezdi.

Goethe, bununla beraber ıstıraplarını gizlemesini bilmiş, hatta Lotte ile nişanlısı Cestner evlenirken onların nişân yüzüklerini kendisi almış ve hediye etmişti. Ancak Jerusulem'in intiharı Almanya'yı öylesine sarsmıştı ki, Goethe kendi ıstıraplarını dile getirip, bunu da gerçek olaydaki sonuçla birleştirerek Werther'i yazmaktan kendini alamamıştır." (49)

Alber'le Werther, intihar üzerine tartışırlar. Alber; intiharı babayigitlik ve fevkalâdelik olarak gören Werther'e, bunun miskinlik ve korkaklık olduğunu söyler. Buna karşılık Werther, intiharı meşru sayabilecek ne kadar örnek bulabiliyorsa hepsini ardı ardına sıralar. Sonra:

"Ben diyorum ki, insanın sevince, meşakkate, işkenceye, göğüs germesinin bir sınırı vardır, bu sınırı aşınca artık ona dayanamaz, yay kırılır. Mesele bir kimsenin yiğit veya korkak olmasında değil, belki maddi veya mânevi acılara dayanıp dayanamayacağındadır. Kendini yaşamaktan mahrum eden bir zavallıyı diline dolamakla ateşler içinde yanıp kavrulan bir hastayı sonunda öldüğü için ayıplamak arasında ben bir fark göremiyorum." (50)

(49) H. Fethi Gözler; Avrupa'da ve Bizde Edebiyat Akımları. 1.

(50) Yohan Wolfgang Geothe, Genç Verter'in Çektikleri Çev:

Ali Kâmi Akyüz İst. 1957 s.75

İntiharın sebeplerini sıralarken "ölmüş sevdiklerine kavuşmak arzusuyla ölüme atılanlardan" bahsetmiştik. Werther'de aynı duyguyu görüyoruz. Ölüme seyahate çıkacakmış gibi hazırlanan Werther; öbür alemde babasını ve Şarlot'un annesini bulacağını düşünerek sevinç duyuyor.

"Fakat ben senden evvel gidiyorum. Gidip orada senin de baban demek olan babamı bulacağım. Derdimi anlatacağım. O beni sen gelinceye kadar oyalandıracak." (51)

Yavaş yavaş bütün hazırlıklarını bitirince sona yaklaşmanın sevinciyle mutluluğu artar.

"Etrafımda her şey ne kadar durğun... Bağımlı ne kadar dinç! Hamdolsun Allah'ım! Bana şu son dakikalarımda bu kuvveti, bu ateşi veriyorsun." (52)

(.....)

"Senin için ölmek... Senin yoluna kurban olmak bu ne büyük bahtiyarlıktır, Şarlot!.. Benim ölümümün seni mesut edeceğini bilsem daha ziyade sevine sevine ölüme koşardım."(53)

"Çok acı ve ıstırapla dolu bir gece geçirdim. Fakat boşuna olmadı. Kararım iyice kuvvetlendi: Ölmek istiyorum.

(.....)

Binbir düşünce beynimde çirpindikten sonra bunlardan yalnız bir tanesi kaldı; sabit ve hiç sarsılmıyacak olan biri! Ölmek istiyorum!...

(.....)

Gece yattım ve bu sabah yatgın sınırlarımla dalgasız kafamda yine o kararı dindik buldum: Ölmek istiyorum!... Bu bir karasevda değil, yeis de değil! Yalnız vazifemi bitirdiğime ve senin yolunda kurban olmak lâzım geldiğine kuvvetli

(51) Goethe, a.g.e., s.177

(52)-(53) Goethe, a.g.e., s.177-179

bir imanla inanmaktır."(54)

Hıristiyanlığın intiharı büyük günahlardan saydığını da çok iyi bilen Werther; kendisini affetmesi için Allah'a yalvarır. İntiharının bir sebebi de Allah'a kavuşmak arzusudur.

"Ey varlığının derinliğine bir türlü varamadığım büyük Allah'ım! Ruhum seninle dolu iken bir zamandan beri ne için senden uzak kaldım?... Beni yanına al!.Daha ziyade bekleme! Dayanılmaz bir hasretle yanan ruhumun artık mecali kalmadı.

Peki, bir baba hiç beklemediği bir zamanda gelip oğlunun boynuna atılarak;

"...Babacığım, ben geldim. Emriniz vechile bu dikenli hayat yolunun meşakkatine katlanarak sonuna kadar gitmek lâzım gelirken yolumu böyle kısalttığım için bana gücenme. Dünyanın hali her tarafta bir. Her tarafta bir. Her yerde çalışma ve zahmet, buna karşı eğlence ve mükâfat var. Fakat bunları ben ne yapayım? Ben ancak senin yanında rahat olabilirim. Zevkimi de mihnetimi de hep senin yanında bulmak isterim!"

Diyecek olursa o baba için buna öfkelenmek mümkün olabilir mi? Peki... sen... ey ulu Tanrım! Sen bu kulunu kapından koğacak mısın?"(55)

Goethe, intihar olayına tamamen olumlu yaklaşıyor. Hayat dayanılmaz olunca, insan kendi iradesi ve isteğiyle hayatına son vermelidir. Bu gayet normaldir ve belki de gereklidir. "10 Ekim 1772 senesinde Von Goue'nin intiharına dair yanlış bir haber üzerine; "Ben böyle hareketlere de saygı duya-

(54) Goethe, G. Werther. s.158

(55) Goethe, G. Werther. s.136

rım."diyor." (56) Goethe, bu romanı yazarken yaşadıklarından faydalanmıştır. "Werther'in kendisini öldürmesi bütün Almanya'yı hatta Avrupa'yı etkilemiş ve birçok gencin kendilerini öldürmelerine sebep olmuştur." (57)

Charles Baudeloire'in "Elem Çiçekleri" yayınlanınca gençler üzerinde etkisi büyük olmuştur. Zaman zaman bütün topluluklarda görülen intihar salgını başlamıştır. Bu, insanlarda var olan kendini yok etme (kendini öldürme) eğiliminin böyle anlarda daha da belirginleşmesine sebep oluyor, toplu intihar baş göstermeye, intihar salgın halini almaya başlıyor.

Francois-Rene De Châteaubriand'ın yazdığı Atala adlı romanda: Atala intihar ediyor. (58)

Atala; kısa bir romandır. Olay Kuzey Amerika'da geçer. Natchez yerlilerinden Chactas, düşman bir kabileye esir düşer. Chactas'ı kabilenin, Hıristiyan'lığını gizleyen kızı Atala kurtarır. Birbirlerini severler ve birlikte çöle kaçarlar. Atala, annesinin son nefesinde hiçbir erkekle beraber olmadan, bekâretini koruyarak, öbür âleme göçeceğine dair söz vermiştir. Sevdiği adamla beraber olmamak için daha fazla dayanamayacağını anlayan Atala, verdiği söze bağlı kalarak zehir içer. Zehir tesirini yavaş yavaş gösterirken Atala yardımına koşan papaza niçin intihar ettiğini anlatır:

"Gözleri bulanık Atala: Bir cürüm, pederim, dedi; fakat, bu cürümle ben kendimi mahvediyor ve annemi kurtarıyorum."

(.....)

Beni affediniz, lûtuflukâr dostlarım; pek zayıfım fakat

(56) Bielschowsky, Goethe Hayatı ve Eserlere 1.Çev: Mediha ve Şerif Önay M.E.B. İst. 1951 s.201

(57) H. Fethi Gözler, Avrupa'da ve Bizde Edebiyat Akımları 1.

(58) Francois-Rene De Châteaubriand (1768 -1848) Atala;1801s.73

daha kuvvetli olacağımı zannediyorum. Bununla beraber, kalbimin hayatla dolu olduğu bir zamanda böyle pek genç yaşta ölmek! Dinin reisi, bana merhamet et; beni öldürme, yaşat. Annenin memnun olacağını ve yaptığım şeyi affedeceğini zannediyor musun? dedi." (59)

Bu eserde, toplumun ortaya koyduğu bazı değer yargılarının kişinin istek ve arzularına galip geldiğini görüyoruz. Atala annesine verdiği sözü tutarak kendini ölüme atıyor. Verdiği sözü bozmaktan ölümü pahasına kaçıyor.

"...dün ... Fırtına esnasında... Ahdimi bozmak ve anamı cehennemden alevleri içine batırmak üzere idim; onun lânetini kazanmıştım, hayatımı kurtaran Allah'a karşı yalancı istikâb ediyordum."(18) Buna karşılık papaz efendi şöyle diyor:

"Bütün felâketlerinizin" sebebi cehaletinizdir. Sizi bu hale koyan, vahşilerden aldığınız terbiye ve tahsil görme-yişinizdir. Bir Hıristiyan'ın kendi hayatını israf etmeye hakkı olmadığını bilmiyordunuz. Artık müsterih olunuz, aziz kuzum: Cenabî hak sizi, kalbinizin sadeliğinden dolayı affedecektir. Anamız ve ona mürşitlik eden akılsız, gafil misyoner sizden daha suçludurlar." (60)

Romanda ele alınan konu toplumun insan üzerindeki olumsuz etkisidir. Burada anne ve misyoner yaptırıcı oluyor; anne kendisinin yaptığı bir hatayı kızının yapmaması hususunda ondan söz vermesini istiyor; Atala'da kendini bu söze bağlı kalmak mecburiyetinde hissediyor. Hıristiyan olduğu halde yerli kabilelerin âdet ve törelerine göre hareket ediyor. Çünkü yaşadığı çevre o çevredir. Yaşanılan çevre, sosyal varlık olan insana yaptırıcı bazı müeyyideler koyar ve insan bu müeyyidelere uymak mecburiyetindedir.

(59) Francois-Rene De Chateaubriand; Atala, s.73

(60) Atala, s.74

Şatobiriyân'ın Rene adlı eserinde de intihar özlemi vardır. (Şatobiriyân, Kamburg'da eski bir av tüfeğiyle kendini öldürmek istemiş ama başaramamıştır. Dostu Hingant'ın kendini hançerleyerek öldürmesi onu böyle bir konuyu işlemeğe itmiştir.) (61) Rene: "Atala" romanının devamı niteliğindedir. Romanda Atala'nın kahramanları Şaktas'ı ve Rahip Obri'yi görüyoruz. Şaktas'ın oğlu Rene'nin maceraları ya da bir acı öyküsü anlatılıyor.

Kardeşi Ameli ile birlikte büyümüş ve her türlü acıyı paylaşmış olan Rene, ondan uzaklaşınca--Ameli manastıra kapanmıştır--kendini çok yalnız hissetmeye başlar ve kendini öldürmek arzusu duyar.

"Hayat yükünden kendimi kurtarmağa azmettikten sonra, bütün zekâmı bu budalaca hareketin tarzı icrasına hasretmeye karar verdim," (62)

Ameli, kardeşinin fikrini öğrenince çok telaşlanır, onu bu fikrinden vaz geçirmeye uğraşır. Rene kardeşine intihar etmeyeceğine dair söz verir, ve sözünde de durur. Bütün acılıklarına, çilelerine rağmen yaşamayı sürdürür, intihar fikrini gerçekleştirmez.

Ameli'nin kendini manastıra kapaması, bütün dünya nimetlerinden el ayak çekmesi bir nevi yarı intihar sayılabilir.

Alexandre Dumas Pere'in yazdığı romantik bir melodram olan Antony'de garip bir intihara rastlıyoruz. Eserin konusu kısaca şöyledir:

Adèle d'Hervey, ailesine itaat etmek için istemediği halde bir albayla evlenmiştir. Eski sevgilisi Antony'nin aş-

(61) Şatobiriyân, a,g,e, s.213

(62) Şatobiriyân, Rene, s.124

kını bir türlü kalbinden söküp atamaz. Adèle'nin muhitinden uzaklaşmış olan Antony'nin döneceği haberi verilince A,d'Herwey; Antony'e gözükmek düşüncesindedir. Kötü bir tesadüf iki eski sevgiliyi karşılaştırır. İki eski sevgili aşklarını itiraf ederler. Adèle de' Herwey zaafa düşmemek için gayret gösterir ama gayreti boşa gider.

Çok geçmeden Adèle hakkında dedikodu başlar, tahkir edilir. Bu arada kocasının dönmekte olduğu haberi duyulunca Antony beraberce kaçmayı teklif eder. Adèle bu teklife çocuklarını düşündüğünden ve büyük bir rezalete sebep olmamak için evet diyemez. Onun için yapılacak tek şey, kendini öldürmektir. Fakat buna da fırsat bulamadan kocası gelir. Rezalet muhakkaktır. Ancak Antony onu hançeriyle öldürür ve d'Herwey'e kapıyı açarak: "Bana mukavemet ediyordu, öldürdüm" der.

Adèle kendi ölüm istegini sevgilisi Antony'nin eliyle gerçekleştirmiş, muhtemel rezaleti -hayatı pahasına- önlemiştir. Cinayeti andıran bir intiharla karşı karşıyayız. Ama Adèle'nin kendini öldürme istegini ve buna fırsat bulamamasını göz ardı edemeyiz.

Fransız psikolojik romanının ilk ve en güzel örneklerinden biri olan La Princesse de Cleves'de duyguların mücadelesi ve faziletin zaferi Corneille'i hatırlatır. La Princesse de Cleves Madame de La Fayette'nin yazdığı psikolojik bir romandır. Kendi hayatının romanlaştırılmış bir biçiminden ibarettir.

Madmazel Chartes, sevmediği prens de Cleves'le evlenir. Madmazel'in sosyeteye girebilmesi için yapılmış bir evliliklidir. Chartes, kocasını sevmediği halde ona sadık kalacağına önceden kendi kendine söz verir. Ama sonradan saraya mensup asilzadelerin en yakışıklısı olan duc de Nemours'a aşık olun, verdiği sözün yersiz olduğunu anlar. Kocasına durumu açar ve bu aşktan kurtulmak için bir çare bulmasını ister.

Prens bu olaydan son derece müteessir olur ve ıstırap içinde kıvrana kıvrana ölüme gider. Prenses serbest kalmış istediği dükle evlenebilir. Ama M.Chartes kocasının ölümünden sorumlu olduklarını düşünür. Dükle evlenemez ve kocasının hatırasına hürmeten bir manastıra çekilir, orada ölür.

Şatobiriyen'in Rene adlı eserinde Ameli'nin manastıra çekilmesiyle M.Chartes'in manastıra çekilmesi hemen hemen aynı psikolojik sebeplere dayanıyor. Hıristiyanlığın kendini öldürmeyi suç sayması; insanların manastırlara kapanması ve her şeyden vazgeçmeleri şeklinde zuhur ediyor.

Shakespeare'nin en lirik eserlerinden biri olan Romeo ve Juliet'te bizdeki halk hikayelerindeki benzer intihar vardır. Seven, sevilen ve arabozucu üçleminden hareket edilen eserde kavuşamayan aşıklar ölümlerle buluşmak, birleşmek isterler. Bilindiği üzere Romeo ve Juliet, aralarında kavga olan iki ailenin gençleridir, ve birbirlerini içten severler, Tek gayeleri evlenip, mutlu olmak böylece iki aile arasındaki kavgaya son vermektir. Ama her iki aile de bu evliliğe rıza göstermezler. Juliet'in ailesi onu bir başkasına vermek ister. Bunun karşısında Juliet:

"—Hiç bir şey yapılmazsa, benim ölmeye kudretim var!"

Bir kere, "Ölmiye kudretim var" sözünü söyleyen insan neler yapamaz ki!.. Ürkek, mahcup Juliet, artık seven bir kadın, sadık bir zevcedir. İzdiraptan kahramanlık, tazyikten kurnazlık öğrenmiştir. İçinde bulunduğu müşkil vaziyetten kurtulmak için desiseler, karakterinin güzelliğini bozamaz, çünkü lekesiz sadık bir zevce olabilmesi için, bütün bunlar zâ-rurîdir. Geniş hayal kuvvetinin sayesinde, en feci dakikaları, harikulâde buluşları, tasvirleri ile süsler (...)" (63)

(63) Shakespeare, Romeo ve Juliet Çev: İlham Siyami Taner
İst. Semih Lutfi Kitapevince yapılan II. baskı s.9

İki gencin birbirlerini sevmeleri kaderin tâ kendisi-
dir. Juliet Romeo'nun kim olduğunu sütninesinden öğrenince:
"-- Yegâne aşkım, yegâne nefretimden doğtu. Kim olduğunu çok
geç anladım. Menfur bir düşmanı sevmek! Aşkın ne acaip bir
ifadesi!" (64)

Birbiriyle hiçbir kavgası olmayan iki genç; ailenin
birbirleriyle kavgalı olması sebebiyle evlenemezler. Juliet'-
in kendi kendine: "Benim düşmanım senin isminden başka bir
şey değildir. Sen kendin bir Montegü değilsin. Montegü ne de-
mek? Nedir? El me, ayak mı, kol, yüz veya bir insana ait her
hangi bir aza mı?

(.....)

Romeo: —Sözüne inanıyor ve seni alıyorum. Beni: "Aş-
kım diye çağır. Yeni ismim "Aşk" olsun... Ben artık Romeo de-
gilim.

Gelenek ve görenek, aile ve çevre; insanı mutlu kıldı-
ğı gibi mutsuz da edebilir. Romeo ve Juliet'in de mutsuzluğu-
na ve hatta ölümüne sebep olan aileleridir. İki genç intihar
etmeselerdi neler olabilecekti, bu insanın aklına bile gelmi-
yor. Romeo da, Juliet de hayatta olduğu kadar ölümle de güzel-
dirler. Ölmeseydiler de keşke evlenebilseler diyemiyoruz. Ka-
derleri öyleydi, karakterleri böyleydi.

W.Shakespeare'in intihara rastladığımız diğer bir ese-
ri de Othello'dur. Othello, aşırı kıskançlığın nelere sebep
olabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Othello
çok sevdiği karısı Desdemona'yı, kendisine ihanet ettiğini
sanarak; namusunu temizlemek için öldürür. Sonra bir oyuna
kurban gittiğini, tuzaga düştüğünü anlar ve kendisini alda-
tan çavuşu Iago'ya yaptıklarını itiraf ettirir. Iago karısı
Emelia'yı öldürür bu arada kendisi de yaralanır.

Suçsuz yere karısını öldürdüğü için çok pişman olan

Othello, kendisini de hançerler. Pişmanlık sonrası intihar diğerlerinden farklı bir durum arz ediyor. Suçluluk duygusu, vicdan azabı insanı kendini yok etmeye kadar götürebiliyor.

Bu eserde bizim dikkatimizi çeken husus, ordu komutanlığına yükselmiş birinin; bir insanı öldürmeye kadar varan kıskançlık göstermeden önce, bu olay hakkında araştırma yapmamış, söylenen her şeye hemen inanmış olmasıdır. Gerçeğe pek uymuyor. Bu durum eserde kıskançlığın doruk noktasına erişmiş olmasıyla açıklanıyor.

"... Bu adam severken aklı başında değildi, ama çok sevmiştir. Bu adam kolayca kıskanmazdı, ama bir kere kıskanınca kendini tamamen kaybetti. Bu adamın eli cahil bir Hintli gibi, bütün kavim ve kabilesinden daha kıymetli bir inciye fırlatıp attı. Bu adam ağlamaya alışık değildi, ama gözleri yenilince Arabistan ağaçlarının her derde deva zamkı kadar süratle gözyaşı döktü" diyeceksiniz".(65)

Victor Hugo'nun 1838'de yayınladığı Ruy Blas adlı eserinde de intihar vardır:

İspanya Kralı II. Carlos'un başbakanı Don Salluste, kraliçenin nedimelerinden biri ile münasebette bulunur, kralın emrine rağmen onunla evlenmez. Görevinden azledilerek, sürülür. Başbakan Don Salluste kraliçeden intikam almak sevdiğindedir. Uşağı Ruy Blas'ı bakan arkadaşlarına amcası oğlu Don Cesar diye tanıtarak onların himayelerini sağlar. Ruy Blas, kısa zamanda başbakanlığa kadar yükselir. Devlet işlerini düzene sokmaya çalıştığı sırada efendisi Don Salluste, ortaya çıkar. Kraliçenin Ruy Blas ile İspanya'yı terketmesini ister. Buna razı olunmadığı takdirde her şeyi ortaya çıkaracağını ve kraliçeyi rezil edeceğini söyler. Bunun üzerine

(65) W.Shakespeare, Othello Çeviren: Orhan Burian M.E.B.

Ruy Blas, efendisi Don Salluste'ü öldürür ve kendisi de zehir içerek intihar eder.

Ruy Blas, kraliçeye derin bir aşkla bağlıdır. Aşkını itiraf ederken şöyle der:...

---Ben Sizi seviyorum. ---Ah Yarabbi, nihayet
Bunu da yüzünüze söylemege cesaret
Ettim. Ne yapmam lâzım? Ah, öl dediğiniz gün
Olürüm kalbim dehşet içinde. Mazur görün! (66)

Don Salluste'u öldüren Ruy Blas vicdan azabının tesiriyle ve çaresizlikle ölüme atar kendini. Efendisine karşı kendini borçlu hisseder, bunun yanında çok sevdiği kraliçenin rezil olması da vardır. İki kuvvet arasında kalan Ruy Blas kraliçenin rezil olmaması ve kraliçeye zarar gelmemesi için -kendince- belki de en iyi yolu seçiyor; intihar. Böylece hem sevdiği kraliçeyi zor durumdan kurtarmış hem de efendisini öldürmekten duyduğu vicdan azabına son vermiş olacaktır. Cinayetten sonra öldürdüğü adamın uşağı olduğunu kraliçeye söyliyerek ondan kendisini sevmek cüretinde bulunduğu için özür diler. Kraliçe onu affetmez, bu da Blas'ın sonu olur.

"O halde...

(Masanın üzerindeki şişeyi alır. Dudaklarına götürür ve bir hamlede içer)

Sön zavallı ruh!

(.....)

Kraliçe, Ruy Blas'a sarılarak

Ruy Blas, sizi affediyorum.

Ne yaptınız? Ne yaptın? Sana söyle diyorum.

Sakın, şu iğrenç mayi zehir olmasın? Söyle.

Ruy Blas,

Evet, zehirdi. Ama kalbim dolu sevinçle

(Kraliçeyi kolları arasında tutar ve gözlerini semaya kaldırır.

(66) V. Hugo, Ruy Blas Çev: Sabri Esat Siyavusgil, M.E.B.,
II. Basılış İstanbul-1962 s.83-84

Adil mutlak Rabbim! Sen izin ver de bana,
 Uşak kulun şükretsün kraliçe kuluna.
 Bu göz göz olmuş kalbi o teselli etti, bak,
 Hayattayken, aşkıyla ölürlen acıyarak!
 (.....)

Artık yaşıyamazdım. Hoşça kalın.
 (Kapıyı göstererek) yolunuz
 Burdan... Kaçın... Ah öldüm... (67)

Victor Hügo'nun romantizmin başlangıcı sayılan ve 1830 da oynayan Hernani adlı, eserinde intihar vardır. Klasiklerle romantizm taraftarları arasında kavgalara sebep olmuş, edebiyat tarihine "Hernani Savaşı" adıyla geçmiştir.

Olay XVII. y.y. da İspanya'da geçer. Dona Sol, amcası olan Don Gomez, ilerde İspanya tahtına geçecek olan kral Don Carlos, yurdundan sürgün edilmiş bulunan Hernani tarafından sevilmektedir. Dona Sol ise Hernani'ye tutkundur. Hernani'nin babası kralın emri ile öldürülmüş olduğu için öç almak ister. Dona Sol, Hernani'yi gizlice amcasının evine saklar. Don Carlos'un askerleri sarayı basar. Don Gomez, Hernani'yi krala teslim etmez. Buna karşılık Hernani'den bir şeref sözü alır:

Boru sesi duyar duymaz, Hernani intihar edecektir. Ancak bu gerçekleşmeden kral Dona Sol'ü kaçırır. Bu sefer Hernani ile Don Gomez krala karşı birleşirler. Don Carlos impator olunca Hernani'ye soyluluk rütbesini geri verir ve Dona Sol ile evlendirir. Ancak o sırada boru sesi duyulur ve yeni evliler kendilerini zehirlerler. Görev aşkı ve verilen söze bağlılık her ikisini de intihara götürmüştür. Burada dikkati çeken daha önce izahını yapmaya çalıştığımız Üstben'in Ego'ya hakimiyetidir. İnsan kendi istek ve arzularını, mutluluğunu

hiçe sayarak; verdiği sözü, canı pahasına, yerine getirmeye, şeref ve haysiyetini korumaya yöneliyor. Şayet sözünü tutmamış olsaydı şüphesiz mutluluğu devam edecek ama şeref ve haysiyeti yok olacaktır. Çünkü verilen sözden dönmek şerefsizlik ve haysiyetsizliktir. Romantiklere göre, şeref ve haysiyetsiz yaşamaktansa ölmek daha iyidir. Hernani ve Dona Sol böyle davranmışlardır. Onların kendilerini zehirlediğini gören Don Gomez de genç evlilerin cesetleri üzerinde intihar eder. (68)

Jean Racine'in 1667 yılında yazıp oynattığı Andromegue adlı tiyatro eserinde de intihar vardır.

Yunan mitolojisinden faydalanarak yazılan eserde "aşk, her türlü ile çok güzel ve sanatkârane bir biçimde tasvir edilmiştir. Aşkın yanında dostluğa, ana şefkatine, ana ve baba sevgisine, dini taassuba, gurur ve kine de yer ayrılmıştır." (69)

Hector'un karısı Andromague, Epir memleketinin kralı Pyrrhus'e esir olur. Pyrrhus, kral Menelâs'ın ve ünlü Helene'in kızı Hermione'un nişanlısıdır, ancak Andromague'ı sevmektedir. Bu sırada Pyrrhus'un sarayına Oreste gelir. Oreste, Hermione tarafından terk edilen bir sevgilidir. Çeşitli entrikalardan sonra Andromague Pyrrhus'la evlenmeye, ancak evlenir evlenmez de mabede gidip intihar etmeye karar verir.

Onuru kırılan ve kıskançlıktan kuduran Hermione, kendisini seven ve her dediğini yapmağa hazır olan Oreste'e Pyrrhus'u öldürmesini söyler. Oreste, evlenme merasimi sırasında Pyrrhus'u öldürür. Hermione bu haberi işitince çılgına döner ve Pyrrhus'ün ceseti üzerinde intihar eder. Hermione'un inti-

(68) Victor Hugo, Hermoni Çeviren: Cemil Meriç Devlet Kitapları serisi

(69) H. Fethi Gözler; Avrupa'da ve Bizde Yazar ve Eserlerle Edebiyat Akımları 1. Cilt s.52

harını duyan Oreste ise çıldırır.(70)

Eserde, kıskançlıklar, çılgınlıklar, yok edici intiraslar, âdi tutkular, masumâne sevgililer, fedakârlıklar, hileler, cinayetler boy ölçüşürler. İntiharı hazırlayan sebepler; karmaşık duygular ve psikolojik yıkımlar olarak çıkıyor karşımıza.

Fransız natüralist romancı Emile Zola'nın Nana'sında intihar vardır. Romanın gerçek bir deney olduğuna inanan Zola, bu romanında Nana'nın yaşayışını determinizm prensibinden hareketle ele alıyor,

Nana'ya aşık olan Jorj ağabeyi gibi Nana ile evlenmek ister. Ama Nana evlenip bir erkeğe bağlanacak eve kapanacak birisi olmadığından kendisinden yaşca küçük olan Jorj'a;

"Ölünceye kadar sana annelik edeceğimi mi sanıyordun yoksa? Vaktimi çocuk büyütmeyle geçirecek değilim ya! Yapılacak çok daha mühim işlerim var."

(.....)

—Hadi Allah'a ısmarladık bebecik! Artık aramızda her şey bitti... Anlıyor musun... İyice bitti... Ben tüyüyorum!" (71) diyerek onu reddeder. Bunun üzerine Jorj, Nana'nın makasını alarak kalbi üzerine var kuvvetiyle saplar. O anda oraya tesadüfen gelen Jorj'un annesine:

"—Hanım efendi, yemin ederim ki ben yapmadım... Benimle evlenmek istiyordu. Hayır, dedim bunun üzerine kendini öldürdü". (72) diyerek masumiyetine inandırmaya çalışırsa da madam Hügon:

(70) J.Rocina, Andromok Çev:Munis Faik Ozansoy M.E.B. İst-1963

(71) Emile Zola, Nana, s.403

(72) Emile Zola, Nana, s.405

"—Ah, siz bize çok fenalık ettiniz. Siz bize çok fenalık ettiniz!" (73) diyerek nefretini dile getirir. Çünkü Madam Hügon, Nana'nın isteklerini yerine getirebilmek için hırsızlık yapmış olan büyük oğlu Filip'i kurtarmak için geldiği bu otelde küçük oğlunun cesediyle karşılaşmıştır.

Konumuza giriş olması bakımından bu kısa çalışmamızda hemen akla gelebilecek eserlerdeki intiharlara gözetmeye çaba gösterdik. Gördük ki: Batı Edebiyatında intihar sıkça rastlanılan bir olgudur. Bu da Batı toplumunda intihar olaylarının çok olmasıyla açıklanabilir.

Başvurduğumuz kaynaklarda da gördüğümüz gibi Batı'da intiharlar zaman zaman salgın halini alıyor... Bu salgının önüne geçmek için batı ülkelerinin çoğunda bir takım kurumlar oluşturulmuştur: Fransa'da SOS Dostluk Örgütü, (S.O.S. Amitte) ABD'de intiharları önleme merkezleri, (Suicide Prevention and Crisis Intervention) İngiltere'de intihardan caydırma merkezleri, Almanya'da Sosyal Dayanışma merkezleri vb. gibi.

Durkheim ünlü "Le Suicide" adlı eserinin son bölümünde intiharı önlemek, ya da en aza indirebilmek için çeşitli öneriler ileri sürer. Toplumun intihar olaylarına kötü gözle bakmaması, hoşgörü göstermesi intiharları daha da artırmıştır görüşündedir.(74)

Edebiyatı-özellikle romanı- hayata tutulmuş ayna olarak kabul edersek; intiharların edebî eserlerde yer alması gayet normaldir. Klasizm, romantizm, realizm vb. edebî akımlarının hiç biri yaşanan bu olguyu görmemezlikten gelmesi düşünülemez. Dikkat edilirse klasizm ve romantizm'de ele alı-

(73) Emile Zola, Nana, s.407

(74) Daha geniş bilgi için bkz. E. Durkheim Le Suicide (Prof. N. Şazi Kösemihal, Durkheim Sosyolojisi)

nan intihar olguları, toplumsal sebeplerden, realizmde ise şahsi sebeplerden kaynaklanan intiharlardır. Sosyal hayattaki olaylar edebiyata yansırken mevcut edebi ekolün perspektifinden geçerek yansıyor ki, bu da tabii bir olaydır.

Şüphesiz Batı Edebiyatında intihar konusunu işleyen ya da intihara rastlanan daha bir çok eser vardır. Fakat bunların hepsini görüp incelememiz mümkün olmadı. Batı Edebiyatı'nda intihara kısaca deyindikten sonra Türk Edebiyatı'nda intiharı ele alarak konuyu daha yakından görmeye çalışalım.

Türk Edebiyatında İntihar

İntihar; Türk Edebiyatına Tanzimat'tan sonra girmiştir. Batı Edebiyatından yapılan çevirilerde ve Batı Edebiyatındaki örneklerine benzer şekilde yazılan hikâye, roman, tiyatro vb. eserlerde intihar konusu ele alınmıştır. "İntihar" kelimesi yerine "kendini katletme", "kendini telef etme" tabirleri kullanılmış, daha sonraları ise; intihar kelimesi kullanılmaya başlanılmıştır. Bilindiği üzere hikâye, roman tiyatro vb. edebi türler Edebiyatımıza Tanzimatla birlikte girmiştir. Tanzimat'tan önce Halk Hikâyeleri ve Divan Edebiyatında halk hikâyeleri'nin benzeri sayılabilecek olan Mesneviler bu açığı dolduruyorlardı. Hemen hemen bütün Halk Hikâyeleri'nin konusu aşktır. Seven, sevilen ve sevenle sevileni birbirinden ayıran engel üçgeni üzerine oturtulan bu hikâyelerde intihara hemen hemen rastlanmaz.

- M. Nihat Özön; eski hikâyelerimizi beş sınıfa ayırıyor.
1. Klasik Edebiyatımızın manzum hikâyeleri,
 2. Aynı edebiyatın mensur hikâyeleri,
 3. Halk arasında yazılışından okunan hikâyeler,
 4. Halk arasında ağızdan ağıza aktarılan hikâyeler,
 5. Zümrelerin kendi amaçlarına uygun şekle soktukları hikâyeler. (1)

Klasik Edebiyatımıza manzum hikâyelerini; klasik şiir anlayışından ayırmaya imkan yoktur. Yusuf ile Züleyha, Leyla ve Mecnun, Hüsrev ve Şirin, Vamık ve Azra, Gül ve Bülbül, Ethem ve Hüma, Hayrabat, Hüsn ve Aşk, Hürşit ve Ferruhsat, Ca-

(1) M. Nihat Özön, Türkçede Roman İst. 1985 s.39

mesepnâme; bu tarz hikâyelerin belli başlılarından. İslamiyetin kabulünden sonra yazılan bu tarz manzum hikâyelerde intihara rastlanmaz. Bununla beraber; sevilenin ölümü üzerine seven garip bir şekilde ölür. Kanaatimizce; yazarlarımız ve halkımız islamiyetce yasaklanmış olan intihardan bahsetmek ya da kahramanlarını bu yolla öldürmekten çekindiklerinden "mezarı başında can verdi" şeklinde söylemeyi yeğlemişlerdir. Yusuf'un ölümünü haber alan Züleyha, onun mezarı üzerinde can veriyor, Mecnun'u çölde bulan Leyla Mecnun'un kendisini tanımamasına içerliyor, geri dönünce biraz sonra ölüyor, onun ölüm haberini alan Mecnun da Leyla'nın mezarı üstünde can veriyor. Hüsrev ve Şirin hikâyesinde çeşitli entrikalardan sonra yalandan Şirin'in öldüğü söylenince, Ferhat, Bisutun Dağından kopardığı taş parçalarının altında kalarak ölüyor, Ferhat'ın öldüğünü haber alan Şirin, Ferhat'ın cesedinin başına giderek bir ah çekip oracığa yığılıyor. (2)

Nesir hikâyeleri de, ana hatları yönünden manzum hikâyelerinin aynıdır. Secilere yer verilmiştir. Meşakû'l-Uşşak adlı eser, herkese saygı ve korku veren bir bilginin, son üç yılda gönül verdiği delikanlının ortadan kaybolması üzerine onun adını söyleyerek can vermesini anlatır. Hüsn ve Dil bir çok garip olayların sıralandığı hikâyelerdendir.

Halk arasında yazılışından okunan hikâyeler. Binbir Gece, Binbir Gündüz, Vezir-i Mağmûm, Seyfûlmülük, Malik ile Melikzâde Şirin, Tutinâme, Muhayyelat-ı Aziz Efendi vb. hikâyeler çeşitli gariplikleri anlatırlar. Bu arada klasik edebiyatımızda yazılmış Leylâ ve Mecnûn, Yusuf ile Züleyha, Hüsrev ve Şirin gibi konularda yazılmış, Tahir ile Zührev, Asü-

(2) M. Nihat Özön; Türkçe'de Roman adlı eserinde Ferhat'ın Leyla'nın ölümünü duyması üzerine kendisini Bisutun Dağı'ndan atarak intihar ettiğini yazar. Bkz. s.44. Ali Püsküllüoğlu (Türk Halk Öyküleri Ank. 1982) "taş çarpıp öldü" diyor. s. 54

man ile Zeycan, Arzu ile Kamber, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Şah İsmail ile Gül'izar Hanım gibi halk arasında yazılan ve okunan hikâyeler, hikâyecilik tarihimizde yer tutan belli başlı hikâyelerdir.

Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem'in ah çekerek ölmesi ve Kerem'in külünün başında kırk gün bekleyen Aslı'nın kül çevreye dağılmaya başladığında saçını süpürge yaparak, külü toplarken saçından tutuşup yanarak ölmesi garip ölümlerendir. Bu ölümler aşkın derin ıstırabından kaynaklanıyor gibi gösterilmiştir. Belli başlı Halk Hikâyelerimizi özetleyerek durumu daha açık olarak görmeye çalışalım.

Yusuf ve Züleyha

Yakup Peygamberin oğlu Yusuf, oniki kardeşin en akıllısı ve en güzelidir. Yusuf, babasının gözdesidir ve babasından sonra peygamber olacağı işaretini de taşıyordur. Kardeşleri Yusuf'u akıllı, güzelliği ve babalarının aşırı ilgisi sebebiyle kıskanırlar. Kör bir kuyuya atarlar ve babalarına Yusuf'u kurdun yediğini söylerler. Kervancılar Yusuf'u kuyudan çıkarırlar, kardeşleri bu seferde onu köle diye satarlar. Yusuf'u alanlar da onu Mısır'a götürürler.

Mısır hükümdarının karısı Züleyha, genç kızlığından beri rüyasında görüp aşık olduğu Yusuf'u saraya aldırır ve aşkını açığa vurur. Yusuf bu aşka karşılık vermeyince Züleyha, Yusuf'un kendisine saldırdığı yalanını uydurarak onu zindana attırır. Yedi yıl kaldığı zindandan Mısır hükümdarının rüyasını yorumlamış olmakla çıkar. Rüyanın işaret ettiklerini uygulayarak önce vezir, sonra da Mısır hükümdarı olur. Aşkına karşılık göremeyen Züleyha, sıkıntısından hasta ve çirkin bir hal alır. Yusuf'un hükümdar olmasından sonra Yusuf'un arzusuyla iman eder ve onun duasıyla iyileşip eski güzelliğine kavuşur, muradına erer. Yusuf'un sevgisi de gün geçtikçe artar. Rüya da görüldüğü gibi yedi yıl bolluktan sonra

kıtlık yılları gelir. Yusuf'un önerisiyle doldurulmuş olan Mısır ambarlarından açlık çeken herkese yardım yapılır. Kenan ilinden Yusuf'un kardeşleri de zahire almaya gelirler. Yusuf'u tanıyamazlar fakat Yusuf onları tanıdığından bir oyunla küçük kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyar. Yakup'un gözleri ağlamaktan kör olmuştur. Yusuf babasına gömleğini yollar, gömlek gözlerine sürülünce gözleri görmeye başlar. Yakup kabilesini toplayarak Mısır'a göç eder, orada ölür. Yusuf'un da ölümünü haber alan Züleyha, onun mezarı üzerinde can verir.

Leyla ve Mecnun

Arapların Beni Amir Kabilesinden Kays adlı erkekle Leyla adlı kız okulda iken birbirlerini severler. Bu duyulunca Leyla okuldan alınır. Kays da bunun üzerine normal olmayan hareketler gösterir. Bu sebeple Leyla'nın babası kızı vermez. Kays'ın üzüntüsü büsbütün artar, deva için gittiği Kabe'de dert için yalvarınca babası onu serbest bırakır. Mecnun lakabını alan Kays çöllerde düşer. Leyla da babasının zoruyla İbn-i Selâm ile evlenmek zorunda kalır. Fakat kocasını yanına yaklaştırmaz. Mecnun bunu öğrenince biraz rahatlar. İbn-i Selâm ölünce Leyla Mecnun'u çöllerde arayıp bulur. Fakat Mecnun'un onu tanımaması Leyla'yı çok üzer. Leyla kısa zaman sonra ölür. Leyla'nın ölüm haberini duyan Mecnun da onun mezarı üstünde can verir. Onları tanıyan Zeyd bir gece rüyasında Cennette buluştuklarını görür.

Hüsrev ve Şirin

Fars hükümdarlarından Hürmüz'ün oğlu Hüsrev'le Ermen hükümdarının yeğeni Şirin arasında Şavur adlı bir ressam büyük bir aşkın doğmasına sebep olur. Hüsrev Ermen de Şirin'le gün geçirirken babasının hükümdarlığı elinden alınır, gözüne mil çekilir. Bunu duyan Hüsrev, yardım etmesi için Rum Kayserine baş vurunca kızı Meryem'le evlenmek şartıyla bu yardımı alır. Babasının hükümdarlığını alan Behram Cübin'i yenerek

tahta geçer. Fakat Şirin'den ayrı olduğu için üzülmemektedir. Öte yandan halasının yerine geçen Şirin de bu ayrılığa üzülmemektedir. Hüsrev tarafından yaptırılan Şirin Kasrı'na su getirmek için Bisütun Dağı'nı yarmağa çalışan Ferhat, Şirin'i görerek ona vurulur. Şirin'in de onu görmeye gittiğini duyan Hüsrev, Ferhat'a Şirin'in öldüğünü yalandan haber verince Ferhat da kendini dağdan aşağı atarak ölür.

Diğer bir rivayete göre ise; Ferhat'la Şirin birbirlerine aşık oldular. Şirin'in ablası Mehmene Sultan, kendisi de Ferhat'a aşık olduğundan, aşıkları birbirlerinden ayırmak için tuzak hazırlar. Şirin'in aşkıyla Bisütun dağına yaran Ferhat'a yalandan Şirin'in öldüğü haberi verilince Ferhat son bir çaba ile külüngünü kayalara fırlatır. Külünk kayalara çarpıp, koca koca parçalar koparır. Parçalardan biri gelip Ferhat'ı ezer, bir başka parça da, kocakarılıyı öldürür. Ferhat'ın öldüğünü öğrenen Şirin, Ferhat'ı görmek ister. Ferhat'ın yerde cansız yattığını görünce de tâ yürekten bir ah çekip, oracıkta can verir.

Özetlemeye çalıştığımız bu üç Halk Hikâyesi'nde; Yusuf'un ölümü üzerine Züleyha, Leyla'nın ölümü üzerine Mecnun, Ferhat'ın ölümü üzerine de Şirin sevdiklerinin baş ucunda-aşırı üzüntü ve kederden- can verirler. Daha önce de dediğimiz gibi halkımız, intiharın adını anmak istemez. İslamiyetten önce de Türklerin gelenek ve göreneğinde intihara rastlanmaz. Bozkır Medeniyeti'nin insanımıza kazandırdığı; dinamiklik, cesaret, doğruluk-dürüstlük, çalışkanlık ve sosyal bağlılık intihar gibi psikolojik ve sosyolojik bir olguya imkan vermiyor. Milletimizin üstün meziyetlerine bir de İslamiyetin yüce prensipleri eklenince ortaya hem duygu-düşünce gibi psikolojik, hem de sosyal yönden üstün seviyeli, sağlam karakterli dinamik bir toplum çıkıyor.

Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem'in ve Aslı'nın ölümleri de ayrıca dikkate değer.

Kerem, Isfahan şahının oğlu, Aslı ise onun veziri olan Ermeni Keşişinin kızıdır. Isfahan şahı ile veziri, çocukları olmadığı için, eğer Allah kendilerine bir oğlan ile bir kız verirse, onları evlendireceklerine söz verirler. Bundan sonra Kerem ile Aslı doğarlar. Gençler büyüüp gelişince Keşiş kızını kerem'e vermek istemez. Ailesini alarak Isfahan'dan uzaklaşır. Kerem de arkadaşı Sofu ile onların arkasından köy köy, şehir şehir dolaşır. Kerem, Kayseri şehrinde kızın izini bulur. Aslı'nın annesi dişcilik yapmaktadır, Aslı da annesine yardımcıdır. Kerem, Aslı'yı biraz daha fazla görebilmek için dişlerinin hepsini çektirir. Kerem'i sevdiği için Aslı müslüman olur, onunla evlenmek ister. Fakat Keşiş Kerem ile Sofu'yu yakalattırır. Kızını tekrar kaçıırır, Halep'e gider. Kerem Aslı'yı orada da bulunca Keşiş Kerem'den kurtulmak için bir hile düşünür. Kızını Kerem'e vereceğini söyler, düğün yapılır, Keşiş kızına sihirli bir elbise giydirir. Bu elbisenin düğmeleri açılınca, kendiliğinden hemen tekrar iliklenir. Kerem sabaha kadar Aslı'nın elbisesini açmağa muvaffak olamaz, sabaha karşı ah eder ve bu ah ile yanar. Aslı, Kerem'in küllerini süpürürken, uzun saçlarından tutuşur, o da yanar.

Denizci Hasan romanda biraz şakacı uslûpla bu hikâyeyi Mösyö Misle'nin ağzından anlatan Ahmet Mithat Efendi: "Kerem adında bir âşık varmış, Aslı adındaki sevgilisini babası kendisinden kaçırdığı için, o da arkasına düşmüş. Sevgilisi kaçmış, o kovalamış. Hemen hemen, herif bütün dünyayı dolaşmış. Nihâyet, karnında gaz mâdeni mi varmış ne imiş... Bir gün ateş alıp cayır cayır yanmış! Nasıl? Aşkı tutanlar, artık bu Kerem Ağa'ya (...) ne kadar beğenirler!.. Ben ne dedim? Hay ahmak, budala hay! Dünyada karı kıtlığına kıran mı girdi ki bir karının arkası sıra dünyayı dolaşmayı göze aldırдың? Haslı hanım olmazsa, Faslı hanım -biraz çirkince de olsa- bâri, arkasından koştura koştura insana dünyayı dolaştırmaz ya!.. Ner halde daha uysal, daha söz anlar olur... (s.284)

Ahmet Mithat'ın gerçekten böyle bir şey olup olamaya-

cağını Şakacı uslüpla tartışmasını tebessümle karşılıyoruz. Aslı, canı kadar sevdiği Kerem cayır cayır yanarken şaşkınlık ve hayretle onun yanışını seyrediyor, Kerem yanıp kül olduktan sonra saçlarıyla küllerini süpürürken kazara tutuşup yanıyor. Bu, daha önce de belirttiğimiz gibi halkımızın intiharı hoş görmeyip reddetmesinden kaynaklanıyor. Halkımız sevdiği, kahramanlaştırdığı şahısların yanlışlık yapmalarını kabullenemiyor, yanlış bile yapsalar; o yanlışları sevimli gösterebilecek sebepler bulmakta tereddüd göstermiyor. Bir başka sebep de birbirini seven iki insanın ölümle birbirinden ayrılmalarına halkımızın gönlü rıza göstermiyor. Biri ölsün öbürü gülsün bu halkımızın mantığına ters düştüğünden, ikisi bir ölüme gidiyor.

Tanzimat hikâye ve romanında bu mantık hakimdir. Hemen bütün eserlerde seven ya da sevilenden biri ölmüş ise; öbürü de ölüyor ya da kendini öldürüyor. Ele aldığımız intihar olaylarının çoğu bu mantık üzerine oturtulmuştur. Her ne kadar Tanzimat Dönemi Yazarları Batı tarzında eserler kaleme almağa çalışsalar da bu mantıktan uzaklaşamamışlardır.

Edebiyat tarihlerimizde realist romanın ilki sayılan Sergüzeşt; Natüralist romanın ilki sayılan Zehra bile bu mantıktan uzak değildir. Dilber'in Mısır'a gitmesinden sonra Ahmet Celal, beyin hummasına (tıpta hiç rastlanılmayan ve izahı olmayan bir hastalık), Sırrı Cemal'in, Münire hanımın ve Suphi'nin perişan olmasından sonra Zehra, tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanıyor ve çok geçmeden ölüyor.

Özetlerini vermeye çalıştığımız hikâyelerde de görüleceği üzere Halk Hikâyeleri'mizde intihar yoktur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ferhat ile Şirin hikâyesinin bazı rivayetlerinde Ferhatın kendini dağdan atarak intihar ettiği görüşüne hemen burada değinmeliyiz. İntihar, edebiyatımıza Tanzimat'la birlikte girmiştir diyebiliriz. Daha önce intihar hiç yoktur diyemeyiz elbette, ama edebî ürünlerâ yansıtılmış de-

ğildir. Tanzimat fermanının ilânıyla toplum yapımız gömlek değiştirmeye başlamıştır. Bu değişiklik her alanda olduğu gibi edebiyatta da kendini hissettirmiştir.

Tanzimat romanında intihar konusu hemen bütün Tanzimatçı'larca işlenmiştir. Bunun temel sebebi Tanzimat Döneminde kültürde, edebiyatta, ilim ve fende, anlayış ve kavrayışta, gelenek ve görenekte, duyuş, düşünüş ve yaşayışta, sözün kısası hemen her sahada, hemen her şeyde kalıcı değişmeler başlamıştır. Bu değişmelere paralel olarak yeni kurum ve kuruluşlar, yeni edebî ekoller, bilim ve sanat merkezleri vb. bir sürü yenilik faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bu kültürel ve sosyal değişmeler oldukça geniş bir konu olduğundan biz sadece edebiyatımızdaki yeniliklerin bir kısmına değineceğiz.

19. Yüzyılın başında başlayan Batılılaşma hareketleri 1839 yılında ilân edilen Tanzimat Fermanı'yla resmî bir hüviyet kazanıyor ve böylece her alanda Batılı manada, bir değişme bir gelişme görülüyor. Yeni edebiyat türleri (gazete, hikâye, roman, tenkid vb.) edebiyatımıza giriyor. Bu dönemde hikâye ve roman nevinin başlaması tercüme yoluylaadır. Uzun hazırlık döneminde Avrupa'dan çeşitli tercüme ve adaptasyonlar yapılmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar bu ilk nevilere konusunda şöyle diyor: "Hikâye nevinin başlaması daha sonra ve yine tercüme yolu iledir. Türkçe'ye nakledilen ilk Avrupaî hikâye Yusuf Kamil Paşa'nın "Telemeque" tercümesidir. Bu eserin tabı 1862'dir. Bunu bir kaç sene sonra "Ceride-i havadis"de tefrika edilen bir "Sefiller" hülâsası ile, vak'anüvis Ahmet Lütüfi Efendi'nin Arapça tercümesinden naklettiği "Robinson Cruzoe" (1864) takip eder. 1871-1873 senelerinde ise Teodor Kasab'ın "Monte Cristo" tercümesi, yine 1872'de Lesage'dan "Topal Şeytan" terçümesi ile Recâî-zâde Ekrem Bey'in Chateaubriand'dan tercüme ettiği "Atala", 1873'te Bernardin de Saint-Pierre'in "Paul ve Virginie"si çıkarlar. Bu suretle, içlerinde Lesager,

Victor Hugo, Dumas Pere ve Ann Radcliffe ile Daniel Defoe bulunmak üzere roman nev'inin bir kaç büyük örneği Türkçe'ye geçer. Ahmet Vefik Paşa'nın Voltaire'den oldukça garip bir dille çevirdiği "Hikâye-i feylosofiye-i Mikromegas" tercümesi ile Lesage'dan yaptığı "Gil Blas" tercümesini bu saydıklarımıza ilâve edersek bu ilk devrenin kazançları hakkında tam bir fikir edinmiş oluruz." (3)

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Mustafa Nihat Özön'ün "Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi"ndeki bilgilere dayanarak yaptığı sıralamayı olduğu gibi almayı uygun gördük. Yine bu konuda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın söylediklerine kulak verelim:

"Garp hikâyeleri tarzında eserler ise 1870'de Ahmet Mithat Efendi'nin neşrettiği "Kıssadan hisse" ve "Letâif-i rivâyat"ın ilk beş cüz'ü ile başlar. 1873'de başlayıp 1875'de biten, Emin Nihad Bey'in "Müsâmeretnâme"si ikinci teşebbüstür.

1875'de Şemseddin Sami'nin "Taaşşuk-ı Talât ü Fitnat"ı 1876'da Nâmik Kemal'in "intibah" adlı romanı görünürler. 1889'da Recâi Zâde "Araba Sevdası"nı yazar (tab'ı daha sonra, 1898 dedir). 1880'de "Cezmi", 1887'de "Sergüzeşt", 1890'da "Küçük Şeyler" (yine Sami Paşa Zâde'nin), 1885 le 1878 arasında Nâbi-zâde Nâzım'ın eseri tamamlanır. Ahmet Mithat Efendi'nin "Letâif-i rivâyat" serisi içinde neşredilen ve Türkçe'de ilk tarihi roman olan "Yeniçeriler" ile (1871) örf ve âdetimizde başlayan ikiliği gösteren "Felâatun Bey'le Râkım Efendi"nin 1875'te çıktıklarını, Halid Ziya'nın "Nedime" adlı romanıyla yeni hikâyenin esaslarını anlatan "Hikâye" adlı essosinin 1889'da çıktıklarını söylersek, yalnız mühim noktaları işaret eden bu silsileyi tamamlamış oluruz." (4)

(3) A.Ş. Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi Dördüncü baskı, İstanbul-1976 s.285

(4) A.H. Tanpınar, a.g.e., s.286

Tanzimat yazarlarının çağdaş oluşları, toplumun ihtiyaçlarına cevap verişleri, hedefleri bakımından ortak yanları vardır.

Bunların hepsi Batı'cı yenilikçi, terakki, ilim ve fen taraflısı aydınlardır. Batı hayranıdırlar, yurdu gerilikten kurtarmak isterler. Türk halkının manevî değerlerine bağlıdırlar. Hepsi maziye ve kök değerlerimize bağlı milliyetçilerdir. Hemen hepsi Fransız kültürü ile yetişmiştir. Onlar için Avrupa'da "Fransa" demektir. Sanattan çok fikir ve ülkü peşindedirler. Bu yüzden, Fransız edebiyatında bilhassa 18. y.y. "Aydınlık Devri"nin Montesquieu, J.J. Rousseau, Voltaire gibi devrimci düşünürlerine bağlanmışlardır. Onlar gibi, zulme, haksızlığa karşı savaş açarlar. Vatan, millet, hürriyet, adalet, meşrutiyet hayranlığını, kutsal bir heyecanla yayarlar.

"Sanat cemiyet içindir" görüşünü benimsemişlerdir. Edebiyat yoluyla milleti yükseltmeğe, dertlere çare bulmaya uğraşırlar. Çok yönlü ediplerdir; gazeteci, politikacı ve mücadele edebilen kişilerdir. Çoğu gizli ihtilal gruplarına katılmışlar, yurttan kaçmışlar, hapis veya sürgün kalmışlardır.

Ayrıca Tanzimat yazarlarının ortak özellikleri üzerinde de durmak yerinde olacaktır.

Bir kısmı geniş halk topluluklarına (A. Mithat, Şemseddin Sami) bir kısmı aydınlara (N. Kemal, R. Ekrem) hitap eden romancı ve hikâyecilerdir.

Esirlik, aşırı Batı hayranlığı (Züppelik), görmeden evlenmenin fenalıkları, kötü kadınlarla düşüp kalkmanın ailede ve karakterlerde meydana getirdiği yıkımlar gibi o devre ait sosyal hadiseler bu roman ve hikâyelerin çoğunda esas tema alınmıştır. Romantik akım benimsenmiş bulunmaktadır. Yalnız S. Sezai, Nabizâde gibi son Tanzimatçılarda ve A. Mithat'-

in bazı eserlerinde realizm akımının etkileri görülür.(5)

"Tanzimatçılar, şiirde ve tiyatrodaki olduğu gibi roman ve hikâyede de, toplumu yükseltme, uyartma ve kalkındırma davasını ön safa almışlar, güzellik ve sanat değerini geri plâna atmışlardır. Bunun için sık sık, olayın gidişine müdahale etmiş; olay arasına bilgiler, mülâhazalar karıştırmış; kişi, aile ve kurumları islâh edici, eğitici telkinlerde bulunmuş; kahramanlarının kimisine sevgi, kimisine nefret göstermiş; şilim, ahlâk, din, fazilet, medeniyet vaizliği yapmışlardır."(6)

Tanzimat dönemi sanatçılarının genel vasıfları üzerinde durmakta ki amacımız, bu dönemin genel karakteristliğini ortaya koymaktır. Durum böyle olunca Tanzimat döneminde edebiyatımızda etkili olan edebî akımları ve bu akımların yazarlarımız üzerindeki tesirlerini görmek de yerinde olacaktır:

Romantizm:

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı romantizm ile geçer. Bu kelime dilimize mekteb-i hayaliyun diye aktarılmış ve romantiklere de sadece hayaliyun denilmiştir.

Romantizm, bütün Avrupa'yı sarmış olan bir hareketti; yayılmasına en çok Fransız edebiyatı sebep olmakla beraber, Fransız edebiyatında İngiliz ve Alman edebiyatları gibi yabancı etkilerle meydana çıkmıştır.

Romantizmin terim olarak anlamı: Duygu ve hayale fazla yer veren bir edebiyat çığırıdır. "Klasizmin yerini alan Romantizme; aklînin yerine hayalîyi, ölçünün yerine savruku, mazbutun yerine coşkunu, mutedilin yerine mübalâğayı getiren

(5) Bu görüşler Ahmet Kabaklı'nın Türk Edebiyatı 6.11

s. 338-339 dan kısaltılarak alınmıştır.

(6) A. Kabaklı, a.g.e., Cilt II. s. 545

taşkın heyecan sanatıdır." (7) diye tarif etmek mümkündür.(8)

Bu edebiyat akımının başlıca özellikleri maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- 1- Klasizme karşı doğmuştur.
- 2- Din ve panteizmden ilham alınmaya başlanır.
- 3- Bireycilik hakimdir, her yazar kendi ilham ve kendi sanatının peşindedir.
- 4- Edebiyat bütün hayat şekillerini, güzeli olduğu kadar çirkini, en yüce şeyleri olduğu kadar bayağı şeyleri de anlatabilmelidir. Zaman olarak da bir döneme bağlı kalınmama-
lı, tarih bütün çağlarıyla edebiyata girmelidir.
- 5- Üslupta da kural bozuculuk vardır. Kurallar peşinde koşarken üzden uzaklaşmak yerine öz ön plana alınmalıdır. Çoşkun üslupla etkilemecilik amacı güdülmüştür.
- 6- Milli duygular, yüksek idealler çoşkun bir dille anlatılmış, tesadüflere ve beklenilmedik olaylara yer verilmiştir. (9)

Tanzimatçılar bu edebî akımın tesirinde kalmışlardır. Bunların başında Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan, Ahmet Mithat Efendi ve Recaiade Mahmut Ekrem gelir.

Namık Kemal özellikle bir çok bakımlardan V. Hügo'ya benzer. O da Hügo gibi Celâleddin Harzemşah piyesinin başında romantizmi savunur ve bu akımı aynı zamanda över.

Namık Kemal Zavallı çocuk aklı dramı Alexandre Dumas Fils'in La Dame Aux Camelias (Kamalyalı Kadın) adlı eseri ile benzerlik arz eder. Şefika'nın "verem" olarak ölmesi Margue-

(7) H. Fethi Gözler Edebiyat Akımları, İstanbul-1976 s.91

(8) Daha geniş bilgi için bkz. Suut Kemal Yetkin, Edebiyatta Akımlar İstanbul-1967 yükselen matbaası s.29

M.N. ...n, Türkçe'de Roman İstanbul-1985 s.29

(9) Bkz. Suut Kemal Yetkin, a.g.e., s.

ritte'in akibetini hatırlatır.

Ayrıca Zavallı Çocuk piyesinin son perdesi ile V. Hügo'nun, giriş bölümünde incelediğimiz, Hernani adlı piyesi arasındaki berzerlik bize, Namık Kemâl'in V. Hügo'nun etkisinde kaldığını açıkça gösterir. Giriş bölümünde Hernani'nin özetini vermiştik. Zavallı Çocuk piyesini de özetleyerek karşılaştırsak etki açıkça görülür.

Şefika isimli bir genç kız, akrabalarından tıp öğrencisi Atâ adlı bir gençle sevişmektedir. Bu arada zengin ve ihtiyar bir paşa Şefika ile evlenmek ister. Şefika'nın babası malî yönden çok kritik bir durumdadır. Kızını paşaya verdikleri takdirde ailenin bütün borçları ödenecektir. Genç kız babasını bu sıkıntılı durumdan kurtarmak için evlenmeyi kabul eder. Ancak kimseye belli etmeden devamlı üzüldüğü için de verem olur.

Son perdede Atâ, sevgilisinin veremden öleceğini anlayınca eczaneden getirttiği, zehiri içerek intihar eder. Şefika da bu acıya daha fazla dayanamaz ve arkasından ölür." Hernani'de Dona Sol Hernani'nin zehir içeceğini anlayınca önce kendi içer, sonra Hernani'ye uzatır. İki sevgili beraber ölürlər. Atâ da Dona Sol gibi sevgilisinin öleceğini anlayınca intihar eder. Her iki eserde de sevgililer ölüm döşeginde kavuşurlar. Ayrıca kahramanların söyledikleri sözlerde ve ruh durumlarında da benzerlikler vardır. Her iki piyeste de kavuşmalar liriktir. (10)

Ahmet Hamdi Tanpınar da bu konuda şöyle diyor: "Mustafa Nihat Özön, "Zavallı Çocuk"un son sahnesinde "Hernani"nin zehir sahnesiyle benzerlik bulmaktadır ki doğrudur. İster "Hernani", ister "Romeo ve Juliet" -çünkü piyesin baş tarafında oldukça uzun süren ilân-ı aşk perdesi muharrirde bir

aşk rüyası canlandırmak arzusu bulunduğunu da gösterir, -piyesin bir örneği varsa biçareliği içinde bunu pek hatırlatmadığı muhakkaktır." (11)

Namık Kemal, Hamid'e yazdığı bir mektupta çok dikkate değer şekilde "Hügo dünyaya gelme idi belki yazı yazmağa muktedir olamazdım. Latife bertaraf ama, elimde yeni bir hikâye var. Bu kuvvette giderse "Les Miserables" in eteklerini öpmeğe olsun muktedir olacak gibi görünür" diye bahseder.(12) diyen Ahmet Hamdi: "Namık Kemal Shakespevve, Hügo ve Cormeillé'i severdi ve onların tesirinde kalmıştır," diyor.

"Celâl"i tetkik edenlerin çoğu bu piyesi Namık Kemal'in Hügo'nun "Cromwell" adlı piyesini örnek alarak yazdığını söyler." (13)

Namık Kemal'in tiyatro eserlerinde intihar konusu sıkça işlenmiştir. Biz konumuzu yalnız romanla sınırlandırdığımız için bu eserleri inceleme imkanımız olmayacak. Bununla beraber eserlerdeki intiharları bir iki satırla vermek yerinde olacaktır.

Erkeğin capheye gitmesinden sonra Zekiye, İslam Bey'den ayrılmaktansa ölmek daha iyidir düşüncesindedir. "(...) İlk perdedeki intihar tecrübeleri, ölüm ve hayat düşünceleri insana behemehal "Romeo ve Juliet" in bazı sahnelerine uzaktan benzeyen bir şey vücuda getirmek arzusuyla yazılmış hissini verir." (14)

Gülnehal'de ise yıllar önce sevdiği uğruna ölmek iste-

(11) Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyat Tarihi
İstanbul-1976 s. 382-383

(12) A. Hamdi Tanpınar, a.g.e., s.381

(13) A. Hamdi Tanpınar, a.g.e., s.397

(14) A. Hamdi Tanpınar, a.g.e., s.381

yip de ölemeyen Gülnihal, yıllar sonra Kaptan Paşa'nın hançeriyle hançerlenince bunu canına minnet bilmiş, sevdiğinin yanına gitmekten mutlu olmuştur. Gülnihal'e aşık olan Zülfikâr "Ah elverir, elverir... Ben öleyim de dünya ister dursun, ister durmasın!" diyerek şiddetle ve hızla kapıya yönelir dışarıya fırlar. (15)

Karabelâ, mevzu bakımından Tahir'le Zühre'yi andırır. Tıpkı o hikâyede olduğu gibi, Hint padişahının kızı Behrever'i çılgınca seven saray haremâğlarının reisi Ahşid, genç kızın ve sevdiği Hüsrev'in tertip ettiği bir tuzakla felâketlerine sebep olur. En son sahnesinde Behrever o zamana kadar hadım zannedilen Ahşid'in taaruzuna uğradığını oldukça yakışsız bir şekilde söyleyerek içtiği zehirle ölür. Hüsrev de Ahşid'i hançer darbesiyle öldürdükten sonra sevgilisinin cesedi üzerinde intihar eder.

Namık Kemal'in Karabela'yı, William Shakespeare'nin Othello'sunu düşünerek yazdığını söylemek mümkün. Romantizmin büyük sanatçılarından tesirinde kalan Namık Kemal, Avrupaî tarzda eser vermenin telaşını duyan ve bunun ilk örneklerini veren bir Sanatçı olması bakımından dikkate değer.

Romantik akıma bağlı ve Batılı romantiklerinin etkisinde kalan diğer bir sanatçımız da Abdülhak Hâmit Tarhan'dır. Hamit de Namık Kemal gibi Hügo'nun tesiri altında kalmıştır. Hügo, Hamit'in tesirinde kaldığı Fransız yazarlarından sadece bir tanesidir.

Hamit'in tiyatro eserlerinde de intihar vardır. 1881'de yayınlanan İbni Musa adlı tiyatro eserinde; bir takım entrikalardan sonra, gururu ve vicdanı yaralanan Halife Süleyman, sevdiği Zatülcemal'in bir takım kirli işlere karıştığını öğre-

nince önce kızı, sonra da kendini öldürür. (16)

1854'te yazdığı fakat ancak 1908'de Selanik'te yayınlanmış olan Sardanapal adlı tiyatro eserinde ağırlığı aşka dayanan intihara rastlıyoruz. Sevdiği kızın yanarak ölmesi üzerine çaresiz kalan Baal da hançeriyle kendi canına kıyıyor. (17)

Nesteren adlı eserde de intihar vardır. Zalim hükümdar Gazanfer'in kızı Nesteren ile hükümdarın kardeşi Behram'ın oğuluğu Hüsrev birbirlerini severler. Çeşitli entrikalardan sonra babasını öldürdüğü için sevdiği insana kin duyan Nesteren, buna rağmen Hüsrev'le evlenmeye karar verir. Gerdek gecesi Nesteren önce kendisini, sonra da sevgilisini zehirleyerek öcünü alacaktır. Fakat zehir çok kuvvetli olduğundan Nesteren hemen ölür. Hüsrev onu kurtarmaya çalışır, başaramayacağını anlayınca kızın hançerini alarak kendini öldürür. (18)

Târık'ta da bir İspanyol kızı olan Lusi'nin intiharını görüyoruz. Sevdiği Arap mücahidin ölümünden sonra papaz kılığında bir aşğının kendisiyle olmasını ya da ölümü tercih etmesini istemesi üzerine Lusi, sevdiği Arap mücahidin aşkına hâlel gelmesin diye papazın hançeriyle kendi kendini öldürüyor.

Endülüs tarihinden alınan Tezer'de de intihar vardır. Tezer ve Rişar birbirlerini seven fakir iki gençtir. Araya giren hadiseler Tezer'le Rişar'ı ayırır ve düşman eder. Tezer'e aşık olan Melik, halkın arzusuna boyun bükerek onu öldürür. Sonra da tacı tahtı bırakarak ortadan kaybolur. Yaptığı kötülükleri birbir itiraf eden Rişar, intihar ederek Tezer'in önüne yıkılır.

Eşber'de de intihara rastlıyoruz: İskender nişanlısı

(16) Asım Bezirci, Abdülhak Hamit, Türk Klasikleri Serisi
İstanbul-1983 s.83

(17) a.g.e., s.91

(18) a.g.e., s.93

Roksan'ı unutarak Sumru'ya gönül verir. Sumru ve Roksan İskender'i birbirlerinden aşırı derecede kıskanırlar, İskender Roksan'ın bütün yalvarmalarına ve ricalarına aldırmaz. Bunun üzerine Roksan kendini İskender'in atının altına atarak intihar eder.

Romantizmin tesirinde kalan diğer bir yazarımız Ahmet Mithat Efendi, Alexandre Dumas Pere'e benzer. O da onun gibi çok yazmıştır. Ayrıca -aşağı yukarı bütün eserlerinde- halkın okuma zevkini geliştirmek ve bilgisini artırmak gayesini bir prensip olarak kabul etmiştir. Hasan Mellâh'ı yazmadan önce Alexandre Dumas Pere'in Le Comte de Monte-Christo romanını tercüme edip gazete de tefrika etmiştir.

Romanın önsözünde memlekette roman nevinin bir iki sene bu yana görüldüğünü belirten Ahmet Mithat, şimdiye kadar meydana konulan eserlerin ufak-tefek şeyler olduğunu söyler ve devamla:

"Bundan başka, meydana konulan işler gerçi henüz ufak-tefek şeylerden sayılırsa da, yayınlar bakımından ilerleme zamanımız olan şu üç sene içinde Osmanlı hayal ve yaratma gücünün kazandığı genişlik, yalnız şimdiye kadar görülen yemişleri ile ölçülemez. İşte ben, bugünkü millî yaratma ve hayal gücümüzün genişliğinden küçük bir örnek olabilmek üzere, şu Hasan Mellâh yahut Sır içinde Esrâr adlı hikâyeyi kaleme aldım ve meydana koydum."

(.....)

"Ama eserim, Alexandre Duma'nın eserine göre, onun binde bir derecesini bile bulamayacakmış... Varsın, bulamasın! Üç yüz yıldan beri edebiyatla ve fikirle uğraşan bir millet'in üç bini geçen kalem sahipleri arasından sıyrılmış bir yazarla, üç yıldan beri edebiyat ve fikir üzerine kafa yormağa başlamış olan bir millet'in henüz otuza varamayan kalem sahipleri içinde benim gibi gayretten başka bir şöhreti olmayan bir yazarın

arasındaki farkı hesaba katarsak, gönlümün bu zorlamasından dolayı ayıplanamayacağıma inanıyorum. (19)

Realizm:

Romantizme tepki olarak doğan realizmi kısaca; hayatı ve olayları objektif olarak ele alan ve gözleme dayanan edebî ekol olarak tanımlayabiliriz.

Fethi Gözler, realizm'i; "Tabiatı ve hayatı şiirle veya hayalle süslemeksizin, objektif olarak, neyse öyle gösterme iddiasında olan bir eserin niteliği.", "Dünyanın objektif görünümünü vermeyi ilke edinen edebî doktrin."(20) diye tarif ediyor.

Realizmin özelliklerini bir kaç madde halinde vermekle, ele aldığımız romanlarda bu özellikleri görmemiz ve bu açıdan değerlendirmemiz isabetli olacaktır kanaatindeyiz.

1- Realizm objektif olmak ve sanatçının kişisel olmaması esasını kabul eder.

2- Olayları gözlem yolu ile aksettirirler. Her olay olduğu gibi eserlere yansıtıldığından, lâahlâkîdir.

3- Realizm tabiatı gördüğü gibi tetkik ve müşahade eder.

4- Sanatta realiteye tam bağlılık esastır.

5- Karakter yerine törelere bağlıdırlar.

6- Hayatı olduğu gibi yansıtmak, gerçeği, aynaya benzer biçimde göstermek, tipleri boyasız ve retüşsüz bir biçimde tasvir etmek ister.

Tanzimat romancılarımızdan Ahmet Mithat Efendi, önceleri romantik akımın prensiplerine uygun olarak yazmayı denemiştir. Henüz Onyediyi Yaşında adlı romanı ise realist akımın prensiplerine bağlı kalarak yazmıştır. Edebiyat tarihimizde ilk realist roman denemesi diyebileceğimiz bu eserde romantik unsurlar yok diyemeyiz. Realist roman denilince gerçek olayları anlatan romanı anlayan yazar, Henüz Onyediyi Yaşında romanının Önsözünde:

(19) Ahmet Mithat Efendi, Denizci Hasan (Hasan Mellah) Baskıya hazırlayan: Prof. Kenan Akyüz, 1975. Önsöz

(20) Fethi Gözler, a.g.e., Cilt;2 s.7

"Bu hikâyenin en büyük meziyeti her vakanın katî doğruluğudur" der. Roman hakkında görüşü ise şöyledir:

"Bir yazar aynıyle bir ressam olup tabiatta mevcut olmayan şeyi asla resmedemez. Elbette karşısında bir model bulunup onu kopya eder, yani kopyasını çıkarır."

"Roman denilen şey bir insan toplumu içinde görülen durumdan birisini veyahut bazılarını kâğıt üzerine koymaktan ibarettir."

Sami Paşazâde Sezai ise; romantizm akımından uzaklaşıp realizme yönelen ve bu akımın metodlarını kabul eden ilk Türk romancısı ünvanına sahiptir. Bununla beraber romantizmin -özellikle Namık Kemal'in romantik üslûbunun- etkisinden tam olarak kurtulmuş değildir. İlk realist roman diyebileceğimiz Sergüzeşt'te yer yer romantik özelliklere de rastlıyoruz.

Yazarın şahsiyetini gizlemeyip, kahramanlarına yerine göre acıması, kızması, ya da takdir etmesi, konu dışına çıkması, tasvirler de -özellikle tabiat tasvirlerinde- süslü üslûp kullanması hemen söylenebilecek romantik özelliklerdendir.

Daha sonra Rezaizâde Mahmut Ekrem Araba Sevdası'nı kaleme alacaktır ki; bunu diğerlerine göre daha realist saymak yerinde olacaktır.

Natüralizm:

Realizmin devamı ve tekamülü niteliğinde olan natüralizm gözlemciliği ve deneyi ön plana alır. Determinizmi temel olarak kabul eden natüralizm, materyalizmden de etkilenmiştir.

Ahmet Mithat Efendi, romantizmden realizme, realizmden de natüralizme uzanan çizgide yer almıştır. Natüralist akımın bazı özelliklerini okuyucuya vermeğe çalışan Ahmet Mithat;

"Müşâhedat" (21) adlı romanını bu amaçla kaleme almıştır.

Natüralizm akımı hakkındaki düşüncelerini adı geçen romanın "Okuyucularla Hasbıhal" bölümünde örnekler vererek anlattıktan sonra:

"Bu romanı okuyucularıma "tabîî" romanlardan bir nümüne almak üzere takdim eyliyorum. Hatta millî de değildir."

(.....)

"Güzel olduğunu iddia yolunu şimdiden sizlere müjdeleyemem. Fakat ait olduğu zamana ve çevreye göre tamamı tamamına "tabîî" olduğunu kati olarak iddia edebilirim. Teşkil eylediği vakalar, günlük müşâhedelerdendir. Onun için ismini de öyle koydum." (22)

Cevdet Kudret bu konuda şöyle diyor:

"İlk romanlarında tamamıyla romantizm akımının etkisi vardır. Sonraları Realizm (Müşehedât, Taaffûf) etkisi altında kalmış, fakat romantizm'den de büsbütün kurtulabilmiş değildir." (23)

(21) Müşâhedat, Ahmet Mithat Efendi, 1892 Yeni Harflerle Baskısı İstanbul-1979 da yapılmış olup baskıya hazırlayan: Necmettin Turinay'dır.

(22) Müşâhedat, (Okuyucularla Hasbıhal) s.18

(23) Cevdet Kudret, Edebiyatımızda Hikâye ve Roman İst.1979 s.34

Tanzimat Romanında İntihar Olayları

Ele aldığımız romanları intihar açısından değerlendirmeye çalışacağız. Bu değerlendirmede intihar olaylarının psikolojik ve sosyolojik sebepleri üzerinde duracak ve yazarın olaya yaklaşımını yakalamaya çalışacağız. Ağırlığı aynı sebeplere dayanan intihar olaylarının işlendiği romanları bir başlık altında mütalaa edeceğiz. Ağırlığı aynı sebeplere dayanan intihar olaylarını şu başlıklar altında toplamayı uygun gördük:

- Ağırlığı aşka dayanan intiharlar,
- Ağırlığı sosyal çevre baskısına dayanan intiharlar,
- Ağırlığı psikolojik rahatsızlığa dayanan intiharlar,
- Ağırlığı inanç unsuruna dayanan intiharlar.
- Ağırlığı Aşka Dayanan İntiharlar:

Şemsettin Sami'nin ilk Türk romanı sayılan Taaşuk-ı Talat ve Fitnat (24) romanı; hemen hemen birbirine benzeyen iki hikâyeden meydana gelmiştir.

Birinci hikâye, romanın başkişisi Talat'ın anne ve babasının hikâyesidir. Birbirine aşık olan Saliha ile Rif'at sonunda güç belâ evleniyorlar ve bu beraberlikten Talat dünyaya geliyor. Saliha ile Rif'at'in aşkları: Leyla ile Mecnun (Kays)

(24) Taaşuk-ı Talat ve Fitnat (Şemsettin Sami), 18 Kasım 1872 tarihli Basiret Gazetesinde ilk tefrika edileceği zaman "emr-i izdivaç ve ahlâka dair" ibret alınacak bir hikâye olarak tanıtılmıştır.

Hüsn ile Aşk (25) gibi okul sıralarında başlar. Okulda okudukları sırada birbirine aşık olan gençler (Saliha ile Rif'at), sonradan ayrı düşerler. Ayrılık acısını hafifletmek için mektuplaşırlar. Bu mektuplarında birbirlerine verdikleri sözü hatırlatırlar; Saliha ile Rif'at "birbirlerinden başkasıyla evlenmemek" hususunda ahd-nâme imzalamışlardır. Şayet ailesi başkasıyla evlenmesi için Saliha'ya ısrar ederse "kendisini telef" edecektir.

"İnşaallah, Cenâb-ı Hak iki genç adamın kanının dökülmesine razı olmaz. Rif'at'ım, Allah'a ısmarladım." (26)

Altı yıl birbirlerini bekleyen Rif'at ve Saliha bir ke-recik olsun görüşemezler. Yalnızca mektuplaşırlar ve son mektubunda Rif'at, Saliha'ya şöyle yazar:

"Dünyanın en ziyade hürleri esir imişler! Hemen bu dünyadan kurtulalım, Saliha'm, benim hançer önümde duruyor: ahd-nâmemiz ve senin gönderdiğin mektuplar koynumda duruyor ki onlar dahi kanla boyansınlar!... Saliha'm, senden bu mektubun cevabını bekliyorum; bir daha o güzel elinde yazılmış yazıyı göreyim de sonra kendimi telef edeyim!... Sen de ... Saliha'm... Sen de... bildiğin... istediğin gibi yap... Ah felek! Ah... bu sözü bana nasıl söyletirsin? Ah, bu vücutlarımız toprak altına girecek... dökülecek... çürüyecek!... Eyvah, eyvah, senin o nâzenin vücudun, o gül gibi yüzün çürüyerek, bir daha göremeyeceğim!

(.....) daha yazmak isterim, lakin elim kaldı, zihnim durdu, gözlerim görmez oldu. Hemen Allah'a ısmarlarım...Ah!

(25) Şeyh Galip'in Hüsn ile Aşk: allegarık bir eserdir. Konunun benzemesi bakımından dikkate değer. Her iki eserde de Okul sıralarındaki aşktan bahs olunur.

(26) Şemsettin Sami, Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat; Baskıya hazırlayan: Doç. Dr. Sedat Yüksel DTCF Yayınları-1964, s.22

ah... ah!..." (27)

Saliha'nın yazdığı cevabî mektup da aynı tarz ifadelerle doludur. Hitap kısmı Rif'at'ın mektubunda olduğu gibi "Ah! Rif'at'im... ah!" ve sonrası da hemen hemen aynıdır.

"Ah... bayılıyorum; ziyade yazmağa mecalim yoktur... Ben dahi mukavelemiz üzere, kendimi kuyuya atacagım. Ah Rif'at'im! daha yazmak istiyorum, lakin, Eyvah, hem de bizim için şimdiden sonra bir dakika yaşamak haramdır... Hemen kendimizi bu dünyadan kurtaralım. Allah'a ısmarladım... Ah!.. ah!.. ah!.." (28)

Saliha ile Rif'at'in aşktan başka düşündükleri bir şey yoktur. Ama aradaki engeli kaldırmak için, fazla çaba da sarf etmezler. Ağlayıp sızlarlar ve birbirlerine göz yaşlarıyla dop dolu mektuplar yazarlar. Mektuplarda birbirlerine aşklarından ve intihar edeceklerine dair düşüncelerden başka bir şeyden bahsetmezler. Mektuplardaki ifadeler de pek inandırıcı değildir. "Ah!.. ah!.. ah!..", "eyvah" vb. ifadelerden bunu açıkça anlamak mümkün.

Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat'ta: Saliha ile Rif'at, Saliha'nın annesinin yardımıyla evleniyorlar. Böylece bir felaket (Saliha ile Rif'at'in intiharları) önlenmiş oluyor. Bundan sonra eserin esasını meydana getiren Talat'la Fitnat'ın macerası başlıyor. Talat; Saliha ile Rif'at'in evliliklerinden dünyaya gelmiş, ve babasının ölümünden sonra annesi tarafından büyütülmüştür. Romanda Talat Bey'i ondokuz yaşında olduğu halde görüyor ve onun macerasını takibe başlıyoruz.

Talat'ın aşk macerası annesi ile babasının yaşadığı maceraya benzer. Birinci hikâyede felâketin önlenmesine rağmen ikinci hikâyede durum farklı oluyor. Böylece yazar mesajını

(27) Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, s.24

(28) Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, s.25

ulaştırdığına inanıyor:

"Eserde, görmeden evlenme geleneği gibi toplumsal bir sorun ele alınmış, bunun doğurduğu acı son gösterilerek ibret dersi verilmek istenmiştir." (29)

Talat, Fitnat'ı Tütüncü Hacı Mustafa'nın cumbasında görür, aşık olur. Bir görüşte aşık olma, Aşık Hikâyeleri'mizin bir devamı niteliğindedir. Kaç göçün olduğu bir zamanda kız ve erkekler birbirlerini görüp tanışma imkanına sahip değillerdir. Bu sebeple ya bir görüşte vurulurlar ya rüyalarında görüp aşık olurlar, ya da resimden görerek birbirlerini delicesine severler. Bu tür aşklar inandırıcı olmaktan uzak olduğu halde, yazarlar yine de konuya bu şekilde yaklaşmaktan kendilerini alamazlar.

Talat, bir görüşte aşık olduğu Fitnat'la eve nakışçı kılığında girerek buluşup konuşma fırsatı bulur. Nakışçıdan başkasının eve girmesine müsaade edilmediği için Talat, kılık değiştirerek eve girer ve sevdiğiyle görüşür. Bu arada Ali Bey adında zengin bir bey Fitnat'a talip olur. Fitnat'ın üvey annesi, mali durumlarının iyi olmaması sebebiyle, Fitnat'ın Ali Bey'le evlenmesi için baskı yapar. Annesine bu evliliğin mümkün olamayacağını söyleyen Fitnat, başka birisini sevdiğini, onunla evlenmek istediğini açıkça söyler.

"Seviyorum... sevi... yorum... başkasını seviyorum... Canım gibi seviyorum, ona varmazsam hiç evlenmem... Zorla vermek isterseniz kendimi telef ederim!" (30) Anne ve babayı intihar etmekle tehdit ediyor. Burada birinci olarak Fitnat'ın acizliğine ikinci olarak da intiharın tehdit unsuru olarak kullanılmasına dikkat çekmek istiyoruz. Fitnat acizdir, aşkını sa-

(29) Bk. Cevdet Kudret, Edebiyatımızda Hikâye ve Roman 1. varlık Yayınları İst. 1979 s.78

(30) Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, s.69

vunmak için hemen hiç bir girişimde bulunmaz, intihar edeceğini söylemesi kolayca kaçmasından kaynaklanır. İntiharı tehdit unsuru olarak kullanması da baba ve annesindeki acıma içgüdülerini kullanarak, istegi yönünde karar vermelerini temine çalışır. Talat da Fıtnat'ı bu yönde zorlar.

"Fıtnat'ım, siz yine babanıza bir rica edersiniz, ayağına düşerseniz:" O kocaya varmazdan evvel kendimi telef edeceğim" dersiniz. Belki rahm eder, belki bir çare bulunur. Olmadığı halde... olmadığı halde... siz, sağlıklı kocanıza varınız... beni unutunuz." (31)

Aşıkların çabaları boşuna gitmiş ve Fıtnat istemediği halde yaşlı ve zengin Ali Bey'le evlenmiştir. Fıtnat'ın evliliği de enterasandır. Fıtnat'ın ailesi "yazlığa gidiyoruz" diye hazırlanmışlar ve gele gele Ali Bey'in evine gelmişlerdir. Durumun farkına varan Fıtnat, çok üzülür ve kocasını kendisine yaklaştırmaz. Sevdiği genç (Talat) ten ayrı yaşamaya dayanamamış olarak kendini çakı ile öldürür.

Ali Bey, Fıtnat'ı önceki karısına benzetir ve zamanla kendisini seveceğini düşünerek beklemeğe karar verir. Bu arada Fıtnat'la yaptıkları mücadele esnasında ele geçirdiği nuska'yı açan Ali Bey; acı gerçekle karşılaşır. Nuska'dan çıkan mektup, Fıtnat'ın annesi Zekiye kadındandır. Mektubu okuyunca Ali Bey Fıtnat'ın kendi öz kızı olduğunu anlar. Hemen Fıtnat'ın kapandığı odaya koşar, kapıdan; "Baban geliyor, baban geliyor! Babanla görüşeceksin! Kocalığa kabul etmediğin bu biçareyi şimdi babalığa kabul et! Ben sahiden baban imişim! Hakkın varmış ki beni baban gibi seviyordun! Aç, kızım, aç Çabuk!" (32)

Tamamen tesadüfe dayanan bu olayla yazar görmeden evlenme geleneğini eleştirmiştir. Aynı zamanda yazar Ali Bey'e yıl-

(31) Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat, s.69

(32) Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat, s.101

lar önce yaptığı bir hatanın bedelini kızının intiharına sebebiyet vermiş olmakla ödetir. Evlendiği kızın yıllar önce terk ettiği kendi kızı olduğunu öğrenince sevinvi sonsuzdur. O sevinçle "Aç kızım, aç çabuk!" diyerek kapıyı kırıp içeri girdiğinde Fitnat'ın cesediyle karşılaşır.

"Heyhât!..Fitnat, odanın odanın ortasında yatmış! Vüdu du al kan içinde kalmış!..gözlerini tavana dikip inliyor!.. Göğsü açık, midesinin üzerinde bir ufak çakı batmış, yalnız sapı görünür!..Ah...zavallı kız!"(33)

Fitnat'ın intihar ettiğini gören Talat kendini kaybederek yere düşer. Fitnat'ın solgun çehresine bakarak "ah, wah" eden Talat Fitnat'la beraber ölür. İki sevdalının da cesetleri yanyanadır. Ali Bey kızına kavuştuğu biranda onun ölümüne sebep olduğu için çıldırır, altı ay sonra da ölür. Saliha Hanımın ağlamaktan gözleri kör olur.(34)

Talat'ın Fitnat'ın cesedini gördüğü anda üzüntüsünden ölmesi enteresandır. Bu olay Aşık hikayelerinde sıkça rastladığımız türden bir olaydır. Bu ölümle daha önce üzerinde durduğumuz Mecnun'un, Şirin'in, Züleyha'nın ölümü benzerdir.

"Tanzimat romancılığımızda, kadınlarımızın toplum içindeki yerlerini belirtme, evlilik ilişkilerimizi irdeleme, uygunsuz evlenmelerin sorunlarına değinme bakımlarından dikkate değer.(...)Görmeden evlenmenin acı sonuçlarını basit bir teknekle, duygusal karakter çözümlemeleriyle yansıtır"(35)

Bunun yanında ailenin çeşitli sebeplerle çocuklarının duygu ve düşüncelerine aldırmış etmemelerinin yanlışlığı gösterilmek istenmiştir. Annesi zengin birini düşünmesê Fitnat, zor durumlara düşmeyecek ve sevdiği adamla mutlu olacaktır. Anne-

(33) Taassuk-ı Talat ve Fitnat, s.101

(34) Taassuk-ı Talat ve Fitnat, s.104

(35) Seyit Kemal Karaalioğlu, Türk Ed. Tarihi 2, s.395

sinin zengin birini düşünmesi ise borçlu olmalarından kaynaklanıyor. Böylece Fitnat'ın intiharı, hem psikolojik ve hem de sosyolojik sebeplere dayanıyor diyebiliriz. Ama intiharın ağırlığı aşka dayandığı için bu olayı ağırlığı aşka dayanan intiharlar başlığı altında incelemeyi uygun bulduk.

Yazar, eserde kendi kişiliğini gizlememiştir. İki de bir okuyucuya seslenmiş, onlara olayın akışı üzerine bilgi vermiş, anlaşılmayacağını sandığı noktaları açıklamış, kendi düşüncelerini bildirmiş; sanki bir roman yazarı değil de hikâye anlatıcısı gibi davranmıştır. Okuyucuyu da meddâh hikâyesi dinleyen kişiler gibi almıştır.

Romantizmin diğer yazarları gibi, macerasını anlattığı kişilere karşı tarafsız kalmamış, onlara acıdığını ya da kızdığını açıkça belli etmiştir. Olayların akışının dışına çıktığında "sadede gelelim" diyerek kendi kendisini uarmış ve konuya devam etmiştir.

Olayların tesadüflere dayandırılmış olması, anlatımda yer yer "meddah ağzı" kullanılması, bazı olayların Aşık hikâyesini andırması vb. özellikler bir tarafa bırakılacak olursa ilk roman olması bakımından dikkate değer.

Sami Paşazade Sezai'nin 1305/1889 yılında yayınladığı Sergüzeşt romanı, romantizm'den realizm'e geçişin ilk örneği olarak kabul edilebilir. Eserde her iki akımın özellikleri de vardır. Romanın kahramanı Dilber'in intiharında bu etkilerin de katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki; Dilber, romantizm'in tesiriyle olsa gerek, zavallı, aciz bir tip olarak görülüyor romanda.

Dilber'in intiharında hem psikolojik sebepler hem de sosyolojik sebepler etkili olmuştur. Sosyal sebeplerle psikolojik sebepleri içiçe mütalaa etmek yerinde olacaktır.

Dilber, Kafkaslarda annesinin babasının kucagında neşeli günler geçiriyorken esirciler tarafından yakalanıp, uzak, bilmediği diyarlara (İstanbul'a) getirilmiştir.

"Çocukluğu ne kadar mesut geçmişti. Sonra günün birinde kendisini sevgili anneciğinin, sevgili babacığının kucagından çalarak; doğup büyüdüğü o cennet gibi yerlerden ayırarak hiç bilmediği yerlere götürüp satmışlardı... Bundan sonraki hayatı bir faciaydı... Kâh zalim bir kadının yanında hırpalanarak, dövülerek ezilmiş; kâh bir esircinin ortaçağ zindanlarını andıran evinde çok korkulu ve ıstıraplı günler geçirmiş; nihayet son defa Âsaf Paşa'nın evine satılmış ve büyük aşkı işte bu evde başlamıştı..." (36)

Baba ocağından anne kucagından çekilip alınan Dilber için artık, her şey bambaşkaı. Anlamaya çalışsa da bir türlü anlayamadığı bir hayat başlamıştı. İtilip kakılması, iğken- ce görmesi daha çocuk denecek yaşta hayatını bütün bütün zehirlemişti. Böyle bir çevrede yaşamak, Dilberi içine kapanık yapmıştır. İnsanın yetişme tarzının ve aldığı eğitimin psikolojisi üzerinde etkisinin büyük olduğunu belirtmiştik. Dilber itilip kakılmanın ve her fırsatta azarlanmanın sonucu olarak içine kapanmış, bütün güzelliği iç dünyasında bulmaya çalışmıştır.

Kocasının işlerinin ters gitmesi üzerine evin hanımı sinirini Dilber'den çıkarmaya uğraşır.

"--- Buraya gel, pis Çerkez, buraya gel! diye haykıarak Dilber'i odasına çağırdı.

Çocuk odaya girdiği zaman o rastıklı kalın kaşlarının

(36) Sami Paşazade Sezai, Sergüzeşt, s.136

Yaptığımız alıntılar Fazıl Yenisey'in bugünkü dile aktardığı ve İstanbul-1978 tarihli basımındandır.

altındaki sönük ve beyazı siyahından büyük gözlerini açarak: "Yanıma gel, yanıma!" dedikçe zavallı yavrucak, çocuklardan başka kimseye mulûm olmayan bir korku ve dehşetle titreyerek olduğu yerde mihlanmış gibi kaldı, Hanım ayağa kalktı; Dilber'in kolundan çekip şiddetli bir iki de tokat vurduktan sonra:

- Şimdi dilenciliği öğrendin mi? diye bağırarak bohçanın içinde ne kadar meyva, şeker ve çikolata varsa hepsini pencereden aşağı attı." (37)

Şefkate en çok muhtaç olduğu bu çocukluk çağında uğradığı haksızlıklardan iyice yılmış olan Dilber yanaklarından göz yaşı dökerek duygularını bastırmaya çalışıyor. Göz yaşı dökerken bile Tarâvet'in hakaretine uğruyor:

"Pis Çerkez! Dilenci kız! Çabuk koş, mutfığa su getir! diye avaz avaz bağırıyordu." (38)

Evin hanımının azarlamaları yetmiyormuş gibi bir de Tarâvet'in bağırıp çağırması, Dilber'in dayanma gücünü kırmış, bu tatlı yumurcağı isyana sevk etmiştir. Ama bu isyanı daha fazla ceza görmesine sebep olacaktır.

"- Hadi su getir, tembel yumurcak! Sonra akşama yemek pişmez..." diyen Tarâvet'e, artık takatı kalmadığı için:

"- Artık su getiremem... diyecek olmuştum.

Taş yürekli zenci, ağacın altından bakıp da yukarıdaki kuşları düşüren yılan gibi, beyazları kanlı ve yalnız o çeşit gözlere mahsus vahşi bir manda bakışıyla ocaktan yanar bir odun kaparak Dilber'in üstüne yürüyünce, zavallı çocuk neye uğradığını şaşırılmış; üzerine bir yanardağ geliyor ve elindeki topuzu ile yanında bir zebani dolaşıyor sanarak korku ve dehşetle titremeye başlamıştı." (39)

Hor görülme, itilip kakılmak, değer verilmemek ve her fırsatta cezalandırılmak Dilber'in ruhunda fırtınalar koparır, onu bir şeyler yapmaya zorlar, yapılan baskı ve işkencelere

(37) Sergüzeşt, s.24

(38) Sergüzeşt, s.24

(39) Sergüzeşt, s.25

daha fazla tahammül edemeyeceğini anlayan Dilber, bu evde ve bu hayattan kaçmaya karar verir.

"Artık kaçacak... Artık başını alıp gidecek... Çektiği ıstıraplara, yedigi dayaklara vücudu artık tahammül edemiyor... Gördüğü hayvanca muameleler, ugradığı sayısız hakaretler ruhunu yaralamış... Ne pahasına olursa olsun bu cehennemden uzaklaşmaya kararlı... Fakat gecenin ortalığı örten korkunç dev kanatlarının altı öyle mini mini bir yaratık için sığınak olabilir mi?... Kaçacak... Fakat nereye?... Bunu kendi de bilmiyor... Kendisini sürükleyen bilinmez bir kuvvetin sevkiyle bir şeyler arıyacak... Kendisinin haberi olmadan ayaklarının rehberliği ve delâletiyle bir yere gidecek... Tâ kalbinin derinliklerinde hissettiği bir eksigi tamamlamaya muhtaç olduğu şefkatli bir yeri bulmaya gidecek... Biraz rahata kavuşmak, biraz teselli bulmak için, bu kimsesizlikten, bu terkedilmişlikten kurtulmak, şefkatli kucagında doya doya, hiçkıra hiçkıra ağlamak için annecigini bulmaya gidecek." (40)

Dilber verdiği karara uyarak evden kaçır. Ama bu kaçışta umduğunu bulamaz. Takatı kalmadığı ve çok korktuğu için so-kağa yığılıp kalır. Orada onu okul arkadaşı Lütfiye'nin ailesi bulur. Dilber "Ne olursunuz beni bırakmayın! bir daha oraya göndermeyin!" diye yalvarır. Bu yalvarışa Lütfiye de çocuk masumiyetiyle:

"---Hiç korkma! Ben seni burada dolaba saklarım... Kimse bulup götüremez..." diye cevap veriyor.

"Bir çocuğun bir çocuktan yardım dilemesini, ötekinin de insanlık sevgisine açık küçük kalbinin bütün samimiyetiyle, biricik kurtuluş çaresi olarak: "Ben seni dolaba saklarım" diye mâsum ve koruyucu bir vaadde bulunmasını işitmek ne hazin bir şeydir..." (41)

(40) Sergüzeşt, s.26

(41) Sergüzeşt, s.31

Dilber kaçtığı eve geri dönmüş "vücudunun ve ruhunun olanca kuvvet ve cesaretiyle kurtulmaya çalıştığı o cehennem hayatı yeniden başlamıştı." (42)

Mustafa Efendi'nin Erzurum'a atanması sebebiyle satlığa çıkarılan Dilber için evin Hanımı:

"--- Kız Adam olacağını bilsem ben seni satarmıydım? Köpekler adam olur... Sen dünyada adam olmazsın... Halayığın olacağın hanımın vay haline!.. gibi sözlerle kızcağızı iğnelemekten de kendini alamıyordu" (43)

Dilber, bir esirciye satılıyor. Esirci Dilber'i Edirne kapı civarında yıkık dökük eski bir eve götürüyor. Evin yıkık döküklüğü ve küf kokması Dilber'de müthiş duygular uyandırıyor.

"Bu esrar ve dehşet yuvasının içinde geçen hayat, hiç de ilgisi olmadığı halde, Dilber'in gönlüne derin bir elem, sonsuz bir hüznün veriyor; bilhassa akşam olup da ortalık karmaya başladığı zaman onu korku ve dehşet içinde bırakıyordu. O kadar ki, biraz rahatsız olduğu için odasından dışarı çıkmayan esirciye, akşamları mutfaktan yemek götürmek çocuga âdetta işkence gibi geliyordu. Çünkü korkuyu yenebilecek kuvvet ve cesareti kalmamıştı. Mustafa Efendi'nin evinde, eski hanımı ile Tarâvet'in hiddet, şiddet, hakaret ve dayakları bütün cesaretini kırmış, onu kendi gölgesinden bile ürker bir yaratık haline getirmişti." (44)

İtilen kakılan esirlerin bir araya gelmeleri, ağlayıp sızlanmaları bile yasaktır. Bu yasaklar Dilber'i her şeyden çekinen, korkan biri yapmıştır.

(42) Sergüzeşt, s.36

(44) Sergüzeşt, s.39

(45) Sergüzeşt, s.41

"Esirci, ticaretine büyük zararlar getireceği için, esir kızların böyle bir araya gelerek konuşmalarını ve sırlarını birbirlerine açmalarını şiddetle yasak etmişti. Elindeki kırbağı sallayarak, kudurmuş bir canavar gibi, içeri daldı. En taşyüreklere bile titretecek, korkunç bir sahne başladı. Elindeki kırbağ, azgın bir engerek yılanı gibi, rasgele inip kalktıkça, öpülmeye bile kıyılmayan o güzel vücutlarda yer yer kırmızı çizgiler peyda oluyor; kızlar acı çığlıklarıyla oradan oraya kaçıyorlardı..." (45)

Esir olarak girdiği evlerde gördüğü şiddet ve baskı, Tarâvet'in çirkin ve azgın yüzü, acımasız tutumu Dilber'i derinden sarsmış, bir de esircinin evindeki kızların anlattıkları onu iyiden iyiye yormuş her şey ona artık katlanılmaz gelmeye başlamıştır. Yılgınlık, korku ve endişe bütün benliğini sarsmıştır.

Esirci, Dilber'e bir mal, bir eşya gibi bakıyor, ona bir şey olmadığını görünce seviniyor.

"Oh! Çok şükür çocuğa bir şey olmamış, tıkır tıkır saydığı paracıklar yanmamıştı..." (46)

Dilber üçüncü defa olarak yüz elli liraya satılmıştır. Bu yeni geldiği Yalı onun hayatında değişikliklere yol açacak; ilk defa olarak değer verilecektir.

"Dilber, bu evde bahtiyardı. Sabahları Hanımefendinin ve kızının odalarını siler, süpürür, düzeltir; sonra bakımı ile görevli bulunduğu kanaryanın kafesini temizler, yemini verir, suyunu değiştirirdi."

(.....)

(45) Sergüzeşt, s.46

(46) Sergüzeşt, s.50

"Hanımefendi gerçekten kibar, terbiyeli ve nazik bir kadındı. Diğer halayıklar gibi ona da gayet iyi muamele ederdi. Yalnız mensup olduğu Mısır'lı aristokrat aileden edindiği vazgeçilmez bir alışkanlıkla halayıkları daima küçümser, hakir görürdü... (.....) Onların ufak tefek kusurlarını affederken:

"—Ne olacak! Neresinden baksan bir halayık parçası!.. diyerek dudak büker ve bu hakaret dolu af, Dilber'i en zalim bir ceza kadar müteessir ederdi..." (47)

Paris'te beş altı sene resim tahsil eden evin genç, neşeli oğlu Celal'in her saat değişen bir takım arzularına, kaprislerine, eglencelerine vasıtı olmak, Dilber'in insanlık ve haysiyetini kırıyor; kalbinin en ince yerinden yaralıyordur... Bunun dışında kavuştuğu vücut rahatlığı sayesinde, gürbüz bir fidan gibi, gelişmiş, gündün güne güzelleşmiş, vücudu dolgunlaşmış, yüzüne renk ve tatlılık gelmiştir. Bu arada Fransız mürebbiyeden dersler almış Fransızcasını da hayli ilerletmiştir. Celal Bey, Dilber'in değişik resimlerini yapmak için onu kılıktan kılığa sokuyor, onunla bir oyuncakla oynarcasına oynuyor, onun genç bir kız olduğunun farkına bile varmıyor. Ona: "Kleopatra!" diye takılıyor. (s.63). Dilenci elbisesi giymesi istegine karşı direnen Dilber'e:

"—Rica ederim, Kleopatra!" diye ısrar eder. Celal'in kaprisine daha fazla dayanamayan Dilber, sonunda elbiseyi göz yaşları döke döke giyer. Bu haliyle Dilber, ressamı daha da etkilemiştir. Yarı çıplak olan Dilber'in "bu tanrısal güzelliğini" hayretler içerisinde seyreden Celal, kızın ağlamasına daha fazla dayanamayarak:

"—Affını rica ederim, Kleopatra! Bilmeyerek seni müteessir ettim... Mademki istemiyorsun... Ben de bu fırçayı kırarım... İşte affet diyorum... Tarziye veriyorum sana... Fakat

hâlâ niçin ağlıyorsun?.." (48) diye teselli etmek istiyor.

Daha önce bir oyuncak olarak gördüğü Dilber, zihnini alt üst etmiştir. Onun varlığının ve güzelliğinin farkına yeni varan Celal: "---Fakat bu oyuncak bana niçin bu kadar dokundu?..." diye kendi kendine düşünmeye başlar.

"O güne kadar hiç farkına varamadığı büyüleyici bir güzellik, kalbini alt üst etmiş, ruhunda dinmez fırtınalar yaratmıştı. Bu ruhî sarsıntılar içinde bir iki gününü düşünmekle, birkaç gecesini de uykusuzlukla geçirdi. Bu müddet zarfında Dilber'e rastladıkça artık eskisi gibi şakalaşmıyor, hiçbir şey söylemiyor, yalnız gizlemeye çalıştığı âşıkane bakışlarını kızın üzerinden ayırmıyordu. Dilber artık oyuncak değildi... Kleopatra artık Juliet olmuştu..." (49)

Bundan sonra Dilber'in hayatında parıldayan tek bir yıldız, tek bir umut vardı ki; o da Celal'in aşkıdır. Yıllardan beri itilip kakılan, işkence edilip hor görülen, hakarete uğrayan, insan yerine konmayan Dilber için bu, çok anlamlıdır. Bütün her şeye rağmen Celal'in aşkı sarılacak bir dal, sığınacak bir yuva olmuştur.

Bu mutlu anda bile yazar, Dilber'in sonu hakkında imalarda bulunuyor. Bu sebeple Robert P. Finn de dediği gibi (50) Dilber'in ölümü hiç de şaşırtıcı değildir. Celal, önceleri "Kleopatra" sonra da "Juliet" diye söz eder, Dilber'den. Bu iki kadın kahraman da aşk uğruna intihar etmişlerdir.(s.64-66)

Evlilik konusunda Celal'le annesinin görüşü çatışır. Annesi evlenmelerde aranılan en önemli şart olarak; asalet, zenginlik ve mevki görüşündedir. Buna karşılık Celal için; ön-

(48) Sergüzeşt, s.65

(49) Sergüzeşt, s.66

(50) Robert P. Finn, Türk Romanı, s.58

ce namus ve güzellik gelir. Zenginlik ve asalet hakkındaki fikirlerini hiç beğenmediğini belirten annesine Celal, şöyle karşılık veriyor:

"—Beğenmeyebilirsiniz, anneciğim!.. Belki ben yanlış düşünüyorum... Fakat bunlar benim en samimi duygularım, en samimi düşüncelerim ve en samimi kanaatlerimdir... İnsan hiç kimseye, bilhassa Tanrısına ve annesine asla yalan söylememelidir..." (51)

Dilber'le Celal karşılıklı aşk ve sadakat yeminleri edersunlar, bu beraberliği annesi haber alınca tepkisi büyük olur.

"—Mümkün değil... Olmaz öyle şey... Biz onun terbiyesine, öğrenimine bu kadar çalıştığımız ve kendisine istikbal sağlayacak zengin bir evlenme hazırladığımız halde bütün bu gayretlerimizi... oğlumuzun istikbalini, her şeyini iki paralık bir cariye'nin isten kirlenmiş ellerine mi teslim edeceğiz?.. Bu mümkün değil..."

"—Gençlerin bu yoldaki kusurları derhal ve şiddetle düzeltilmelidir... Ona verdiğimiz yirmi üç yıllık emeği gençlik ateşinin deliliklerine feda edemeyiz... İkisini de çağırır, bu sevdadan vazgeçmelerini emrederiz... Dinlerlerse ne âlâ... Dinlemezlerse zor kullanırız... (52)

Zehra Hanım'la Asaf Paşa'nın görüşmesi bu iki aşğın birbirinden ayrılması demektir. Dilber'in müthiş kaderi onun yakasını bırakmıyor, tutunmaya çalıştığı her dal kırılıyordur.

"Lâkin heyhat!.. Kaderin cilvesi kendisini bir yandan tatlı hayallerle okşarken, öte yandan da çok acı, çok müthiş bir hakikat hazırlıyordu.... Biçare genç bilmiyordu ki, sevgi-

(51) Sergüzeşt, s.74

(52) Sergüzeşt, s.83

lisini dünyada insan kalbi diye bir şey tanımayan kan dökücü zalim ellere teslim etmişti..." (53)

Zehra Hanım kısa zamanda çok önemli bir aile meselesini halletmeye kendini mecbur hissediyor. "Ortada mutlaka feda edilmesi gereken bir şey vardı... Oğlunun, bir takım gençlik hayalleri, gençlik temayülleri içinde tehlikeye giren saadet ve istikbali mi?.. Annesine emanet edilmiş olan ikbal mi?.. Yahut bütün bu saadete, bu ikbal ve istikbale set çekmek isteyen bir esir parçası mı?.. En uygunu yine Dilber'i feda etmekte... Uzun uzun düşündükten sonra Dilber'i evden uzaklaştırmaya karar vermiş ve kızı evvelce kendisine satan esirci kadına bunun için haber göndermişti... Saatlerdir sabırsızlıkla beklediği buydu..." (54)

Dilber çok kısa süren aşk mutluluğunu kaybederek bilmediği ufuklarda kaderin istediği yöne doğru yol alır. Ortalık henüz aydınlanmamışken başına dikilen esircinin hiç bir sözü-nü anlamıyordu.

"---Sabah sabah ne söylüyor bu?.. Anlıyamıyorum... di-yordu.

Evet anlıyamıyordu. Zira bu genç tecrübesiz zihin, daha kırk sekiz saat önceki o mesut günün arkasından böyle bir matem günü geleceğini nereden ve nasıl tahmin edebilirdi?..(55)

Esircilerin elinde ticari bir meta olan Dilber; hemen her şeyin sorumlusu gibi gösterilir ve her fırsatta feda edilir. Mustafa Efendi'nin Erzuruma tayini çıkınca karı-koca baş-baş verip düşünürler ve yol harçlığını tedarik edebilmek için: "Neticede Dilber'in satılmasına karar verirler." Celal'in ik-bali ve istikbali için engel gibi görülen Dilber, yine feda

(53) Sergüzeşt, s.85

(54) Sergüzeşt, s.86

(55) Sergüzeşt, s.90

edilir. Bu ezilmişliğe ve yerden yere vurulmaya dayanamayan Dilber, hemen oracıkta ölmek ister ama buna fırsat yoktur.

"Ebediyen veda ettiği bu evden, aşkın bu kutsal kâbesinden ıslak gözlerini bir türlü ayıramıyor; kalbine hücum eden en şiddetli teessürlerin sarsıntısı içinde, ayaklar altına alınan, insafsızca çignenen genç kızlık emelleriyle birlikte hemen oracıkta düşüp ölmek istiyordu... Fakat yanındaki zebani daha fazla durmalarına mâni oldu; kızı kolundan tutup zorla kaldırdı." (56)

Dilber'in satıldığını öğrenen Celal için hayat bir zindan karanlığından ibaretti. Sabahlara kadar beynini yakan şiddetli bir ateşin etkisi altında sayıklayan Celal, Dilber için yanıp yakılıyor, sesini duyuracakmış gibi sağa sola "Dilber!.. Dilber!.." diye çılgınca bağırlıyor. Biraz kendine geldiğinde ise izine rastlarım diye dolaşmaya başlıyor. Ama çabaları sonuçsuz kalıyor, çaresizlik içinde ne yapacağını bilmiyor.

"Sevgilisi acaba şimdi neredeydi?.. Asya'da mı? Afrika'da mı?.. Yoksa İstanbul'un hiç bilmediği, görmediği meçhul bir köşesinde mi?.. Eğer ortaçağ krallarından olsa Asya'ya, kanlar içinde büyüyen vahşi ihtiyara; bir kertenkeleyi timsah, uyuz bir kediyi kaplan yapan o uçsuz bucaksız kum diyarı Afrika'ya savaş açar; Neron olsa, sevdiğini meydana çıkarmak için, koca İstanbul'u baştan başa ateşe verirdi..." (57)

Bu duygularla ümitsiz, güçsüz ve kararsız halde yoluna devam ederken kendi kendine "pek mustaribim" diye inliyor, ne yapabileceğini kestiremiyor. Bu çaresizlik anında intihar fikri gelip kafasına yerleşiyor.

"Tanrının ululuğuna, O'nun yüce buyruklarına inancını

(56) Sergüzeşt, s.92

(57) Sergüzeşt, s.116-117

kaybetmiş perişan bir zihnin alın yazısına karşı düşmanlık silâhı, ümitsizliğin silâhlı kızı olan "intihar" sanki o anda kulağına eğilmiş, gayet çekingen, gayet yavaş bir sesle:

—Bana gel. Çektiğin sonsuz ıstıraplardan seni ancak ben kurtarabilirim... diye fısıldıyordu.

Vücudu baştan aşağı korkunç humma nöbetleriyle sarsılıyor; kulağının dibinde hâlâ fısıldayan o meçhul sesin sahibini:

—Evet!.. Evet!.. diye cevaplandırıyordu..." (58)

Celal intihar etmiyor. Ama deli divane bir şekilde her önüne gelenle "O sende" diye kavgaya tutuşuyor, her mutlu gördüğüne "Demek ki o sende... Mutlaka sende..." diyerek sataşıyor. İstanbul'u semt semt gezerek onu arıyor ama boşuna.

"Biraz yürüyor; arada bir durup çimenlerin üzerine sırt üstü uzanıyor; gözlerini gökyüzüne, Allah'ın o her şeyi gören büyük mavi gözüne dikerek:

—Rabbim ben ne yapacağım?.. Benim halim ne olacak?.. diye soruyor; sonra kalkıp yine yoluna devam ediyordu." (59)

(.....)

Moda burnu taraflarından geçerken bir evden ağlama sesleri işittiğinde kapıyı vurup, kapıyı açan ihtiyar kadına

"—Bu evde ağlaşıyorlar... Demek ki Dilber burada..." Kadının "Efendi vefat etti..." cevabına karşılık; cenaze için gelenlere dönerek:

"—Bırakın şu biçareyi!.. Ölen o değil, asıl benim!..

(58) Sergüzeşt, s.117

(59) Sergüzeşt, s.124

Beni gömün!.." diye yalvarıyor.

Celal semt semt, sokak sokak Dilber'i arar ama bulamaz. Karasevdaya tutulduğu halde İstanbul'u dolaşır, sonunda da yatağa düşer.

"Ertesi sabah İstanbul'un en değerli, en ünlü doktorlarını çağırarak konsültasyon yaptırıldılar. Konsültasyon neticesinde hastalığın şiddetli bir beyin humması olduğu anlaşıldı."

Francois-Rene De Châteaubriand'ın Atalâ adlı küçük romanda Atalâ'nın intiharına sebep olan anne gibi Celal'in bu durumlara düşmesinin sebebi de annedir. Taassuk-ı Talat ve Fitnat romanında Fitnat'ın intiharına da sebep annedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bazen aşırı ilgisizlik gibi aşırı ilgi de kötü sonuçlar doğurabiliyor.

Zehra Hanım yaptığı işin ne kadar fena bir şey olduğunu anlıyor ama iş isten geçmiş oluyor. Pişmanlığını şöyle dile getiriyor:

"—Ah! Ben bir cinayet işledim... Evlâdımı kendi elimle yaraladım... Yavrucuğumu kendi elimle yıktım... Bu gece sabaha kadar ateşler içinde yandı... Sabahleyin gözlerini biraz açar açmaz dudaklarından dökülen ilk kelime "Dilber!" oldu... Ah, ben buna dayanamıyacağım..."

(.....)

"Şimdi anlıyorum ki çok büyük hatâ etmişim... Ben evlâdımı bir fikre, bir inada kurban edemem... O olmadıktan sonra bana asaletin, ikbalin ne lüzumu var?.. Ben yine Dilber'i getirteceğim..." (60)

Annenin bu yumuşak kalpliliğine karşılık Asaf Paşa da-

ha serttir:

"Sen şimdi ise yeniden başlamak istiyorsun. O senin bileceğin şey... Fakat ben katiyen razı değilim... Celal'in bu çılgınlığına göz yumup bunca yıllık hanedanımızın içine bir halayık parçası sokamam..." (61)

Bu karşı çıkışlar oğullarının daha iyi bir evlilik yapması içindir ama anne ve babanın tutumu yanlıştır. Bu yanlışlık iki gencin, Celal'le Dilber'in felaketi olmuştur. Anne ve babayı ilgilendiren sadece Celal'in sonudur. Dilber'in bundan sonra neler yaptığı, nasıl perişanlık çektiği onları hiç mi hiç ilgilendirmez; çünkü o bir esirdir, bir halayıktır. İlk nesil romancıları yazdıkları eserde esaret müessesesinin bütün imkanlarını görmüyorlar, bir taraflı kalıyorlar. "Filhakika romancıların hiç biri esirliği, hayatımızda rol oynayan tarafıyla, erişme ve ikbal hırsı ile almazlar." (62)

Dilber Mısır'da Karun kadar zengin bir tüccarın, Elhamra Sarayı tarzında özene bezene ve hiç bir masraftan çekinmiyerek yaptığı muhteşem konağa satılır. Burada birbirinden güzel bir alay kız... Kimi saz çalıyor kimi raks ediyor. Yazar, birbirinden güzel bu kızlara acıyarak bakıyor:

"Bunlar, bu körpe fidanlar, Kafkasya'nın kimbilir hangi cennet bahçelerinden, hangi mesut aile yuvalarından çalınarak şuna buna satılmış zavallı esirlerdir..." (63)

Dilber, kendisi gibi o konakta esir bulunan harem ağası Cevher'le dost oluyor. Onun merhametini kazanarak kendisini kurtaracağına dair söz almıştır. Rahat da olsa burası onun

(61) Sergüzeşt, s.105

(62) Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Ed. İst-1976

Bkz. s.291-292

(63) Sergüzeşt, s.128

için zindandan farksızdır. Çünkü sevdiği adamdan ayrıdır. Cevher'le söyleşirken İstanbul'a döneceğini söyleyen Dilber, Cevher'in niçin demesi üzerine:

"—Çünkü ben burada kalırsam yaşayamam. Çünkü..." diye cevap veriyor. O anda Dilber'e güç ve kuvvet veren şey Celal'e duyduğu aşktır. Artık onu seven, koruyacak olan bəri vardır.

Mısır'lı Dilber'i çok beğenip, haremine almak isteyince Dilber'in tepkisi ani olur. Teklifi yapan kadına hiddet ve nefret dolu bakışlarla bakarak kesin tavrını ortaya koyar.

"O, ilk ve son aşkına ölünceye kadar sadık kalacak, herifin teklifini, hayatı pahasına da olsa, asla kabul etmeyecekti... Kadın söyledikçe, işitmek için, elleriyle kulaklarını tıkıyor; karının mendebur suratını görmemek için, gözlerini kapatıyor; mütemadiyen başını arkaya doğru sallayarak, "hayır... hayır... hayır..." demek istiyordu." (64)

Hayallerini süsleyen, umutlarını kamçılayan, talihinin güler yüzü Celal'in aşkı ona dayanma gücü veriyor.

"Dilber, bütün o cazip tekliflere, arkasından bütün tehditlere, bütün şiddetlere karşı, sarsılmaz bir kale, demirden bir set kesilmişti... Nuh diyor, Peygamber demiyordu... Nisan yağmurlarının ilk damlasıyla ıslanır ıslanmaz kapanıp da içinde bir inci saklayan sedefler gibi, Celal'in aşkı da onun temiz kalbini öylece sımsıkı kapatmıştı... Hiçbir emel ve arzunun nüfuzuna müsaade etmiyor; ne ölçüde olursa olsun, başka hiçbir kimseden gelecek lütuf ve mürüvete açılmıyordu..." (65)

Kadının bütün ısrarlarına ve tehditlerine karşı Mısırlı'nın haremleeri arasına girmeyen Dilber'in, cüreti, isyanı ceza-

(64) Sergüzeşt, s.134

(65) Sergüzeşt, s.135

landırılır. Konağın ikinci katında günün ışığına karşı pancurları sınıksız kapalı, soğuk ve karanlık bir odaya tıkkılan Dilber; acı acı gülümseyerek:

"—İşte Kleopatra Mısır'da bir odada hapis!.." diye mırıldanır.

"Bir zaman sevdiğinin gülerek verdiği bu isim, kendisine o anda pek hoş, pek tatlı geliyordu..." (66)

Odaya hapsedildiğinde hayatı gözlerinin önünden birbir geçer. Celal'in aşkı bu zindan karanlığında parıldayan tek yıldızdır. Nasıl yıldızlara erişilmezse Celal'e de erişilmez, Celal o kadar uzak, o kadar erişilmez.

"... Kırılmış bir gönül, satılmış bir muhabbet, mazi olmuş bir istikbal... Hep orada arkasında duruyordu... Koynundan göz yaşlarıyla bazı yerleri bozulmuş, bir resmi çıkarıp uzun uzun baktıktan sonra, bir kendinden geçiş içinde dudaklarına götürdü... Azim, şiddet ifade eden ve zekâ ışıklarıyla parlayan bu iri siyah gözler, namus ve faziletin aynası olan bu geniş alın, kuvvet ve merhamet okunan bu çehre... Şimdi uzaklarda, çok uzaklardaydı... Artık her şey bitmiş, mahvolmuştu..." (67)

Tutunacak, ümit edilecek hiç bir şeyin kalmadığı bu anda, kendisi gibi köle olan Cevher, Dilber'e yardım ediyor. Hapsedildiği ikinci katın penceresine merdiven dayayarak Dilber'i kurtarmasına karşılık Cevher, merdivenden düşerek ölüyor. Son nefesini vermeden önce:

"—Beni düşünme!.. Ben çok rahat ve mesut ölüyorum... Fakat sen mahvolacaksın... Durma, kaç!.. Ah! Kaç! yarın... İs-

(66) Sergüzeşt, s.136

(67) Sergüzeşt, s.137

tanbul'a... vapur... var... diyebilirdi; arkasından da son bir gayretle ilâve etti:

—Biletin... cebimde... oradan... al!.." (68)

Artık Dilber için hiç bir ümit ışığı yoktur. Yalnız başına hiç bir yere gitmeyen, yıllardır ezilen, azarlanan, hor görülen Dilber, ne yapabilecektir? Yazar, Dilber'in yetiştirme tarzını ve o ana gelinceye kadar ki hayatını okuyuculara hiç bir ayrıntısını atlamadan anlattığı için kararını vermiştir: Dilber intihar edecektir. Bu sonu makul gösterebilmek için akla gelen her ihtimali sıralıyor; cevabını da yine kendi veriyor.

"Hiç tanımadığı, bilmediği koca bir şehrin ortasında büsbütün yapayalnız kalmıştı... Yalnız başına bir sokaktan bile geçemezken ta İstanbul'a nasıl gidebilirdi? Gitse bile kime gidecek, kimin kanadı altına sığınacaktı?.. Tekrar konağa dönmek de imkansızdı... O koca koca demir kapıların hepsi kapalıydı... Açık bile olsa bunu yapamazdı... Tekrar konağa dönmek, kendi ayağıyla o ırz düşmanı herifin şehvet kucasına düşmek... Bunu hiç hatırına bile getiremezdi..." (69)

Önünde bilmediği bir istikâmet, nereye, nasıl, neyle gidecek? Arkada iffetini, namusunu hovardaca kirletecek konak.. İçerisinde, yanıp tutuşan Celal'in aşkı ve ona ihanet etmek korkusu... Onun aşkının yanında yaşamının ne değeri olabilirdi. Bu sebeple konağa dönmesi imkansızdı:

"Nereye gidiyordu?.. Ne yapacaktı?.. Bunu kendi de bilmiyordu... Ayakları nereye sürüklerse oraya gidecekti..." (70)

(68) Sergüzeşt, s.140

(69) Sergüzeşt, s.142

(70) Sergüzeşt, s.142

Ayakları onu sürükleye sürükleye Nil'e kadar getiriyor. Nehrin kenarına geldiğinde yapacağı şeyi çok iyi bilen bir insanın gönül rahatlığıyla sulara uzun uzun bakıyor; Nil, kendisini sanki kucagina çağırıyor gibidir. Sığınılacak yegâne kucak Nil'dir, Dilber için. Bu anda ilk defa olarak başını kaldırıp kendisini kurtaracak bir ses işitmek istiyor, ama boşuna. Etrafından bir teselli bir şefkatli söz bekliyor, ama "Nehir merhametsiz!.. Ağaçlar hissiz!.. Bulutların arasından sıyrılıp çıkmaya çalışan ay da kayıtsız ve kendi aleminde!.." Bütün bu kayıtsızlık içinde Dilber:

"Asabi bir hareketle Nil'in coşkun suları içine atıldı... Şimdi ruhu yükseldikçe vücudu derinlere doğru iniyordu. Nil'in o soğuk, tehlikeli girdapları, doğu semaları kadar sâf, aşk gibi mâsum olan Dilber'i birkaç defa derinliklerine doğru, çektikten sonra akan coşkun suların üzerine çıkarmış, sürükleyip götürüyordu..." (71)

Dilber, Nil'in o coşkun suları içinde müthiş denilecek kadar güzeldir. Ölüm anında ve coşkun suların içinde yazar, onun yüzünü gayet rahat görebiliyor ve bu görülen güzel yüzde, bütün elemelerin, bütün ıstırapların artık ebediyen sustuğunu hissediyor. Bu olayı intihar olarak değil de kurtuluş olarak gösteriyor.

"Nil'in o müthiş, o tehlikeli akıntıları bu zavallı Dilber'i bu talihsiz esiri nereye götürüyordu?.. Hiç şüphesiz hürriyetine!.."

Yazar, intiharı bir çıkış yolu, bir kurtuluş, bir çözüm olarak ele almış, bu görüşünü de Dilber'in intihardan başka yolu yoktu, ne yapabilirdi gibi kendine göre haklı sebeplere dayandırmıştır, Romantizm'in tesiriyle duyguları galeyana getirmeye çalışmış, kendisinin Dilber'e acıdığı gibi okuyucula-

rın da acımalarını istemiştir. Venüs kadar kusursuz bir güzel, aşk kadar masum olan Dilber'in ölümü de çok güzeldir. Ne Nil'in çöşkun suları ne de ölümün korkunç yüzü Dilber'i korkutmaz. O her şeyden -kendi gölgesinden bile- korkan Dilber, ölüme giderken anne kucağına gider gibi vakur ve sevimlidir. İntihar etmeseydi de diyemiyoruz. Yazar bize Dilber'in sonu hakkında daha eserin başından itibaren ipuçları veriyor.

Dilber, köle tacirinin yanında Asaf Paşa konağından ayrılırken, kendini aşk uğruna canına kıyan bir başka kızın mezarı üstüne fırlatır. (s.93)

Kleopatra'ya Juliet'e benzeyen Dilber'in sonu da niçin onlar gibi intihar olmasın? Yazar kafalarda uyandırdığı bu soruyu sonunda cevaplıyor: Evet onun da sonu intihardır.

"Mutluay'ın değindiği gibi onun ölümü, yaşamının beklenir sonucudur.

Dilber'in intiharı en gerçek sondur. Başka bir ihtimal düşünülemez onun kurtuluşu için. Bu kadar uzak, bu kadar yalnız, bu kadar beceriksiz, bu kadar dayanıksız olduktan sonra bir bilet parçası neye yarar". (72)

Yazar esaret müessesesini eleştirmiştir. Romanında göstermeye çalıştığı düşünce açıktır: İnsanlar bu kadar acımasız ve bu kadar halden anlamaz olurlarsa Dilber ve Dilber gibilerin yapabilecekleri bir şey yoktur. Yazarın da vurguladığı gibi esaret, insanın sosyal dengesini bozduğu gibi ruhi dengesini de alt üst eder. Esirlerin bütün çarpınışlarına kulak asılmaz, duygu ve düşüncelerine değer verilmez ve dahası acımasızca baskı ve şiddet yapılırsa onlar da kendilerine kayarlar. Bunun suçlusunu ise; toplumdur.

Dilber'in psikolojik yapısını hazırlayan sosyal unsur-

lar üzerinde durarak, sosyal unsurların insan psikolojisini nasıl yönlendirdiğini görmeye çalıştık. Robert P. Finn de dediği gibi Dilber'in intiharı, hayatının kaçınılmaz sonudur. Bu kadar yalnız, aciz, beceriksiz; bu kadar korkak, dayanıksız, cesaretsiz birinin kurtuluşu için bir başka kurtuluş yolu inandırıcı olamazdı. Eğer kurtuluşu başka şekilde gerçekleştirmiş olsaydı inandırıcı olamazdı.

Dilber'in bu kadar yalnız, aciz, beceriksiz; bu kadar korkak, dayanıksız, cesaretsiz olması onun suçu değil; yaşadığı çileli hayatının sonudur. Bu sebeple Dilber'e saldırmak, intiharını yersiz ve gereksiz bulmak hoş olmasa gerektir.

Bütün olumsuzluklara rağmen Celal'in aşkı ona bir sığınak, bir teselli olmuşken bunun da elinden alınmış olması, Dilber'in kurmaya çalıştığı dengeyi yeniden bozmuştur. Tek umudu; bir gün esaretten kurtulup Celal'e kavuşmak olan Dilber, bu umudunun sönmeye üzerine buhrana girer. Ne yapmalıdır? Geride ırz düşmanı, ilerde Nil. Cevher'in cebinde İstanbul'a dönüş bileti vardır ama Dilber'in yorgun ve bıkkın ruhunda İstanbul'a kadar gidecek, Celal'i bulacak güç ve kuvvet yoktur. Her şeyin bittiğini gören Dilber, intihar ederek, hürriyetine kavuşuyor.

Bu intiharı gerçek bir hürriyet olarak nitelendirmek oldukça zor, hatta imkansız. Eğer böyle kabul edersek, o zaman hürriyetini kaybeden herkes intihar etmelidir, sonucuna varırız ki; bu doğru olmaz. Hangi şartlar altında olursa olsun intihar; çözüm değildir, olmamalıdır. Şartlar ne olursa olsun insan, kendi hayatına, yine kendi iradesiyle son vermemeli; bunun yerine bir gaye, bir hedef, bir ideal doğrultusunda bütün çabasını, gücünü toplamalıdır. Böyle olunca o gaye, o hedef, o ideal yaşama gücünü ve dayanma gücünü artıracağından intihar akla bile gelmeyecektir.

İlk bakışta tezli bir roman gibi görülen Sergüzeşt; eski Aşık hikâyelerinin yeni tarzda kaleme alınmış şeklidir diyebiliriz. Dilber'in esir olarak girdiği evlerde çektikleriy-

le başlayan roman: Dilber'le Celal'in aşkları, iki aşığın birbirlerine sadık kalacaklarına yemin etmeleri, sonra ayrı düşmeleri ve sonunda Celal'in beyin hummasına yakalanması ve Dilber'in sevdiğine verdiği söze bağlı kalarak intihar etmesiyle son bulur.

Taaşuk-ı Talat ve Fitnat'la kurgu bakımından benzeyen Sergüzeşt'in sonu da hemen hemen aynıdır. Dilber Fitnat'ın yaptığını yapar; sözünü tutar ve başkasının olmaktansa intihar ederek sadakatini ısbatlar. (73) Böylece ortaya konan yapı Aşk hikâyelerinin yapısıyla hemen hemen aynıdır. Her iki romanda da kurgu ve son Kerem ile Aslı'da, Leyla ile Mecnun'da, Ferhat ile Şirin'dekiyle benzeşir.

"Sergüzeşt gerçek yaşamın sorunları ve değerleriyle ilgili olduğu ve okuru hayatın bazı gerçekleri ile yüz yüze getirmek amacını güttüğü için, Hasan Mellah gibi kaçış edebiyatına girmez. Aşık hikâyeleri kalıbına ideolojik bir içeriğin kazandırıldığı, romantik yönü ağır basan basit bir romandır diyebiliriz Sergüzeşt'e." (74)

Taaşuk-ı Talat ve Fitnat hakkında bir değerlendirme yapan Robert P. Finn; bu romandan giderek dönemin roman özelliklerine şöyle değinir:

"O dönemde ve daha sonra yazılan romanlarda canlarına kıyan iki köle gibi -Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt'indeki Dilber ile Nabizade Nazım'ın Zehra'sındaki Sırrıcemâl- Fitnat da dünyada tek başınadır. Talât'ın annesi onu korumaya, araya birini koymaya çalışır, ne var ki Fitnat evden atılmıştır, kimse yoktur. Onu, umutsuz sona bu savunmasızlığı, çaresizliği iter. Olup bitenleri kavrayan Talât da aynı yazgıya sığınır.

(73) Bkz. Berna Moran; Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış
İstanbul-1983 (İletişim Yayınları) s.35-36

(74) Berna Moran, a.g.e., s.37

Fitnat'ın babası Ali Bey'in, kızının intiharı sonucu delirmesi; Fitnat'ın gebe anasını evden zalimce kovmasının cezasıdır, bir bakıma. Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat, üç kişinin ölümüyle sonuçlanan bir tragedya olarak biter. Genç âşıklar, çağın törelerini çignemeye kalkıştıkları için başarısızlığa uğrarlar: Ali Bey'se, parasıyla aşk satın almaya kalkıştığı için. Bu kişilerin, istediklerini elde etme çabalarının ayrı ayrı ama hep yenilgiyle sonuçlanması, ilk dönem Türk romanında sık yinelenen bir dokuyu oluşturur." (75)

Romeo ve Juliet'tekine benzer bir intiharla karşı karşıyayız. Juliet'in öldüğünü gören Romeo hemen oracıkta, onsuz yaşamaktansa ölmek daha iyidir, diyerek kendini öldürür. Talât'ında Fitnat'ın öldüğünü gördüğü an tereddüde düşmeksizin öldürür kendini; Fitnat'sız yaşamaktansa ölmek iyidir. Gerek Fitnat ve gerek Talât kişilik olarak zayıftırlar. İş bu noktaya gelinceye kadar bir çaba göstermemişler dahası aşklarını bile gizlemişlerdir. Gerçi Talât kadın kılığına girerek Fitnat'ın odasına gidip, onunla görüşme cesaretini gösterebilmiştir, fakat bu kadarla yetinmiş daha fazlası elinden gelmemiştir. Bu dönem yazarlarının önemli bir karakteristiğiyle karşı karşıyayız: Kolaya kaçma. Bu karakteristik; yazarların kendi yapılarından değil de edebiyat geleneğimize kaynaklanıyor. Olayları derinlemesine ele almaktansa aksiyonları vermek; Aşık Hikâyelerimizin dahası mehdah hikâyelerimizin bir gelenegidir. Batılı manada Türk roman ve hikâyesinin başlangıcı olan Tanzimat dönemi hikâye ve romanında bu gelenekten hemen sığrılıvermenin güç olduğunu belirtmekte fayda vardır. Hele batılı manada ilk Türk romanı -Hasan Mellâh'tan önce geldiği için- kabul edebileceğimiz Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'ta bu gibi geleneklerin olması normaldir, diyebiliriz. Zaten Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat konu itibarıyla de basit ve aşık hikâyelerimizin çağa uydurulmuş şekli görünümündedir.

(75) Robert P. Finn Türk Romanı, Bilge Yayınevi Ankara-1984

Gerek Sergüzeşt'te ve gerekse Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'ta kişilerin dinî hiç bir kaygıları görülmemektedir. Tanzimatçılarda din ihmal edilmiştir çünkü. Sergüzeşt'in kahramanı Dilber'in intiharı "hürriyet" olarak gösterilirken bu konuda (intihar konusunda) dinin ortaya koyduğu prensipler hiç mi hiç söz konusu edilmemiştir.

Mehmet Kaplan Sergüzeşt'in değerlendirmesini yaparken şöyle diyor:

"Burada söz konusu olan unsurların hepsi maddî varlıklardan ibarettir. Dikkate şayandır ki yazar, ne Allah'ın adını anar, ne de bédbahtların mesut olabilecekleri bir öbür dünya hayâline yer verir.

Kendisini Nil'in sularına bırakan Dilber, baş bir dünyanın içinde dalgaların sürüklediği bir cesetten ibarettir. Yazar romanını "hürriyet" kelimesi ile bitirir, ama bu kelime acı, ironik bir mâna taşır. Onun ölümden farkı yoktur." (76)

Buna karşılık Batı Edebiyatında intihar konusu, daha detaylı ele alınmıştır. Daha önce görmeye çalıştığımız Genç Werter (ya da Genç Werter'in Çektikleri) (77) Hıristiyan'lığın intiharı büyük günahlardan saydığını bildiğinden, güzel bir örnek vererek: "Bir oğul hiç beklenmedik bir zamanda gelip babasının boynuna sarılır ve babasına; senin hasretine dayanamadım, yolumu kısaltıp yanına geldim diyecek olursa o baba için buna öfkelenmek mümkün olabilir mi? diye belirttikten sonra, "Peki... sen... ey Ulu Tanrım! Sen bu kulunu kapından kovacaktıydın?" diye soruyor. Niçin intihar ettiğini biliyor. Dilber, Fitnat ve Talât'ın intiharları, kendilerince haklı sebeplere

(76) Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1. (Dergah Yayınları) İstanbul-1976 s.383

(77) Bkz. Goethe, Genç Werter'in Çektikleri Çev: Ali Kâmi Ak-yüz. İstanbul-1957

dayansa bile, pek inandırıcı değildir. Yani intihardan başka bir yolun kalmadığı düşüncesi bizi sarmıyor. Ve kişiler: Dilber, Fitnat ve Talât bir insan için en büyük felaket olan kendi kendilerini öldürürken gayet endişesiz, tereddüdsüzdürler. İntihar ederken duyulan maddi ve manevî acıdan, korkudan tek kelime bahsedilmez. Yıldız kayar gibi kayarlar hayattan ölüme. Ve dahası "ölüm", Dilber'in "hürriyet"idir.

Tanzimat roman ve hikâyesinin en önemli yazarlarından biri de Ahmet Mithat Efendi'dir. Bu verimli, hevesli, azimli ve çalışkan yazar, Romantizm'den, Realizm'e; Realizm'den Natüralizm'e uzanan edebî ekolün ilk örneklerini vermeyi kendine vazife bilmiş; kendini bir öğretmen, okuyucuyu da öğrenci gibi görmüştür. Edebî eserler yazmak, ustalık göstermek ve ölümsüzlüğe ulaşmak gibi bir emeli olmamıştır. Hemen her konuya değinerek, hayranlarına, okuma alışkanlığı kazandırmak istemiş, bütün milleti öğrenci, kendini de öğretmen saymış; duvarları, yazı tahtası ve tebeşiri olmayan bir okul kurmaya çalışmıştır.

"Ben, diyordu, "edebî" sayılabilecek hiçbir eser yazmadım. Çünkü benim, eserlerimin çoğunu yazdığım sıralarda, memlekette, edebiyattan anlamıyanlar, nüfusumuzun bilâ mübalağa yüzde doksan dokuzunu teşkil ediyordu. Benim emelim de, ekseriyete hitap etmek, onları tenvîre, onların dertlerine tercüman olmaya çalışmaktı.

Zaten, edebiyat yapmıya, ne vaktim, ne de kalemim müsait değildi. Bunun içindir ki, haddimi, hududumu bildim. Çizmeden yukarıya çıkmadım, ve edebiyatı, Hamitlere, Ekremlere, yani esbabına baraktım." (78)

(78) Robert P. Finn, Türk Romanı adlı eserinde Ahmet Mithat'ın oğlu Kemal Yazgıç'ın Ahmet Mithat Efendi, İstanbul-1940 s.24-25 ten yaptığı alıntı. s.23

Ahmet Mithat, Denizci Hasan romanını Batılı örneklerine benzetebilmek, onlar gibi bir eser yazabilmek için kaleme almıştır. Başarısızlıktan yılmayacağını belirten yazar, hiç değilse bu yolda çaba sarf etmelidir düşüncesindedir.

"(.....) Ne zararı var? ilerleme denilen şey, ileride bulunanları gördükçe, onların vardıkları yere can atmakla olur. İstenilen yere varılabilirse, ne âlâ! Varılamazsa, bâri, maksada erişme yolunda yok olunmuş olur. Mıhlanmış gibi bir yerde kalmaktansa, yok olmak için de olsa, hareket etmek elbette daha iyidir." (79)

Ahmet Mithat hikâye anlatma sistemi olarak bizim eski hikâye anlatıcılarımız olan Meddahların kullandıkları sistemi kullanmıştır. Bir münasebetini getirerek hikâyeden hikâyeye geçen, sonra da "Nerde kalmıştık?", "Gelelim asıl hikâyeye", "Onun kim olduğunu bilirsiniz ya" vb. ifadelerle asıl olaya dönen yazar; Meddah ağzını romanlarında ustaca kullanmıştır. Gerçek yer ve şahıs isimleriyle bağlantı kurarak, olayın muhayyilelerde daha güzel canlandırılmasına çalışır. Onun romanlarını okurken her şeyi bilen, her şeyi gören babacan tavırlı bir Meddahı dinliyoruz gibi hissederiz. Sözlü edebiyat geleneğimizdeki gibi anlatıcıyı karşımızda görür gibi oluruz. Yazarın jestlerini seyrediyor, anlattığı olaylara göre kullandığı ifadeleri seçişinden, ses tonundaki değişiklikleri adeta duyuyoruzdur. "Hakim bakış açısı" (80) denilen bu anlatış biçimi Ahmet Mithat'ın mizacına uyar.

Hakim bakış açısında anlatıcı zaman ve mekân ile sınırlı değildir. Nerede aranırsa orada hazırdir. Kahramanların bütün geçmişini, her türlü husûsiyetlerini, zihinlerden geçirdiklerini bilir, iç konuşmalarını duyar, niye üzüldüğünü niye se-

(79) Ahmet Mithat Efendi, Denizci Hasan, (Sadelerştiren:Prof. Kenan Akyüz) Kültür Bakanlığı Yayınları İst-1975, Önsöz

(80) Doç.Dr. Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, 1984- Ankara Birlik Yayınları s.83

vindiğini bilir.

İsmail Hakkı'nın tesbit ettiği M.N. Özön'ün de katıldığı şu görüşler, Ahmet Mithat Efendi'nin romancılığını anlatması bakımından dikkate değer.

Ahmet Mithat, romanlarının sonunda bütün kabahatlıleri cezalandırır; sokak ortalarına aşk köprüleri kurdurur; korsanları bilgece konuşturur; yirmi yaşına geldiği halde erkek nedir düşünmeyecek biçimde kızlar tasavvur eder; kahramanlarını hayatta rastgelinmeyecek şekilde seçer; bir kadın on erkeğe karşı koyar; olağan üstü iyi niyetli, fedakar, cefakar, kişiler romanlarında boy gösterirler; "Ey kârî, ey kârîe" diye sık sık başka şeylerdin söz etmek üzere asıl konuyu durdurur; okuyup beğendiği kitapların arkasından bir de benzerini yazar.(81)

İki aşığı bir mağarada yedi yıl yaşatıyor; Cinlerden korkan birini onbir yıl bir eve hapsediyor, aşığının satılması üzerine delikanlıyı esircilere kendi kendini sattırıyor. İstanbul'da kaybolmuş sevgiliye Mısır'da bulduruyor; baba ile kızı, kardeşle kardeşi evlendiriyor, kendi eserinin kahramanı yine kendi oluyor, roman içinde roman yazıyor, roman müsvetelerini yine romanda veriyor, okuduğu romanlara ait görüşleri kendi yazdığı romanlarda belirtiyor.

Bütün bunların yanında hayattan alınmış tabii tipler; günlük olayları andıran olaylara, yerli hayat sahnelerine yer verir, geniş halk kitlelerine hitap eder, onlara onların diliyle seslenir.

"Pertev Naili Boratav "İlk Romanlarımız" adlı incelemesinde hikâyecilik gelenegimizin ilk romanlarımızdaki izlerini ele alırken Meddah Hikâyeleri'nin önemini vurgular ve bunların gerçekçi bir yönü bulunduğundan ötürü modern roman için gerekli

(81) M. N. Özön, Türkçe'de Roman, İstanbul-1985, s.226

temel koşula sahip olduklarını hatırlatır. Daha sonra Ahmet Mithat'ın geniş bir okur kütlesine roman çeşidini kabul ettirebilmek için bir Meddah gibi davrandığını, Meddahlar gibi okuyucu ile konuştuğunu, onların fikirlerini sordugunu, okuyucunun sorabileceklerine cevaplar verdiğini, kıssadan hisse çıkardığını, kısaca Ahmet Mithat'ın romanlarında "Aynı dil ve üslubun, aynı hikâye tekniğinin mevcut olduğunu" söyler. Boratav şöyle bitiriyor yazısını:

Türk romanı sadece Avrupa romanını taklitle kalmamıştır. Onun eski Türk hikâyeciliğinde kökleri vardır. Modern Avrupa romanı bu hikâyecilik üzerine bir aşî vazifesi görmüştür." (82)

Ahmet Mithat ilk romanı Hasan Mellah'ı Monte Cristo'dan esinlenerek yazdığını söyler.

"Tercüme değildir. Taklid de değildir. Onu kendim tasvir ettim, kendim yazdım. Bu böyle ise de, gel gelelim, her şeyde gücünün üstüne çıkmaya zorladığı ve götürdüğü gibi, gönülüm, bu hikâyede de beni Monte Kristo hikayesinin bir benzerini yazmaya kadar götürdü." (83)

Bununla beraber Monte Cristo'nun yapısını ve temasını almak yerine, âşık hikâyelerinin yapısını, temasını ve kahramanlarını, birbirine bağladığı maceralarla sürükleyici bir romana dönüştürebilmiştir.

Bu ilk romanında intihar her defasında hissettiriliyor. Çaresiz kalındığı her an "İntihar" akla geliyor. Seçmek durumunda kalınca intihar seçiliyor. Madam İliya'nın intiharı, Bay İliya'nın intihara teşebbüs etmesi bu düşüncüyü açıkca ortaya koyuyor.

(82) Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İstanbul, 1983, s.24

(83) Ahmet Mithat Efendi, Denizci Hasan, Önsöz

Korsika Adası'nın idare merkezi olan Ajaksiyo Limani'na demir atan Denizci Hasan, Vali'nin yemeğine katılır. Yemekte Madam İliya ile tanışan Denizci Hasan, onun hikâyesini öğrenmek ister: Madam İliya Vali'nin kardeşinin karısıdır. Korsika Adası'nın Valiliği namus karşılığı kazanılmıştır. Vali'nin kardeşi bunu öğrenince annesini, babasını ve kız kardeşini öldürüp kayıplara karışmıştır. Kocasının kayıplara karışmasından sonra Vali olan kayınbiraderiyle beraber oturan Madam İliya, bu hadiseye çok üzüldüğü gibi bu evde de bir sığıntı gibi görür kendini. Denizci Hasan, yemek odasının duvarındaki resmi daha önce gördüğünden bahsederek Madam İliya'ya kocasının hayatta olduğunu, eğer isterse yardımcı olabileceğini söyler. Madam İliya'nın bu teklifi kabul etmesi üzerine onu gemisine alır, çok da saygılı davranır, hürmette kusur etmez. Madam İliya ehli namus birisidir. Yapılan iyilik ve gösterilen alicenaplık karşısında âdeta ezilir. Denizci Hasan'ı kardeş ve velinimet olarak görür, bu zaman zarfında dostlukları da ilerler.

Denizci Hasan Cuzella'sını aramak için Marsilya Limanı'na gelmiş, oradan da Paris'e geçmiştir. Gemi subayı Tirollo ile gemide yalnız kalan Madam İliya, Tirollo'nun felsefik ve cinsel nutuklarına dayanamayarak Tirollo ile beraber olmuştur. Bu beraberlik Madam İliya'nın bir nevi sonu olmuştur. Vicdan azabının ve sosyal çevrenin baskısıyla Madam İliya kendini denize atar. Böylece içini yığip bitiren vicdan azabından ve insanlara bakmaya cesaret bulamayan utanç duygusundan kurtulmuş olur. Bu konuya "Ağırlığı Sosyal Çevre Baskısına Dayanan İntiharlar" konusunda tekrar döneceğiz. Eserin geniş özetini vererek romanda intihar olgusunun nasıl verildiğini görmeğe çalışalım.

Esmâ ile Tinur'un hikâyesi romanda ayrıca bir yer tutmaktadır. İyilik yapmaktan ve çaresizlere yardım elini uzatmaktan hoşlanan Denizci Hasan Esmâ ile Timur'a yardım ediyor. Murat Bey yanında bulunan Canürktü ve Yakup'a gösterdikleri başarı yüzünden en beğendikleri cariyeyi vermeye söz verir.

Her ikisi de Murat Bey'in evlatlık edindiği cariyesi Esma'yı isterler. İkisine de Esma verilemeyeceğine göre bir imtihan yapılmasına karar verilir. Bu imtihana herkes katılabilecektir. Cuzella'yı aramak için dolayan Denizci Hasan da bu yarışa katılır; en başarılı görülerek Esma'yı ve beraberindeki cariye-leri alır. Cuzella'nın aşkından başka aşk tanımayan Denizci Hasan bir an duygularına yenilerek çok beğendiği Esma'ya sahip olmak ister. Ama Esma onu bir türlü kabul etmez. Çünkü o başkasını seviyordur. Esma'nın red cevabı üzerine Denizci Hasan ya Esma'yı öldürecek ya da intihar edecektir.

"(.....) Bunun üzerine, artık o da kendisinde tahammül kalmamış olduğunu görerek fırladı, kalktı. Kuşağı altındaki mücevherli bir küçük hançeri çekti.

(.....)

Hasan "Hayır, artık susmanın da lüzumu kalmadı. Ya kendimi öldürmeliyim, ya seni! Gerçekten nefret edilecek bir adam-
sam, kendime kıymalıyım! Eğer sen de bana bu kadar hakareti se-
bebsiz yere ediyorsan, seni temizlemeliyim!" (84)

Bütün bu tehditlere rağmen konuşmayan Esma karşısında hiddeti daha da artan Denizci Hasan:

"Ben, bu gece kan dökmeğe kesin olarak karar verdim. O kan ya senin kanın olacak, ya benim!" (85)

Burada intihar bir tehdit aracı olarak çıkıyor karşımıza. Daha önce de Taaşuk-ı Talat ve Fitnat da aynısı bir teh-dite değinmiştik.(Fitnat annesine "Eğer sevdiğime vermezseniz kendimi telef ederim" diyordu.) Esma başından geçenleri anlat-maya başlayınca Hasan, onunla kardeş olmaya ve yardım etmeye karar verir. Böylece intihar çözüm olmaktan çıkıyor.

(84) Denizci Hasan, s.452

(85) Denizci Hasan, s.454

Esmâ bir Çeçen kızıdır. Küçük yaştan itibaren Timur adlı bir genci sevmektedir. Bir çöşkunluk anında birbirlerinin olurlar ve evlenmeye karar verirler. Timur Bey bir özden (Soylu) dir. Kız ise aslen soylu olmakla beraber, babası ve annesi bilinmemektedir. Bu evliliğe karşı olan Timur'un babası Esmâ'yı esircilere sattırır. Bunun üzerine Timur da kendini esircilere satar. Esmâ ile esircilerin yanında buluşmak isteyen Timur, Murat Bey'in konağında bu emeline kavuşur ama sonradan bir daha görüşemezler.

Timur bir çok yer gezdikten sonra Bekir Bey diye birinin konağına esir olarak satılır, Arslan adını alır. Bekir Bey'in kızı Arslan'a aşık olur, Timur'u baştan çıkarmaya çalışır ama bunu başaramaz. Bu hadise etraftan duyulunca Bekir Bey bu rezalete dayanamaz ölür. Bekir Bey'in ölümü Aşık hikâyelerimizdeki ölüme benzer: Sebepsiz ve ani ölüm. Bu ölüme sebep olarak utanç duygusu gösterilmiştir. Ama yine de böylesi ölümler inandırıcı olmaktan uzaktır. Bekir Bey'in ölümü üzerine eşyaları arasında haraç mezat satılan Arslan'ı Denizci Hasan satın alıp daha önceden kardeşi diye tanıttığı ve erkek kılığına soktuğu Esmâ'nın yanına götürür. Esmâ Arslan'ın Timur Bey olduğunu anlar ve bu rastlantıdan dolayı çok sevinir.

Denizci Hasan'ın ve Alonzo'nun evde olmadığı bir akşam Esmâ kendini Timur Bey'e tanıtır. Timur Denizci Hasan'ın kapatması olan bir kızla asla beraber olamayacağını beyan ederek intihara kalkışır. Orada bir yere gizlenmiş olan Denizci Hasan ve Alonzo Arslan'ın (Timur) kendini öldürmesini engeller ve bu iki aşığı birbirlerine kavuştururlar.

"Sen, beni, Esmâ'dan başka bir kadının elini tutar mı sanıyorsun? Evet, Esmâ sensin, ama benim dediğim Esmâ değil! Ben senden başka bir kadının elini tutmayacağım gibi, beni parası ile satın almış olan efendimin malına da ölürüm, geberirim de çokunmam! Ne mi isterim? Ne istediğimi mi sordun? Hayâlini şimdi efendimin Esmâ'sı üzerinde gördüğüm kendi Esmâ'cı-

ğımın yüzüne baka baka ölmek isterim! Senin zerre kadar suçun yok ki, kendine yabancıların elini değıdirdin diye, sana kıyayım... Kabahat varsa, bendedir. Çünkü ben, seni koruyamadım!

Bu sözleri söylerken bir yandan da belindeki hançeri tam çekmişti ki, Esmâ'nın evvelce kılık değıştirdiğı odanın camlı kapısı birden bire açılıp, Alonzo dışarıya fırlayarak Timur'un beline sarıldı ve elindeki hançeri kullanmasına vakit bırakmadığı gibi, hançeri de elinden aldı..."(86)

Burada sevdalıdan (Aşkdan) ayrı kaldıktan sonra onun başkasının olmasına dayanamayan bir gencin intiharı söz konusudur. Yıllarca ayrı kaldığı halde intiharı düşünmeyen Timur Bey, sevdalısının Denizci Hasan'ın kapatması olduğunu zannetmesiyle tek çare olarak intiharı görmesi A. Mithat Efendi'nin intiharı her şeye çare olarak göstermesine güzel bir örnektir.

Timur Bey yıllardır ayrı kaldığı Esmâ'sı uğrunda hemen her şeye katlanmaya kendinde güç bulur. Aşkı yaşamasının tek gayesi olmuştur. O olmayınca yaşamının da anlamı yoktur. Kendini esir olarak satabilecek kadar büyüktür aşkı. Emil Durkheim'in dediğı gibi "Din, aile zümreleri yanında politik toplum yani millet, devlet de insanı korur." (87) Oysa Timur Bey'in din, aile gibi zümrevi bağı olmadığı gibi politik, toplum yani millet ve devlet gibi yüksek ülküleri de yoktur. Aşk onun hayatını dolduran yegâne şeydir. Onu da elden kaçırdınca tek yol olarak intihar görülüyor. Elinden oyunağı alınmış çocuğun ağlamaya sığıması gibi bir şey bu. Bir başka teselli aranmıyor; sabır ve tahammül gösterilmiyor.

Uzun aramalar sonrasında Cuzella'yı Şam'da bulan Denizci Hasan; kapalı tutulduğu evden onu kurtarmaya çalışırken, Cuzella'nın düşürdüğü testinin çarpmasıyla bayılmıştır. Hasan'

(86) Denizci Hasan, s.529

(87) N. Şazi Köseminal, s.90 (Durkheim s.s.222)

ın öldüğünü sanan Alonzo Cuzella'ya, Denizci Hasan'ı (sevdiği insanı) öldürdüğünü söylemesi üzerine Cuzella çılgına döner. Hasan'ın cesedini görüp onunla beraber ölmek arzusuyla koynuna sakladığı hançerle canına kıymaya kalkmıştır (s.584). Cuzella o kadar kendinden geçmiş ve intihar etmeyi o kadar kafasına koymuştur ki; Hasan'ın canlandığının farkında olmayıp, Hasan'ın:

"—Vay sen burda ne arıyorsun? Neye geldin? (s.583) Sorusuna:

"—Şana geldim! Ahirete beraber gidelim!" yolunda cevap veriyor bıçağı kendisine saplamaya çalışıyor.(s.584) Aynı anda Alonzo da çılgın gibidir, olup bitenlerin farkında olmaz. Hem beyiyle konuşur hem de ona:

"—Sen gittikten sonra, topumuza dünya haram olsun!" diyerek Cuzella'nın intiharına mani olmadığı gibi kendisi de intihar etmek düşüncesindedir. Denizci Hasan durumu fark ederek Cuzella'nın intiharını önliyebiliyor.

Alonzo'nun intihar teşebbüsü ile Cuzella'nın teşebbüsü sosyolojik açıdan birbirinden farklıdır. Cuzella'nın intiharı bencil bir intihardır. Çok sevdiği ve aşkı uğruna büyük çilelere göğüs geren Cuzella sevdiği insanın ölümü haberi üzerine artık hayatın bir anlamı olmadığını düşünerek intihara teşebbüs ediyor. Alonzo'nun intiharı ise elcil intihar sayılabilir. Bu tür intiharlar ilkel toplumlarda görülür. E. Durkheim'e göre bu tür intiharlar hâlâ eskinin devamı olarak orduda görülür. Koruyucusu olan Denizci Hasan'ın ölümü ona da ölümü çağırıştırıyor. Ama D. Hasan buna imkan vermiyor.

Ahmet Mithat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanında da intihara rastlıyoruz. Bu roman da Denizci Hasan (Hasan Mel-lâh) gibi macera romanıdır. Ahmet Mithat'ın diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da aksiyon ağır basar. Bu sebeple psikolojik tahlillere yer verilmemiştir. Kavuşmalar, ayrılımlar gibi intihar da sadece duyuruluyor. İntihar psikolojisi

üzerinde durulmuyor. Biz yine de olayların akışını takip ederek intiharı hazırlayan sebepler üzerinde durmaya çalışalım:

"Başlangıç bizi eski Galata hendekleri, kale duvarları arasında cinayete benzeyen bir olay ve acı bir sefalet manzarası karşısında bulunduruyor." (88)

Yeryüzünde Bir Melek (89)' te de yazar aynı mekânı kullanmıştır. Arife Galata'da bulunan hendeğin yüksek duvarından kendini aşağı atar.

Romanın baş kişisi Civelek Mustafa gece karanlığında bu kale yıkıntısı arasında iki yeniçeri tarafından ölüm derecesinde yaralanır. Kendisini açlık ve sefalet yüzünden oraya sığınmış Şehlevend ve annesi kurtarırlar. Civelek Mustafa kendisini kurtaran kızla evlenmeye karar verir. Ama Şehlevend annesinin ve kendisinin bu açlık ve sefaletten biraz olsun kurtulabilmeleri için kendisini esircilere cariye olarak sattırır. Parasıyla annesine barınmaya bir yer ve biraz da yiyecek bulmuştur. Annesine ise Mısır'lı zengin bir tüccarla evlendiğini bildirir.

Bundan sonraki olaylar Cezayir'de geçer. O yıllar da Cezayir " Terlemeden mal kazanan, solumadan can veren" insanların çokça yaşadığı yerdir. Şehlevend başından bir sürü macera geçtikten sonra böyle bir kabadayının yanına dilsiz cariye olarak girmiştir. Civelek Mustafa da kendisini yaralayanları temizledikten sonra cezadan kaçmak için Cezayire gelip, tesadüfen, Şehlevend'in çalıştığı eve erkek köle olarak girmiştir. Bu ev Hüseyin Fellâh'ın evidir. Hüseyin Fellâh, kahraman ve kabadayı tiptir. Reisi bulunduğu kumpanyanın ihanetine uğrar ama Civelek Mustafa ve Şehlevend sayesinde bir çok kötülükten kurtulur.

(88) M. N. Özön, Türkçe'de Roman, s.194

(89) Ahmet Mithat, Yeryüzünde Bir Melek, İst. 1875

Bu arada İstanbul Haliç'te kürek mahkumu olmuş Ömer'i tanıyoruz. Ömer Şehlevend'in akrabasıdır ve Şehlevend'le evlenecektir. Bir talihsizlik sonrası kürek mahkumu olmuştur. Ömer gemiden kaçırılarak Cezayir'e Hüseyin Fellâh'ın evine getiriliyor. Bundan sonraki olaylar düğümün çözümlenmesine yardımcı olacak şekilde geliyor.

Şehlevend'in macerasını öğrenen Hüseyin Fellâh, ona aşık oluyor ve kendisi ile evlenmesini istiyor. Aynı anda Civelek Mustafa, Galata Hendekleri arasında yaralandığı zaman kendisini kurtaran kızın Şehlevend olduğunu öğreniyor ve sözünü hatırlayarak onunla evlenmek için can atıyor. Bu arada çocukluğundan beri tanıdığı Ömer de onunla evlenmek istiyor. Yeni bir düğüm atılıyor ortaya. Şehlevend, kendisine saygı ve sevgiyle bağlanan bu üç gencin birine gönül verirse diğerlerinin perişan olacağı düşüncesiyle, üçüyle de kardeş olmayı teklif eder. Hüseyin Fellâh ve Ömer bu teklifi makul karşılarlar. Yalnız Civelek Mustafa aynı görüşü benimsemez.

"Civelek -(Dehşet derecesi tarif olunamayacak bir memnuniyet hali ile) Evet Hüseyin, evet kardeşim? Yalnız bir ben kaldım. Ne demek istiyorsun bakayım! Ben Şehlevend Hanıma demiştim ki, sana aşık olarak ölmek kardeş olarak yaşamaktan daha lezzetlidir! Evet, ben Şehlevend Hanıma aşıkım! Hem de öyle sizin gibi aşkın çeşitlerini sayan yok. Bir adamın iki kimseye birden aşık olması mümkünmüş gibi zevzekçe muhakemelerde bulunan aşıklardan değilim. Depdeli, çıpçılgin aşıkım. Alemde benim hayatımın bir sebebi kalmışsa o da Şehlevend'dir. Ben Şehlevend'in kardeşi olarak yaşamayacağım aşığı olarak öleceğim" diyerek daha önce öldürdüğü insanların hayallerini görmeye başlar. Adlarını sıralar, altı kişi öldürmüştür. O çılgınlık anında: "Civelek -Kimıldama! Nah işte yedincisi de sen ol! Eyvah, bin kere eyvâh ki! Civelek bu narayı atar atmaz belindeki küçük bıçağı çektiği gibi kendisini tam da midesinin üzerinden vurdu." (90)

Civelek Mustafa'nın intiharı inandırıcı olmaktan uzaktır. Yazar, romanı bir sürü ayrıntılarla uzattıktan sonra böylesine ani bir olayla sonuçlandırmış olmasıyla âşık hikâyelerinin kalıbından kurtulamadığını açıkca belli eder. Civelek Mustafa olaylar bu noktaya geldikten sonra intihar etmiyerek bekleyseydi, Hüseyin ve Ömer 'i ikna yoluna gitseydi ya da aşkı için dövüğe dövüğe ölseydi daha inandırıcı olurdu. Altı kişiyi, bir hiç uğruna, öldürebilen birinin mücadeleden kaçması, bütün gücüyle kendini yok etmeye çalışması anlamsız.

"Çılgın çocuk bu hareketi yıldırımından hızlı bir suratla etmiş olduğu şundan bellidir ki daha elini kabzaya uzatır uzatmaz, Hüseyin ile Ömer bu silahı kimin vücuduna sokacağına dair kestiremedikleri halde mutlaka Civelek'in kolunu tutarak men etmek için o an üzerine yürümüşler idi ise de, bıçagını ancak kabzasına kadar mide üzerine saplanmış olarak oradan çekip çıkarmışlardı." (91)

Alıntı yaptığımız bu paragraftan da anlaşılacağı üzere Ömer ve Hüseyin Fellâh; Civelek Mustafa'nın kendilerine saldıracaklarını bekler ve ona mani olmaya çalışırlar. Ama Civelek onlara saldırmaz kendini öldürür.

"Amacının yalnız masal söylemek olmadığını ve "Adına insan denilen ve mahiyeti hâlâ meçhul bulunan beş on okka et ve kemik içine Tanrı'nın ne gibi hisler yerleştirmiş olduğunu dahi aramayı" görev edindiğini söyleyen yazarın, işin birinci kısmındaki kadar ikincide bir varlık göstermediği de kesindir." (92)

Süleyman Muslî, Ahmet Mithat'ın sürgün dönüşü yayınlamaya başladığı romanların ilkidir.

(91) Hüseyin Fellâh, s.461

(92) M. N. Özön, Türkçe'de Roman, s.195

Bu romanda da aksiyon ön plandadır. Romanı okumamış olanlar için özetini vererek, romanda ele alınan intihar hadiseleri üzerinde durmak yerinde olacak kanaatindeyiz.

Olay Kudüs'te geçer. Haçlı seferleri sırasında ele geçirilen Kirk adında bir köyde Haçlıların istilası sırasında esir düşen arap gencin maceraları anlatılan eserde; maceralar birbirine eklenerek romanın yapısı meydana getirilmiştir.

Baptistan adı verilen bu müslüman arap genç, müslüman ordularının gücünü anlamak üzere Haçlılar tarafından seçilerek öncü olarak gönderilmek istenir. Baptistan bir şartla bu isteği yerine getireceğini söyler: Aşık olduğu ve köle olduğu için alamadığı Maria Konstanza'yı ona verirlerse o da bu işi yapacaktır. Herkes bu isteği kabul eder.

Baptistan müslüman arap ordusu hakkında bilgi toplama-ya gittiğinde Haçlı Birlikleriyle ve bu arada müslüman ordusuyla işbirliği yapar. İki Haçlı ordusunu karşı karşıya getirir, Haçlıları birbirlerine kırdırır. Mesele sonradan anlaşılır ama iş işten geçmiştir. Tam bu sırada müslüman askerler de savaş alanına gelip, geri kalanları öldürmüşlerdir. Savaş esnasında Baptistan sevdiği kızı (Maria) kaçıtır. Ama savaşın Bizanslılara takviye kuvvetin gelmesiyle, Arapların aleyhine döndüğünü görünce kızı bırakıp savaşmaya devam eder. Savaş sonrası Maria, bu hadiseden haberi olduğu halde yetkilileri uyarmadığı iddiasıyla yargılanır "Penitans" (Beline kadar toprağa gömülerek ölünceye kadar aç susuz bırakmak) cezasına çarptırılır. Kilisenin avlusuna gömülür. Maria'nın aşığı olan Alfons Bondi silahlı olarak başında nöbet tutmaktadır. Maria'ya Baptistan'ın öldüğünü haber verince Maria, kendisini öldürmesi için Alfons Bondi'yi tahrik etmeye çalışır.

"Kız -Hayır! Kurtulmayı ne ümit ediyorum, ne de istiyorum. Madem ki sevgili Baptistan katledildi, ölüm yolunda bende onun peşinden gitmeliyim.(...) Elinden ne gelir? San-ki şu halde beni öldürebilir misin? O benim canıma minnet.

Fakat sen o kadar korkak, o kadar alçak bir herifsin ki, yere gömülmüş bir kadını öldürmek bile elinden gelmez.

Şövalye -Anlıyorum, anlıyorum, meramını anlıyorum. Kendini bana öldürtüp bir saat evvel kurtulmak istiyorsun." (93)

Maria'yı gömüldüğü çukurdan üç arap kaçıırır.

Bundan sonraki olaylar daha karmaşıktır. Çeşitli Sergüzeştler birbirine bağlanmıştır. Bu sergüzeştleri kısaca özetleyerek romanda intihar hadisesine bakmaya çalışalım.

Musul'da yaşayan aşiret reisinin birini ölümden kurtaran ve bu esnada üç arabı öldüren Musullu Süleyman'dır. Musullu Süleyman: Musul'da anasız bapasız, onun bunun yanında onun onun yardımıyla büyütülmüştür. Kendisinin yerine başkalarına işkence edildiğini öğrenince Musul'dan ayrılır. Yolda rastladığı dervişe bu işleri Emir'in Hâcibi Osman Şemrî'nin yaptığını bildirmesini söyler. Derviş bunu söyleyince Emir, Hâcibi Osman Şemri'yi nehre attırır yerine de derviş geçer. Çocuk o zaman Kürdistan'a gitmek üzere yola çıkar. Kerh'li Cafer'in oğlu Süleyman'dır. Musul'da büyüdüğü için Musullu Süleyman diye anılır. Osman Şemrî Süleyman'ın babası Cafer Kerhi'nin yanında ticaret işleriyle uğraşmaya başlar.

"Şeytan kadar akıllı, açıkgöz olduğu, için efendisinin gözüne girmiş ama kanında taşıdığı eşkıyalık yüzünden efendisinin yerine geçmeye göz koymuştu."

Efendisinin karısını elde ederse arzularına uaha emin ulaşabileceğini düşünmeye başlar. Kadına aşıkça serzenişlerde bulunur, fakat kadın iffet ve namusuna düşkün olduğundan bu tür aşıktaşlıklara ehemmiyet vermeyerek, namusuna leke sürmek için müdafaya geçer.

Servet hırsıyla gözü dönmüş Osman Şemrî, efendisiyle Dicle nehrinde Bağdat'a kelek (94) akıp giderlerken Osman, Cafer Kerhi'nin uyuduğu sırada keleğin tulumlarını delerek boğulmasına sebep olur. Sonra Musul'a gelerek Cafer'in hanımına kara haberi verir. Daha kadıncağız acı habere alışmadan aşkını ve evlenme teranelerini arka arkaya sıralar. Namus ve iffetine düşkün olan kadın kocasının ölüm haberi üzerine kendini Dicle'ye atar.

"Zavallı kadıncağız, herifin bu saçmalarını duymadı bile. Kadınlığının en güzel süsü olan, o bir kucak saçlarını yolarak sokağa fırladı. Ağzından; "Cafer'im, Cafer'im!" sözünden başka söz çıkaramayarak tıpkı bir deli gibi sokaklarda koşmaya başladı. Nihayet kale kapısından dışarıya fırladı, köprüden tarafa koştu; öyle hızlı koşuyordu ki kimsecikler onu tutamadılar. Köprünün ortasına gelince: "Benim Cafer'imi yutan nehir, beni de yutsun!" deyip kendini nehre attı.

Herkesler bu hale hayret ettiler. Kadıncağız yalnız bir defacık suyun yüzüne çıkmış, ağzından su ve köpük saçarak: "Cafer'im!" sözünü bir defa tekrar edebilmişti. Ondan sonra nehir, onun o nazik vücudunu da yutuverdi." (95)

Kocasının ölümünden sonra intihar eden kadının intiharını, ağırlığı aşka dayanan intiharlar başlığı altında incelemeyi uygun gördük. Kadını, kocasının ölümünden başka, intihara sevk eden bir amil yok gibidir. Osman Şemrî'nin aşk çağrıları ve evlilik teklifleri kulağına girmez bile. Bu sebeple intiharını, Osman Şemrî'nin tacizlerine bağlamak mümkün olmaz. Kadını bu olumsuz sona götüren diğer bir faktör de yalnızlık hissidir. Kocasının ölümüyle tamamen yalnız kalacağını hisseden kadın, o anki haletiyle hemen kocasının canını alan nehre koşar ve

(94) Kelek; Şişirilen tulumların üstüne bağlanmış ağaçlardan oluşan bir çeşit sal,

(95) Musullu Süleyman, s.126

kendini atar. Kocasının âkıbetine isteyerek gider. E. Durkheim bu tür intiharları "Elcil" intiharlar olarak değerlendirir ve ilkel toplumlarda daha sık rastlandığına dikkat çeker.

Giriş bölümünde, sevdiklerine kavuşmak düşüncesiyle intihar edenler üzerinde durmuştuk. Burada aynı durumla karşı karşıyayız. Cafer'in ölümünden sonra yaşamayı düşünmeyen kadın: "Benim Cafer'imi yutan nehir, beni de yutsun!" diyerek kendini kocasını boğan nehre atıyor. Bu atılıştta, kadının mantığınca, kavuşma vardır; yaşarken beraber, ölürken beraber,

Osman Şemri, kadının ölümünden sonra Cafer'in bütün mal varlığına arkadaşlarıyla beraber el koyar. Cafer'in oğlu küçük Süleyman (Musullu Süleyman) kimsesiz ve beş parasız Musul sokaklarında yapayalnız kalır.

Onüç ondört yaşlarına gelince Bitlis'e gelir. Oradan asker yazılarak Mısır'a gelir. Haçlılarla yapılan savaşlarda çok etkili olursa da sonra atından düşerek esir olur...

Hikâye içinde hikâye anlatan Ahmet Mithat, diğer romanlarında olduğu gibi her hikâyeyi birer kitap olarak düşünür ve son kitapta olayları birbirine bağlar ve sonuca ulaşır. Sonuç ceza ve mükafatla biter.

Üçüncü kitapta "Asasenler" hakkında bilgi verir. Asasen sözü Arapça'dan bozma bir sözdür. Frenkler bu ismi Arap tarihlerinde Batıniyye ve İsmailiyye diye anılan fırkanın adı olarak kullanırlar.

Bu fırkaya mensup insanlar 483 Hicri'de (M. 1090) Almut kalesinde yaşamışlardır. Hasan Sabbah bunların ilk reisleridir. Hasan Sabbah, Peygamberlik iddiasında bulunan ve fedailerince, sözünü dinlemeyenleri öldürten batıl mezhep kurucusudur. Müridleri ve fedaileri sayesinde etrafa batıl inançlar yaymaya, dehşet saçmaya başlar.

Sultan Mehmet Hasan Sabbah'a mani olmaya uğraşır. Sultan Berkyaruk da Batınî fırkasından çok kişiyi kılıçtan geçirmiştir. Sultan Mehmet Hasan Sabbah'ın hocasının oğlu Ahmet'i yakalar. Ahmet'in karısı bunu duyunca, kocasını çok sevdiği için, kendini kale duvarından atıp intihar eder.

"Melikşahınoğlu Sultan Mehmet, kendi gidip bunları muhasara eyledi. Hasan Sabbah'ın hocasının oğlu Ahmed'i yakaladı. Ahmed'in karısı bunu duyunca kocasını çok sevdiği için kendini kale duvarından atıp intihar etti." (96)

İntihar olayı yaptığımız iktibasta da görüleceği üzere sadece duyuruluyor. Daha önceki hadise ile bu hemen hemen aynı. Her ikisinde de kocanın ölümü üzerine kadının intihar ettiğini görüyoruz. Yazar, birbirini çok seven karı ve kocadan birinin ölümü üzerine öbürü intihar eder, fikriyle hareket ederek, kişileri intihar ettirir; intiharın sosyal ve psikolojik etkileri üzerinde durmaz. Bir haber niteliğinden öteye geçmeyen bu anlatış, yazarın aksiyon üzerinde durup, sosyal ve psikolojik tahlillere girmemesinden kaynaklanır.

Maria gömüldüğü kilise avlusundan kaçırıldıktan sonra Alamut kalesine götürülür. Maria, Şeyhülcebel'in aşık olduğu Margrit'i kaçırmak üzere gönderdiği fedailerce kaçırılmıştır. Kerh köyünde bırakan Musullu Süleyman Alamut Kalesine gelince Şeyhülcebel'in bir teklifiyle karşılaşır. Musullu Süleyman Şeyhülcebel'in sevdiği Margrit'i kendisine getirecek o da Maria'yı ona verecektir. Bir takım entrikalardan sonra Margrit'i İstanbul'da imparatorun sarayından kaçırarak Alamut Kalesine götürüp Maria'yı kurtarır. Ama bu arada Maria'ya olan güveni sarsılmıştır. Çünkü Alamut Kalesine, Şeyhülcebel'in haremine girip de namus ve iffetini korumak imkansız gibidir. Bunu ima ederek Musullu Süleyman Maria'nın kendisini öldürmesi gerektiğini söyler.

"Süleyman -Evet, bu sözünüz gerçektir. Fakat aşığını cidden seven bir kız, böyle kazara bir tehlikeye duçar olursa canını o yolda feda eder de namusunu muhafaza eyler. Yoksa kendisini, Şeyhülcebel'in tanrılığına ikna edilecek haydutların kucağına atmaz...

Kız, Süleyman'ın sözünü böyle bir tavırla dinliyordu ki eğer görmüş olsaydınız, mutlaka delirdiğine hükmederdiniz. Dinledi, dinledi. Süleyman'ın ne demek istediğini tam olarak anlayınca sözün sonuna kadar sabredemedi, kendini kaldırıp Süleyman'ın kucağına attı. Sel gibi akan göz yaşları içinde, boğula boğula şu hakikati arzyledi:

Maria -Ah benim Baptistanı! Seni üzen şey bu mudur? Penitans kuyusundan çıkan bir kızda ölüm korkusu kalır mı? Senin üzüntün bu ise boşuna, Baptistanı! Ben hâlâ senin bildiğin Maria'yım, ben hâlâ anamdan doğduğum gibiyim. Kendimden zerre kadar şüphem yoktur. Kerem et! Bu şüpheden yakında sen de kurtulacaksın." (97)

İki aşık, Maria ve Musullu Süleyman, birbirlerine kavuşurlar. Bu sefer Şeyhülcebel onların peşini bırakmaz. Konya'ya kadar gelmiş olan Musullu Süleyman'ı bulan fedailer suikast hazırlarlar. Süleyman suikasttan kurtulur ama Şeyhülcebel'e de kızar. Zaten yaptığı namussuzluklara da çoktandır tahammül edemeyen Süleyman, Kürt kabilelerinin ve Mahmud Şeymun'un yardımıyla Şeyhülcebel'i Alamut Kalesinde bütün fedailerıyla birlikte katleder. Yerine oğlu Rükñaddin'i geçirir. Margret'i de yıllardan beri çektiği ıstıraplardan kurtarıp sevgilisi Teodor'la kavuşturur.

Geniş bir özetini vermeye çalıştığınız romanda mekan çok değişikdir. Romantizmin bütün özelliklerinin görülebileceği eserde, Ahmet Mithat'ın romancılığının da bütün özellik-

lerini görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin, 1882'de ilk defa Tercüman-ı Hakikatte başlanarak tefrika suretiyle yayınlanmış romanı Dürdâne Hanım'da da intihara rastlıyoruz.

Dürdâne Hanım nişanlıdır, ancak nişanlısına sevmez. Boğazda gördüğü Mergup Bey adlı bir gence tutkundur. Aşkını ona da kabul ettirir ve sık sık buluşup konuşmaya başlarlar. Dürdâne Hanım sevişmede ileri gider.

"Kız sevişmede o kadar ileri gider ki, bazı hallerde Mergup Bey korkuya düşüp herkesten çekindiği halde, kız aksine, büyük cesaret gösterir; ama kızda görülen bu aşırı cesaret ahlaksızlığından değildir.(.....) Dünya benim neme lazım? Her kim ne derse desin! "Bana Mergub'um lâzım!" Dedikten sonra, artık gözleri dünyayı görmez oluyor. (.....) Ben yalnız seni severim. Mergub'um, seni! Bu dünyada senden başkasına eş olmak, benim için olmaz şey! Bilsen ki sen de beni alacaksın şu saatte cismimi de, canımı da sana teslim ederdim!.."(s.146) Aşkını Dürdâne Hanım bir görüşte aşık olduğu Mergub'a yukarıya aldığımız sözlerle anlatınca Mergup da yalancıkktan aşıkmiş gibi davranır, beraber olurlar. Bu arada Memduh Bey nişanlısı Dürdâne Hanım'a hediyeler gönderip gönlünü kazanmaya çalışır ama Dürdâne Hanım'dan :

"Benim gönlüm başkasındadır. Sevdiğimden ayrılmak ihtimalim de yoktur. Nişanların hükmü kalmadı. O da kısmetini başka yerde arasın!

Bu haber üzerine Memduh Bey zavallısı, aklına cinnet gibi bir şey getiriyor. Kendisini köprüden denize atıyor. Vapur çamacılarından biri hemen Urbasile denize atlayıp, biçareyi ölümden kurtarıyor. Ondan sonra gene durmuyor. Bir iki defa daha nefesine kasdetmek istediği için kendisini artık yal-

nız bırakmıyorlar." (98)

Ulviye Hanım romanda enterasan bir şahsiyettir. Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında Arapça, Farsça ve İngilizce bilen bu dul, bir erkekten daha güçlü olduğunun farkına varır. Erkek kıyafetiyle dolaşmaktan hoşlanan ve Dürdâne Hanım'ın hikâyesine merak saran Ulviye Hanım'ın hikâyesi romanda ayrı bir yer tutar. Bundan başka Sohbet'in macerasının anlatıldığı roman Dürdâne Hanım'ın trajik ölümüyle son bulur.

Kendisini ruhen ve cismen teslim ettiği Mergup'tan bir de çocuğu olan Dürdâne Hanım, Mergup'un ilgisizliği ve kendisini aramaması yüzünden perişan olmuştur. Mergup'tan intikam almak isteyen Dürdâne Hanım, kendini öldürmek suretiyle Mergup Bey'e vicdan azabı çektirmek niyetindedir. Bu arada çocuğu da Mergup Bey'e vererek:

"Kucağınızdaki nur parçası gibi çocuk, sizin için ebedî bir intikam vasıtasıdır. Her ne zaman görürseniz, yahud adını işitirseniz, o da olmaz da, dünyada böyle bir vücudun varlığını düşünürseniz, bu geceki macerayı hatırlıyarak, elbette yüreğinizde şimdi peyda olan incelik tazelenecektir. Öldürmek... Öldürmek mi? Ben sizin ölmenizi istemem. Aksine, yaşamanızı isterim. Ölümünüz, sizin için bir kurtuluştur. Ben sizin ceza müddetiniz uzasın derim."

"Hem, a zalim ben sana nasıl kıyabilirim? Senin için dünyada her şeyimi feda etmiş olduğum gibi, tatlı canım da feda olsun! Ben bir kere senin tarafından terk olundum, reddolundum; gerçekten bedbaht oldum. Böyle olmaktan, senin sevginin de gönlümde söndüğünü görmektense, daha iyi, o sevgi yüreğimde iken öleyim." (99)

(98) Dürdâne Hanım, s.148

(99) Dürdâne Hanım, s.188-189

Bu açıklama herkesi şaşkına çeviriyor. İntikamdan bahsettiğinde beti benzi geçen Mergup Bey, ne yapacağını kestiremezken bu son açıklamayla daha da şaşkına dönüyor. Sevdiğine zarar gelmesini isteyen Dürdâne Hanım onun uğruna kendi canına rahatlıkla kıyabiliyor. Bu karşılaşma gerçekleşmeden önce zehir içmiş olan Dürdâne, neden böyle yaptığını soranlara "Mergub'un sevgisini ebediyete kadar götürmek için..." diyor. Bu açıklama ilginçtir. Konuşmasına şöyle devam ediyor:

"Muhabbeti bir rezaletten ibaret sananlar, sevdanın ne olduğunu benden öğrensinler!" (s.189)

Ölümüne sebep olarak aşkını gösteriyor. Buna biz de katılıyoruz, fakat intiharında yalnızlık duygusunun ve kadın güdurunun kırılmış olmasının da tesiri olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Aşk her şeyin üstünde tutan bir genç kadın için aşkını kaybetmek ve terk edilmek hayatını kaybetmekle eş değerdir. Bu sebeple Dürdâne Hanım böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir diyerek intihar ediyor. Yazar böylesine seven birini yüzüstü bırakmanın ve aşkını anlamamanın felaketlere sebep olacağını göstermek istemiştir.

- Ağırlığı Sosyal Çevre Baskısına Dayanan İntiharlar:

Daha önce de belirttiğimiz gibi intihar olaylarını tek bir sebeple açıklamak oldukça zordur. Bazen tek bir sebebe bağladığımız intihar olaylarında daha girift daha karmaşık sebepler vardır. Özellikle Tanzimat romanı aksiyona dayandığından, ruh tahlillerine, sosyal çevrenin iğneleyici tutum ve davranışlarına, insanın yaşadığı olayların hemen bütün ayrıntılarına eğilmiş onları adım adım izlemiş ve bizlere göstermiş değildir. Bu sebeple biz de romanlarda bu olguyu adım adım takip etmekte zorluk çekiyor, duyru lan olayı duymaktan öte bir şey yapamıyoruz. Bu sonuca zaman zaman katılamıyoruz da ama Tanzimat döneminde romanımızın yeni olduğunu, gelişmekte olduğunu bil-

diğımızden bunu hoş karşılıyoruz.

Sergüzeşt romanında Dilber'in, Zenra romanında Sırrı-cemal'in, Taaşuk-ı Talat ve Fitnat romanında Fitnat'ın, Benizci Hasan romanında Madam İliya'nın, Hüseyin Fellah romanında Civelek Mustafa'nın intiharları aksiyon olarak ele alınıyor. Bu romanların hemen hepsi, iç içe olayların anlatıldığı, aksiyonun ön planda tutulduğu romanlardır. Bunlardan Zehra'yı ve Sergüzeşt'i istisna tutabiliriz. İstisna tuttuğumuz bu iki romanda diğerlerine göre daha sade bir olay zinciri vardır. Durum böyle olunca, şöyle bir yargıya varabiliriz: Tanzimat Dönemi Edebiyatı (Tanzimat Edebiyatı) nda yazılmış olan romanların hemen hepsi aksiyona dayalı olup, pek az romanda ruh tahlillerine, psikolojik çözümlere yer verilmiştir. Bu açıklamalarımız ışığında ağırlığı sosyal çevre baskısına dayanan intihara bir göz atalım.

Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayet adlı hikâye serisinde yer alan Esaret adlı hikâyede birbirlerinden ayrı düşmüş iki kardeşin intiharına rastlıyoruz. Bu iki kardeşin intiharına sosyal çevre baskısını sebep olarak almaktaki amacımız; her iki gencin acı sonunu çevrenin hazırlamış olmasıdır.

"Zeynel Bey, küçükten büyüttüğü bir esir kızla evlenmek istiyor. Fakat kız, gene Zeynel Bey'in, kendi gibi küçükten büyüttüğü esir bir delikanlı ile sevişmektedir. Zeynel Bey, bunu haber alınca bir çok iç çekişmelerinden sonra ikisini de birbirine vererek mutlu kılmak istiyor. Fikrini uygulamaya kalkıyor, iki genç düğün gecesi yalnız kaldıkları zaman, çocukluklarından söz ediyorlar; bu geçmişi canlandırma arasında bazı sorular sorarak, anılarını tazeleyerek devam ederlerken kendilerinin küçükken Çerkezistan'dan alınıp ayrı ayrı, esir diye İstanbul'da satılan iki kardeş olduklarını anlıyorlar. Bu anlayış sevgilerini müthiş bir ayıp şekline soktuğundan, bu ayıbı hayatlarıyla ödemeye kalkıyorlar." (100)

Bu hikâye, işlediği konu bakımından Sergüzeşt romanını, acı sonuç bakımından da Taaşuk-ı Talat ve Fitnat'ı hatırlatıyor. Esaret konusu Tanzimat döneminde çokça işlenen konulardandır. Romantizmin de tesiriyle vakalar olmayacak kadar büyük tesadüf temeli üzerine kurulmuştur. Bu özelliği Ahmet Mithat Efendi'nin bütün eserlerinde görmek mümkündür.

Fitnat, kardeşi olduğuna bilmediği Fatin'e aşık olur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi iki genç kardeş olduklarını anlayınca intihar ederler. Bu intihara sebep, onları birbirinden ayıran acımasız insanlarla, her ikisini de aynı yere aynı eve satan esircilerdir. Bu iki gencin intiharına çevrenin yanı sıra utanç duygusu da karışır. Her iki genç iyi ki karşılaştık Allah'a çok şükür kardeş olmamız ne iyi, bundan böyle asla ayrılmayalım, deyip birbirlerine sarılıp hasret giderebilecekken intihar ediyorlar. Birbirlerine aşık olmuş olmaları utançları olmuştur. Bu utanç onları intihara götürür. Başka bir yol, başka bir çözüm düşünülmez. Her şeye rağmen intiharları inandırıcı gelmiyor. Ama Ahmet Mithat Efendi bu sonuca ulaşırken tezini de ortaya koyuyor: "Böyle ana kuzularını analarından babalarından ayırıp da bu ve emsali nice bir vekayi-i müellemeye sebebiyet gösterdiklerinden dolayı satanlara ve alanlara lanet!" (101)

İki kardeşin intiharına sebep esir müessesesidir. Bu müessesenin doğurduğu sonuçlar da acıdır. Esir kumpanyalarının eline düşen körpe gençlerin kendilerinden başkalarına güçleri

cezaya çarptırılmış genç küreğe mahkumken Şehlevend'e mutlu olmak yaraşmaz.

"Ana -Ha şöyle, ağla kızım ağla! Bugün senin ağlayacağın gündür. Zira biçare Ömer sana hizmet etmek ve senin intikamını almak yolunda, ölüme bedel, küreğe kadar gitti."

(.....) "Tahammül kalmadı" diyecek olursan, kendini telef etmelisin. Bağlılık sadakat bunu gerektirir.

Kız -Sözlerin doğru gibidir. Ölümse, beni bundan sonra asla korkutamayacak bir uyku veyahut baygınlıktır. Özellikle dün gece sen mani olmamış olsaydın." (102)

Hasan Mellah romanında Madam İliya, kocasından, ayrı yaşayan mutsuz bir kadındır. Kocasını Bay İliya, bir namus davası yüzünden babasını, annesini kız kardeşini öldürmüş ve kayıplara karışmıştır. Madam İliya kocasını aramak için Denizci Hasan'la beraber yola çıkmış bu arada güverte subayı Tirillo'nun aşırı arzusuna yenik düşerek onunla beraber olmuştur. Bu beraberlikten hamile kalan Madam İliya kocasını bulduğunda ne yapacağını, nasıl davranacağını kestiremiyerek, geminin güvertesinden kendini denize atar.

"-Sinyor Denizci Hasan'dan nafile hiç şüphe etme! Benim namusumu berbad eden bir mel'un varsa, o da Tirillo'dur! Zina mahsulü olan çocuğu, hâlâ karnımdadır... Ben namussuz bir kadınıam. Bana ölüm layıktır, ölüm!.. Öldür beni İliya, öldür beni!.."

"Ben ölmeliyim! Ölüme hak kazanmış bir kadınıam!.. Sözlerini tekrar ederek, hemen fırladı, kalktı... Kalkması ile beraber, can korkusu ile kuvvetinin artmasından mıdır, nedir, pire gibi sıçrayıp küpeşte (Geminin güvertesinde parmaklıkla

çevrili olan yan taraflar) den denize atladığı görüldü." (103)

Vicdan azabını galeyana getiren ve Madam İliya'yı intihar'a götüren sosyal çevredir. Daha önce galeyana gelmeyen vicdan azabı kocası Bay İliya'nın ve Denizci Hasan'ın ilgileri karşısında galeyana geliyor. Madam İliya, çevrenin suçlayıcı bakışlarını ve kerninin büyüdüğünü hissetmesiydi böyle bir harekete kalkışmayacaktı belki de. Vicdan azabı dayanılmaz hale gelmeyecekti. Madam İliya'yı intihara sürükleyen şey duygularına yenilmiş olmasıdır. Tirillo'ya yenik düşmesi ve bu suçta itilmesi de kocasının ortadan kaybolması; korumasız kalmasındandır. Bu sebeple davranışının altında psikolojik sebeplerden çok sosyal sebepler yatmaktadır. Ahmet Mithat Efendi bu sonla, öğrenci olarak kabul ettiği okuyucularına, "İnsan bir an için nefesine yenik düşerse ölü alınmaz tatsızlıklarla karşılaşabilir, bazen bu ölüme kadar varır" demek istemekte ve uyarıda bulunmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayet serisinde yayınladığı "Bir Gerçek Hikâye: Fitnekâr" adlı hikâyede Mümtaz Bey ar ve namusurdan -Çevredekiler ne derler, ben onların yüzüne nasıl bakarım korkusuyla- evin balkonundan kendini atarak intihar eder.

"Mümtaz Bey, güzel ahlak, güzel terbiye sahibi, âlim ve zengin, karısı ve Münevver adlı kızı, kölesi Mansur, uşağı Karabacak ve iki cariye, bir aşçısı ile İstanbul'da uzakça bir "İnziva" köşesinde yaşıyor." Kimsenin işine karışmadığı gibi hiç kimsenin de kendi işine karışmasından hoşlanmıyan biridir.

(.....)

Karabacak, Bursa halkından "Gayet sadık ve hassas bir yürekten başka hiçbir şeye malik değil." Eve küçük geldiği için çok samimi tanınıyor. Münevver, bir gün, o dolaylarda av

için dolaştığını uzaktan (Ancak dürbünle) gördüğü bir delikanlıya vurulduğunu Karabacak'a itiraf eder.

Bu sır Karabacak'tan Mansur'a da geçer. Mansur da bu işin iyi sonuçlanması için çalışmaya başlar. Araştırma yapar. Delikanlının adı Suadâ Bey'dir. Kocamustafapaşa'da oturur, vücutça yararlı ve masrafça ucuz bir eğlence olduğundan avcılık yapmaktadır. Oysa aslında böyle biri yoktur. Mansur, Karabacak'a ve Münevver'e oyun oynayarak, Münevveri kaçırmaya ikna eder. Karabacak'ın yardımıyla sevdiği erkeğe (Suadâ) kaçmağa ikna edilen Münevver'in evden çıkmasından sonra Mansur, ikisini zabitlere yakalattırır. Kızının eve perişan bir vaziyette geldiğini gören Mümtaz Bey utancından kendini balkondan atıp öldürmüş, Münevver o gün üzüntüsünden ölmüş, anası ise deli olarak sokaklarda dilenmeye başlamıştır.

Mansur, konağın bütün değerli eşyasını aşırması, suçlu olarak da Karabacak'ı göstermiştir. Karabacak bir yıl hapis yatıp çıktıktan sonra Mansur'un bütün oyunlarını anlamış ve daha sonra da Mansur'un süründüğünü görmüştür.

"Eden bulur" tezinden hareketle yazılan bu hikâyede Mümtaz Bey'in intiharı utanç duygusundan kaynaklanır. Çevresinde iyi bir ad bırakan ve saygı duyulan Mümtaz Bey böyle bir olayı kabullenecek durumda değildir. Kızının kaçması, sonra da yakalanıp konaga getirilmesi toplumda iyi bir yeri olan Mümtaz Bey'i derinden sarsıyor. Artık toplum içine çıkamayacağına, alnına leke sürüldüğüne inandığından intihar ederek, ar duygusu altında ezilmekten kurtuluyor. Bir anda alt üst olan dünyası canına kıymasını telkin ediyor sanki ona. Böylece toplumun acındırıcı bakışından uzaklaşmış daha doğrusu kurtulmuş oluyor.

Letaif-i Rivayet serisinde ikinci kitap olarak yayınlanan Gençlik adlı hikâyeye kitabında yer alan Teehhül (Evlenme) adlı hikâyede de intihar vardır. Bu intiharın sebebini aşka

dayandırmak mümkün:Sabire gönül verdiği Mazlum'la evlenir ama Mazlum'un gönlü başkasındadır.Mazlum'un sevdiği kız Mazlum'dan başkasıyla evlendirilirse kendisini öldüreceğinden Mazlum da kızın evlendiği gece karısı Sabire'nin kollarında damarlarını açarak intihar eder.

İki aşığı,Mazlum'la sevdiği kızı,ayıran Mazlum'un babasıdır.Babasının sözünden çıkmamak Mazlum'un intiharına sebep olmuştur.Olaya bu bakış açısından yaklaşırsak Mazlum'un intiharını sosyal çevre baskısının sonucu olarak görmemiz gerek.Babanın böyle davranmasında kendince sebepleri vardır.

İstanbul'da Beşir Fuad'la başlayan bir intihar salgınından,bahseden M.Orhan Okay şöyle devam eder.

"O günlerde çıkan gazete haberlerinden öğrendiğimize göre münevver veya cahil her çeşit tabakadan kadın erkek birçok kimselerin muhtelif şekillerde intihar ettikleri görülmektedir.Hemen hemen her gün bir veya iki intihar haberi okunmaktadır.Gazeteler bu haberleri o devrin sansasyonel sayılabilecek başlıkları ile vermektedirler:

(...)Bu intihar vakalarından en mühimi bizce Mekteb-i Tıbbiye hocalarından Doktor Kaymakam Ömer Bey'in intihar teşebbüsüdür.Ömer Bey de tıpkı Beşir Fuad gibi şahdamarını kesmiş fakat doktorlar zamanında yetiştiği için kurtarılmıştır.(Tarih 16 Şubat 1887-1041)Le monteur Oriental gazetesi habere Ömer'in,Beşir Fuad'ın yakın arkadaşı olduğu notunu da ilave etmektedir.(104)

İnsan hayatta çeşitli problemlerle karşılaştıkça bu problemleri çözmek için elinden gelen çabayı gösterir.Eğer insanda günlerin,ayların geleceğinin daha iyi olacağına dair bir inanç varsa oğünkü problemini her şeyerağmen çözmeye

uğraşır. Problemini halledemeyeceğine inanan, fakat intiharı da düşünmeyen insan; sabır ve tahammül göstererek eninde sonunda problemin üstesinden gelecektir. Sabır ve tahammül gösteremeyecek olursa ruhî dengesinde anormallikler ortaya çıkarabilir.

Bazı zamanlar intiharlar salgın halinde bütün toplumu sarar. Böyle bir zamanda insan bir problemle karşılaştı mı, diğer örneklerinde olduğu gibi intihara kalkışacaktır. Bu hadise bir başkasına örnek teşkil edecek böylece salgın daha da yaygınlaşacaktır.

M. Orhan Okay: Mazhar Osman Uzman'dan yaptığı alıntıda intiharın geçici olduğunu vurgular:

"Heyecenlar gibi intihar da saridir. Vakia bunlar ihtiyarî işlerdir. Fakat az çok görgü ve modaya tâbidir... On sene evvel memleketimizde de intiharlar çoğalmıştı. Gazetelerin intihar vakalarını yüzlerce resimle tasvir edişi gençleri âdetâ özendiriyordu. Müddei umumiliğe vaki müracaatımızla gazetelerde intihardan bahis yasak edilmişti. Hâlâ devam eden bu yasak yüzünden intihar salgınının önü alındığını alâkadarlar bilir." (105)

İntihar olaylarının basında yer almaması salgını önleme de bir tedbir olarak ele alınmıştır. Bunun yanında din bağlarının zayıfladığı görüşü de intihara sebep olarak gösterilmiştir. Giriş bölümünde E. Durkheim'in intihar hakkındaki görüşünü verirken, bir toplumda dine olan bağlılıkla intiharın ters orantılı olduğunu belirtmiştik: Dinî bağımlılık azaldıkça intiharlar artıyor, dinî bağımlılık arttıkça, intiharlar azalıyor. Durkheim bunu, yaptığı istatistiklerle ispatlamıştır.

(105) Mazhar Osman Uzman, Tababet-i Ruhiye, Cilt 1, s.289

M. Orhan Okay (a.g.e., s.99) ın alıntısı.

"Bu intiharlardan bir kısmı sosyal psikolojinin ileri sürdüğü sebeplerle cemiyete sirayet ettiği halde bir kısmının inançların sarsılması ile meydana gelen bir buhranın neticesi olduğunu düşünmek mümkündür. (.....) Nitekim daha Beşir Fuad'ın intiharına tekaddüm eden günlerde din aleyhtarı bir cereyanın mevcudiyeti görülmüş ve tedbir olarak mekteplerde akaid bahislerinin takviye edilmesi lüzumu ileri sürülmüştür." (106)

Okullara konulan derslerin intihar olayları üzerinde etkili olup olmadığını bilemiyoruz ama en azından, salgınları önleyici olması bakımından dikkate değer.

Ahmet Mithat Efendi'nin Yeryüzünde Bir Melek adlı romanı enterasandır. Bu romanıyla Ahmet Mithat aşkı kutsal olarak kabul eder: "Aşk, bir erkek için izzet olduğu gibi, bir kadın için de cinayet değil adeta ziyet olur." (107)

Diğer romanlar gibi iç içe olayların anlatıldığı Yeryüzünde Bir Melek romanındaki Melek Raziye'dir. Raziye babasının koruyuculuğu altında bulunan Şefik'i Raziye'nin babası doktorluk öğrenmek için Paris'e gönderir Raziye'yi ise İskender Bey'le evledirir. Raziye ağzını açıp babasına tek bir kelime söylemeden bu evliliğe istemeye istemeye razı olur. Şefik Paris'ten dönünce durumu öğrenir, Raziye ile mektuplaşma ve konuşma yolu bulur.

Bu sırada Arife adında, açık saçık güzel bir kadın Şefik'le, ilişki kurmak ister, fakat Şefik reddeder. Gururunun kırıldığı duygusuna kapılan Arife, Şefik ile Raziye'nin buluştukları eve rezaletli bir baskın yaptırır. Bu baskında Şefik bir kaç kişiyi yaraladığından hapse atılır. Raziye'yi de kocası boşar.

(106) M. Orhan Okay, a.g.e., s.99

(107) M. N. Özön, Türkçede Roman, s.205

Üç yıl kaldığı hapisshaneden çıkan Şefik'in ilk işi Raziye'yi arayıp bulmak olur. Aldığı haberler çok kötüdür. Raziye herkesin tanıdığı kötü, düşkün bir kadın olmuştur. Şefik'in dünyası yıkılır, ama unutmaktan başka çare yoktur.

Aradan uzun zaman geçer. Bu arada Şefik'in işleri iyice yoluna girmiştir. Şefik, Davut Paşa kışlasının yakınlarındaki bir kulübede Raziye'yi tesadüfen bulur. Aslında Raziye düşmemiştir. Raziye'ye benzeyen ve Raziye'nin adını takınan biri vardır. Arife bu planı, Raziye'yi manen de öldürmek için yapmıştır. Bu kadın Arife'nin baştan çıkardığı Arzuhalci İsmail'in sevdiği kadındır. Arife aynı anda Raziye'ye de Şefik'in öldüğünü söylediğinden, Raziye sevdiği insanın yasını tutmaktadır.

Bütün düğümler çözümlenince ödül ve ceza sırası gelir. Asıl adı Cevriye olan düzme Raziye'ye ev alınır, para verilir. Herkese ödül verildikten başka Arife'ye de iyilik yapılmak üzeredir "Fakat yazar, okurlarının bu kadar iyi insanlığa karşı isyan edeceklerini hatırlar da, Arife'ye kendisine yapılacak iyilikleri reddettirir..." (108)

"Arife -Melek ha? Hâlâ melek öyle mi? Ah Şefik kudretim olsa şimdi boğazına sarılıp çenelerini kırarak o sözü söyleyen dilini çekip koparır idim. Hayır efendim bana nezaket gösterme! Bak ben sana adavetimi, husumetimi, nefretimi inkâr ve ketm ediyor muyum? Bana sert söyle! Beni tahkir et! Bak ben Cevriye gibi köpek mizaclı bir insan değilim! Hakaret gördüğü yere tekrar temellük etmek köpeklere mahsus bir cibellettir.

Gittikçe hiddeti artarak artık hadd-ı mağrufı dahi tecavüze başlamış olan Arife'nin encamkâr dahi insaf etmeyeceğini Şefik katiyyen anlayınca hırçınlığın bu kadında olan

derecesine hayrette kalarak "Pekâlâ Arife Hanım Ben isterdim ki şu halinizde size bir hizmette bulunayım. Onu kabul etmiyorsunuz..."

Yaptığımız alıntıda açıkça görüleceği üzere Şefik, başına bir sürü bela açmış olan Arife'yi affediyor ve ona bir hizmette bulunmayı istiyor. Onu, sevdiği (Raziye) ile bastırarak rezalet çıkaran; adam yaralamasına ve hapse girmesine sebep olan, sonra Raziye'yi düşkün kadın diye Şefik'e, Şefik'i de öldü diye Raziye'ye bildiren Arife'ye iyilik yapmak inandırıcı olmaktan çok uzaktır. Şefik, Arife'ye yaptıklarının hesabını bir bir sorsa, onu cezalandırır da daha inandırıcı olurdu. Yeni durumlar ortaya çıkardı ama bu tür bir sonuç hayatın gerçeklerine daha uygun düşerdi. Arife, yapılan iyilikleri kabul edemeyecek kadar vicdanî sorumluluk duyar. Şefik'in yapamadığını -Arife kendi kendini cezalandırarak- yapıyor böylece yaptıklarının cezasını çekiyor.

"Bütün tekliflere karşı Arife "Sizden rica edeceğim şey şuradan çıkıp gitmeme müsaade buyurmanızdır." diyerek yerlere yayılan emtiasını..." hışım la çıktığı gibi ardına bakmadan Galata Kulesinin yüksekçe bulunan hendek duvarından kendini atar.

Peşinde onu takip eden "Kıptı Karısı Arife'nin ne yapacağını tahmin edemeyerek hâlâ kendisini durdurmak ümidiyle "Arife! Arife!" diye haykırmaya başlamış idiyse de Arife sanki Çingeneyi hiç işitmiyormuş gibi ondan tarafa mazar bile etmiyerek siper duvarının üzerine çıkınca kaldırıp kendisini duvardan aşağıya atmıştı." (109)

Böylece masum insanlar mutlu oluyor, suçlular da cezalandırılıyor. Ceza bir başka insan elinden verilse işler biraz daha karmaşık hale gelecektir. Oysa Ahmet Mithat romanın

sonunun geldiği düşüncesiyle hemen sonuca gitmek düşüncesindedir. Melek olarak tanıttığı Raziye, roman boyunca silik bir şahsiyet olarak kalmış, Arife daha canlı daha hayat dolu bir tip olarak işlenmiştir. Raziye kadın melek olarak tanıtılırken onun erkeği Şefik'tir. O da Raziye kadar temiz, affedici, hoş görülmüştür. Bu özellikler Tanzimat dönemi romanlarının hemen hepsinde görülebilir. İyiler tam iyi, kötüler tam kötü. Son ana kadar Arife'yi rahatsız eden hiçbir vicdanî duygu olmadığı gibi, ahlakî ve dinî bir yaptırım gücü de yoktur. Son anda yaptığı kötülüklere karşı iyilik görmesini hazmedemeyen Arife; kendi cezasını yine kendi verecektir. Bu ceza da intihardır.

Dikkat edilirse, Tanzimat romanlarının hemen hemen hepsinde aşk; idealize edilmiştir. Birbirlerini seven insanların sadece aşklarından bahsolunur. Niçin severler, niçin evlenirler? Bunun pek ayrıntısına inilmez. Ruh tahlilleri fazla bir yer tutmaz. Olaylar dış görünüşleriyle anlatılmaya çalışılmıştır. İlk anda insana yapmacık gibi gelen bu tarz anlatımlar, Aşık hikâyelerimizdeki anlatımların bir devamıdır. Yazarlarımız bu geleneği kökünden yıkmak, yerine ondan faydalanmayı düşünmüşlerdir. Ancak bu gelenek Nabizade Nazım ve Recaizade Mahmut Ekrem'le yıkılacaktır.

-Ağırlığı Psikolojik Rahatsızlığa Dayanan İntiharlar:

İlk olarak Nabizade Nazım'ın Zehra adlı romanını inceleyeceğiz. Çünkü Zehra, Türk Edebiyatında ilk psikolojik roman olma özelliğine sahiptir. Bu konuda hemen bütün edebiyat tarihçileri birleşirler. Kenan Akyüz Zehra romanı hakkında şöyle diyor:

"Bir kıskançlık temasına oturtulmuş olan vakayı ve olayların geçtiği çevreleri tām bir realizmle tasviri başar-

diği gibi, karakterlerin tasvir ve tahlilinde de aynı başarıya ulaşır. Romandaki psikolojik tahliller, bilhassa kıskançlık psikolojisinin geliştirilmesi ve ayrıca bâzı sosyâl çevrelerin tanıtılması dikkate değer bir itina ile yapılmıştır. Bu bakımdan Zehrâ, Türkçe'de ilk psikolojik roman denemesi olarak da kabûl edilebilir." (110)

Natüralizm akımının ışığında yazılmış bu eserde kıskançlık teması işlenmiştir. Zehra'nın kıskanç yaratılışı kendisinin ve etrafındakilerin felaketi olmuştur. "İnsanların ruhî halleri fizyolojik ve sosyal etkiler altında gelişir" tezi tahkiyeli bir şekilde ortaya konulmuştur. Zehra, gördüğü eğitime, ilgi ve şefkate rağmen içerisindeki kıskançlık duygusunu yenememiş her şeyi batıran bir girdap oluvermiş, sonunda da vicdan azabıyla kendi kendini bitirmiştir. H. Fethi Gözler; "Aşık mizaçlı bir kişi olan Suphi'nin uygun şartlar bulduğu takdirde neler yapabileceği denenmek istemiş ve bu adam, yazarın hazırladığı çevreden geçirilmek suretiyle kişinin hem kendine, hem çevresine ve hem de ailesine yaptığı tahribâtı göstermek istemiştir" diyor. (111) Bu görüş dikkat çekici olmakla beraber yazarın ortaya koymaya çalıştığı tezden biraz uzak kanaatindeyiz. Realizmden natüralizm'e geçiş sayabileceğimiz bu eserle, Madam Bovary, Anna Karanina ve Nana, hem konu bakımından hem trajik son bakımından benzerlik arz etmektedir. Determinizm prensibinden hareket edilerek "Aynı şartlar altında, aynı sebepler daima aynı sonuçları verir." tezi natüralistlerin daima sadık kaldıkları prensiplerdir. Nabizâde Nazım da Zehra romanında bunu vermeye çalışmıştır. Zehra, doğuştan getirdiği ruhî hasletleri (Kıskançlık) bir türlü söküp atamamış ve bu hasletler onun sonu olmuştur. Deneyci metottan yola çıkan natüralistler kahramanlarını çeşitli hayatın içerisine sokmuşlar adeta bir deney yapmışlar

(110) Prof. Kenan Akyüz; Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1. (1860-1923) 4. Baskı s.63

(111) H. Fethi Gözler, a.g.e., s.169

ve her zaman aynı sonuçlara ulaşmışlardır. Ferdin tabiatına kadar inmeyi kendilerine vazife edinen natüralistlere göre; doğuştan getirilen bazı ruhî hasletler vardır ki ne yaparsanız yapın bunları değiştirmeniz ya da kökünden söküp atmanız mümkün olmaz. Realistlerin gözlem metodu yerine natüralistler deneye baş vurur. Nabizade Nazım realist ve natüralist eserlerin örneklerine benzer eser yazma çabasıdadır ve bunda da başarılıdır.

Natüralizmin ve Emile Zola'nın savunuculuğunu yapan Nabizâde Nazım, Kara Bibik'in önsözünde bu konudaki görüşlerini dile getirir.

"Bu gibi romancıların maksatları insanlarla ilgili olayları sırf insanlık açısından tetkik ve hikâye etmektedir. Bunlar bir insan ne gibi duygular ve hareketlere kaabil ise ona o duygular ve hareketleri isnat edip işi normal yolundan çıkarmamak, yani müsait olmadığı havası insana isnat eylemek isterler."

Zehra romani aşağılanan bir kadının kıskançlığı üstünedir. Zehra, çocukluğundan beri kıskanç bir yaratılışa sahiptir.

"Zehra çocukluğundan beri gayet kıskanç idi. Hele kendisinden iki sene sonra doğan Bedri'yi o derece kıskanırdı ki birkaç kereler çocuğu âdeta boğmak, kafasını ezmek gibi vahşetlere kadar cüreti görülmüştür.

"Kızın bu tabiatı Şevket'i cidden düşündürmekte idi. Bu tabiatta olanlar -bahusus kadın iseler- ileride gayet fâci (acıklı) vukuata sebep olacaklarını biliyor idi." (112)

Zehra'nın kıskançlığının farkında olan baba, onun bu huyundan memnun olmadığından ona iyi bir eğitim aldirmek is-

ter. Şevket'e göre Zehra'nın kıskançlığı ta annesine kadar dayanıyordur. Ama bu eğitimin de bir tesiri olmaz Zehra'nın kıskançlığı günden güne artar. Yazarın "Mariz-i Manevî" (Manevi hastalık) olarak nitelendirdiği bu kıskançlık huyu psikologlarca da bir rahatsızlık sayılmaktadır. Bu psikolojik rahatsızlık insanın kendisine olduğu gibi başkalarına da zarar verir. Eserin baş kişilerinden Suphi, Sırrıcemal, Ürani, Münire Hanım Zehra'nın kıskançlığı yüzünden hayatlarından bezmişler -Suphi dışında- hepsi traşik şekilde hayatlarına son vermişlerdir.

Zehra ve Suphi'nin etrafında gelişen olayları yazar realist bir gözlemle (hatta natüralist bir yaklaşımla) vermeye çalışmış, fakat Robert P. Finn'e göre bunda pek başarılı olamamıştır. (113) İlk deneme olması ve psikolojik romanın ilki olması sebebiyle başarılı sayılmak gerekir. Çünkü diğer Tanzimat romanlarına göre Aşık hikâyelerinin kalıbı bu romanda yıkılmıştır.

Zehra, bir tüccarın öksüz kızıdır. Daha çocukluğunda bile fark edilecek derecede kıskanç olan bu kız babasının katibi Suphi ile evlenir. Suphi Zehra'nın kıskançlığını bilir ama acıdığı için onunla evlenir. Suphi'nin annesi Zehra'nın kıskançlıklarından bıkınca Sırrıcemal adında güzel bir cariye eve almış, bu cariye de Suphi'nin kalbini çalarak onu Zehra'dan soğutmuştur. Zehra'yı terk eden Suphi, Sırrıcemal'e bir ev açar. İntikam almak sevdasına düşen Zehra, Ürani adında bir aşüfteyi Suphi'nin üstüne salar. Suphi, Ürani'nin tuzacağına düşüp Sırrıcemal'i terk eder. Sırrıcemal yapayalnız ve korumasız kalmıştır. Bu sırada Suphi'den olma çocuğunu da düşünürünce Sırrıcemal için intihardan başka yol yoktur. Bir kaç defa da intihara teşebbüs etmiştir.

"Yaptığını düşünmez, düşündüğünü yapmaz, söylediğini

işitmez idi. Âdeta bir karasevdaya müptelâ olmuş idi. Bir kaç defa intihara tasaddi etmiş ve fakat görümlere güç belâ men ve tazir olunmuş idi." (114)

Bundan sonra perişanlığı daha da artar. "Gün geçtikçe mum gibi erimekte, rengi değişmekte, saçları dökülmekte idi." (115)

"Bir gün gazetelerin birisinde şu havadis okunmuş idi: "Makrı köyü'nde istasyon civarında bir hanede Sırrıcemal Hanım namında birisi kendisini hanenin sarnıcına atarak intihar etmiş olduğu işitilmiştir." (116)

İntiharı hazırlayan sebepler üzerinde biraz duralım: Her şeyden önce Zehra'nın psikolojik yapısı olayların başlangıcı ve gelişmesini yönlendirir. Zehra bu kadar kıskanç olmasaydı, durum çok daha farklı olabilirdi. Zehra'nın kıskançlığı, önce kendi mutsuzluğuna, sonra da etrafındakilerin mutsuzluğuna sebep olur.

Türk romanında kıskançlık konusu hemen bütün yazarlar tarafından işlenmiştir. Nâbizade Nazım da Zehra romanında kıskançlık konusunu ele almıştır.

"(.....) Zehra'da bu ruh hali natüralist bir görüşe yaklaşacak şekilde ele alınmıştır. Bu bakımdan roman, o vakte kadar yazılanlar ile kendinden sonra yazılanlar arasında ayrı bir yer tutar." (117)

Namık Kemal'in İntibah romanında Ali Bey'in annesi Fatma Hanım oğlunu Mehpeyker'den kurtarabilmek için Dilaşub'u eve almasıyla bir müddet de olsa Ali Bey'in Mehpeyker'den kurtulması gibi, Zehra romanında da Zehra'nın kıs-

(114) Zehra, s.134 (N. Zâde Nazım İstanbul-1969)

(115)-(116) Zehra, s.134

(117) Zehra, Nâbizâde Nazım ve Zehra, s.XI

kançlığından bıkan Münire Hanım eve Sırrıcemal'i alıyor. Ali Bey gibi Suphi de bir müddet mutlu oluyor. Ama her iki roman-
da da ilk sevgililerin (Zehra ile Suphi evlidir) kıskançlıkları sebebiyle sonuç acı oluyor.

"Romanının iki kadın kahramanının durumu dikkate değer: Eski hayatın hanım-cariye çekişmesi. Saraydan ta orta halli sir aile çevresine kadar bin bir türlü görünüşü olan bu münasebet Zehra romanında aynı insanca düşünüş ölçüsüyle görülmüş ve anlatılmıştır." (118)

Sırrıcemal, romanda fiziki ve psikolojik yönden mükemmel olarak anlatılmıştır. Uzun uzun fizikî portresi çizildikten sonra: "Endamı gayet levedane olup "Kadın" denildiği zaman hatıra ne mana gelirse o mananın tamamen şekli-i mücessemi (canlanmış şekli) idi." (119) diyor yazar.

Sırrıcemal, güzellikte ve ahlâkta Zehra'dan aşağı olmadığı ve belki ahlâken ondan üstün bulunduğu halde yine kendisini hanımının kulu ve beyinin hizmetçisi sayacak derecede duygu ve ahlâk yüksekliğine sahiptir. Dahası hanımı mutsuz olmasın diye kendini feda edebilecek kadar da yüce gönüllüdür.

"Suphi kendisini Zehra'ya tercihan zevceliğe intihap edecek (seçecek) bile olsa yine hanımının saadeti için kendi rahatını, kendi hevesatını hasılı kendi seadetini fedaya hazır idi. Fakat bu fedakârlığından Zehra'nın haberdar olmasını ve kendisine fedakâr gönüllere lââyık surette muamele etmesini de arzu ederdi..." (120)

Zehra'nın kıskançlıkları tutup da olur olmaz şeylere

(118) Zehra, Nâbizâde Nazım ve Zehra, s.XI

(119) Zehra, s.50

(120) Zehra, s.53

ağlayıp sızladığı zamanlar, Sırricemal: " -Hanımcığıma ıstırap veriyorum. Ben bu evden gidersem hanımcığım rahat olacaksa razıyım, beni çıkarın." (121) diyerek hanımı uğruna kendini feda etmeye hazır olduğunu belirtiyor.

Sırricemal, Suphi'nin kendisini sevdiğini anlamasından sonraki tutumu bambaşka bir hal alır. Nazikter'in ve Zehra'nın yaptığı hakaret ve işkencelere önceden hiç aldırmayan Sırricemal, artık kendini ve aşkını savunmaya başlar. "Suphi'nin sevdası Sırricemal'in gönlü için bir zırh olmuş idi."

Fakat bu sevda kızın ahlâkını da tağlit eylemiş (yanıltmış) idi. Evveli mütevazi (alçakgönüllü) ve belki mahviyetli olan (kendini hiçe sayan) tab'ı şimdi kesb-i gurur etmiş (gurur peydahlamış) idi. Sade Nazikter'i değil, Zehra'yı bile pay-i tahkiri altında ezmek iştihakına düşmüş idi. Bu iştihakını (aşırı isteğini) her haliyle, her kaliyle (sözleriyle) meydana da koymakta idi.

Hatta bir kere Zehra en ufak bir bahane ile celâlle-nerek Sırricemal'i dövmeye davranmış iken Sırricemal'den âdetta lâıykılıca bir mukabele bile görmüş idi; işte bu hal Zehra'yı bilkülliye (tamamıyla) kudurtmakta idi." (122)

Sırricemal Suphi'den hamile kalınca Zehra, bu çocuğun, saadetinin yok olması manasına geleceğini bildiğinden ortadan kaldırmaya uğraşır. Sırricemal bu mücadelelere karşı koyar. Zehra'nın kıskançlıklarının, düşmanlıklarının ardı arkası kesilmez. Bu sebeple Sırricemal evden ayrılarak yeni eve çıkar.

Suphi Sırricemal'le birlikte, yaşadığı hayattan memnundur, kendini mutlu da hisseder. Ama Zehra'nın kıskançlığı

(121) Zehra, s.57

(122) Zehra, s.76

bu mutluluğu bozacaktır. Zehra, Ürani'yi Suphi'nin başına sarmış, Suphi ile Sırrıcemal'i birbirinden ayırmıştır.

Suphi'nin eve gelmediğini gören Sırrıcemal'in hayalleri alt üst olmuştur. Ateşler içinde sabahlara kadar yanar.

"Bu gece Sırrıcemal sabaha kadar ateşler içinde yandı. Kesik kesik karışık rüyalarla da muazzep oldu (işkence çekti). Bu rüyaların hemen hepsi Suphi ile Zehra'yı aguş-be-aguş-i visal (kucak kucağa) olarak göstermekte idi. (.....) Sırrıcemal'in sanki başından aşağı bir kaynar su döküldü... Merdivenden çıktı. Fakat in yok cin yok... Odadan odaya girip çıkmakta idi. Her taraf bomboş... Bir türlü gelin odasını bulamıyor... Terliyor, yoruluyor idi. (.....) Zayıf âsabı (sınırları) bu kadar şiddetli infialâta (tutkulara) tahammül edemeyecek gibi görünmekte idi.

(.....)

"Sırrıcemal'in âsabı gevşeyip gitmiş idi. Kanape üstüne yüzükoyun kapanarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Cihan nazarında zindan kesilmiş idi. Ağzına lokma bile almadan gece yarısına kadar o halde kaldı. Düşünceleri pek irtibatsız (birbirini tutmaz), pek perişan idi." (123)

O alçak gönüllü, hanımı ve beyi için kendini feda edebilecek olan Sırrıcemal, artık beyini kıskanmağa onun için kavga etmeye hazırdır. Suphi'nin kendisini terkettiğini anladığında da intikam hırsıyla yanıp tutuşmaya başlar.

"İntikam, intikam! "Lâkin biçare kadın! Nasıl yapacaksın? Elinden ne gelir? " Ne mi gelir?.." Ne mi gelir? Bir kadının elinden her şey gelir. İşte bunu bak nasıl ispat edecek. Elinden ne mi gelir?.. Çok şey gelir çok... Görürüz... Bir kere düşünsün taşınsın. Elbette bir çare bulacak. Sırrı-

cemal hulyay-i intikam (öç almak hayali) ile tesliyyet yap-
makla (avunmakta), bu ümit kendisini neşelendirmekte idi.

Sırrıccemal de Zehra gibi şevk-i intikam (öç alma se-
vinci) ile yaşamakta idi." (124)

Suphi'den hamile olan Sırrıccemal, çocuğunun varlığıyla
teselli buluyorken bir kaza sonucu onu da kaybetmiştir.
Bu hadiseden sonra hayat bütünüyle çekilmez olur.

"Sırrıccemal'in bütün ümitleri, bütün hayalleri kendi
kendine sukut ediveren (düşüveren) şu cenin-i sakıt (düşük)
üzerine kurulmuş durmakta idi. O mebnanın inhidamı (binanın
yıkılması) hayallerinin de inhidam ve indirası (yıkılıp yok
olması) demek idi. Artık bundan sonra Suphi'ye hiç bir taal-
luku (ilişigi), hiç bir irtibatı (bağlılığı) kalmamış idi.
Bu darıdünyada hiç bir hamisi (koruyucusu), hiç bir kimsesi
de yok idi. (.....)

Sırrıccemal bu darbe-i nagehanî (ansızın olan darbe)
üzerine âlemden teneffür etmiş (soğumuş) idi. Saatlerce ba-
şını önüne eğer, derin derin düşünür, gözünü bir noktaya di-
ker yarım saat bir saat oradan ayırmaz. Yaptığını düşünmez
düşündüğünü yapmaz, söylediğini işitmez idi." (125)

Sırrıccemal, bu çıkmazda kendini ortadan kaldırmayı
tek çözüm olarak görür. Daha önce neler neler yapacağını
söyleyip de hiçbir şey yapamaması, sonunda kendini sarnıca
atması şansıyetinden kaynaklanır. Üç kadın kahramandan Zeh-
ra, Sırrıccemal ve Ürani birbirinden farklı psikolojik yapı-
ya sahiptirler. Zehra; kıskançlığın, Sırrıccemal; sevgi ve
şefkatin, Ürani; (günü birlik yaşayan) nerde akşam orda sa-
bah fikrinin sembolüdür. Zehra'nın tersine başkalarına kötü-

(124) Zehra, s.125

(125) Zehra, s.134

lük yapamayacak bir karakterde olan Sırrıcemal, sonunda kendini ortadan kaldırır. Ne aşkını paylaştığı Zehra'ya, Ürani'ye ve ne de kendisini terk eden Suphi'ye zarar vermez.

Zehra ve Sırrıcemal kendi kendisini yıkıma sürükleyecek tohumları bünyesinde taşıyan iki çaresizdirler. Zehra, yazgısına karşı çıkmaya çalışır ama başaramaz. Sırrıcemal'in sonu beklenen sonudur.

"Yaşadığı dönemin katı ahlakçılığı uyarınca yok sayılması gereken biridir o; intiharı o yüzden büyük bir felaket değildir. Roman boyunca zayıf yapılı biri olarak gösterilir, kendini savunamayan zayıf bir kadın. Toplumdaki yeri, Zehra'ya verilen ahlakî dürüstlük silahından yoksun bırakır onu."
(126)

Zehra'nın, Suphi'yi yıkmak için kurduğu tuzak, Sırrıcemal'i de yıkmıştır. Zehra'nın tuzagina düşen Suphi, kendisine bel bağlayan Sırrıcemal'i terk ederek, onun intiharına sebep olmuştur. Belki de Suphi, Sırrıcemal'i bırakmasaydı bu olumsuz son hiçbir zaman doğmayacaktı.

Zehra, Suphi'yi daha fazla üzebilmek ve aynı zamanda babasının dükkanından uzaklaştırabilmek için; Suphi'nin yanında çalışan Muhsin'le evlenir. Onceleri mutlu olduğunu zannederse de kanındaki kıskançlık ateşi onu bırakmaz. O hâlâ Suphi'nin perişan olarak gelip ayaklarına kapanmasını ve kendisinden af dilemesini istemektedir. Günler aylar geçmekte fakat Suphi gelip ayaklarına kapanmamaktadır. Bu da Zehra'yı çılgına çevirir. "Suphi'nin kendi ayakları altında yuvarlandığını görmek iştियakında idi." (s.194)

Suphi, zaman zaman kendini nasıl bir çıkmaza soktuğunun farkındadır. Kurtulmak için çaba sarf ederse de başarılı olamaz.

"Zehra'ya Sırrıcemal için feda etmişti, ya Sırrıcemal'i kimin için feda etmişti? Harabeli Âlem (herkesin malı) bir munda karı için! "Ahhh! Karı ha! Karkatı kulancıca..."

Validesini ise hepsi için terketmiş atmış idi. "Parçalanası baş!" (127)

Girdiği çıkmazın farkına vardığında intiharını düşünür ama intihar etmek için de yüreğinde kuvvet ve cesaret bulamaz.

"Suphi bir nîm hande-i mütehayyifane ve meyusaneyi müteakip (hayıflanır ve keder gösterir yolda bir gülümsemeden sonra) yürümeye başladı. Sahil boyunca gitmekte idi. Haberi olmadan denize düşüverip gebermek arzu ediyor idi. Fakat denize bir adım daha yaklaşmaktan ihtiraz (sakınmakta) idi."

İntihardan vazgeçerek her kötülüğün sebebi olduğuna inandığı Ürani'yi öldürmeye karar verir ve öldürür. Trablusgarp'a sürgüne gönderilir.

"Zehra'da belki de en belirgin öge, kişilerin çoğunun tasarılarında görülen "Vicdan payı" dır. Doğanın değişmezliğiyle yazgılarının hazırladığı değişik sonlara doğru sürüklenirken, en azından, kendi özel konumlarını saptamaktan geri durmazlar. Zehra, kişiyi boyunduruğuna alan, yıkıma sürükleyen zayıflıkları işleyen bir romandır; bu zayıflıklarda öyle bir güç gizlidir ki, insan kişiliği bu güç tarafından püskürtülür." (128)

Muhsin'den olan çocuğu ölünce Zehra, bunu Tanrı tarafından kendisine ölüm ve ceza işareti sayar. Bir iki ay son-

(127) Zehra, s.164

(128) Robert P. Finn, a.g.e., s.106

ra da Muhsin evden ayrılır. Muhsin'in evden ayrılması üzerine, "Mahzunane, meyusane, mustaribane Ömür" sürmeye başlar. Ama hâlâ kanadı kırık ve hâlâ ilahi adaletin cezalandırmasından korkmaktadır. Bu ruh hali içerisindeyken Münire Hanım'ın cesediyle karşılaşınca Zehra korktuğuna uğradığına inanır ve o üzüntüyle yatağa düşer. Doktorların verdiği ilaçları almayarak günden güne kötüye gider. Bu E. Durkheim'in tarifinde yer alan "hep olumsuz hareketlerde bulunarak" kendini öldürmek eylemine bir örnek olarak gösterilebilir.

Zehra'nın kıskançlığı kendisine olduğu gibi etrafındakilere de hayatı zehir etmiştir. Trajik sonda Zehra'nın vicdan azabı da büyük rol oynar; öyleki bu azap Zehra'yı kendi kendini yok etmeye kadar itiyor.

Münire'nin ölümüyle başlayan vicdan azabı Zehra'nın ölümüne kadar sürer. Bu vicdan azabıyla yatağa düşer ve bir daha kalkamaz, kalkmak da istemez.

"Bir hayli günler hiç bir hekim filan çağırmaksızın hastalığı azdırdı. Komşuların icbarıyla gelen hekimin de mu-acelatını (ilaçlarını) istimal etmemekte (kullanmamakta) yani yine şu suretle intihara tasaddi eylemekte idi. Hastalığı kesb-i şiddet ettiği ve bhusus o teessürat-ı kalbiye kesb-i ehveniyet eylediği (kalp sıkıntılarını hafiflediği zaman akli başına gelerek hayatın kıymetini takdir etti ise de iş işten geçmiş, illet-i müzmine haline gelmiş (yerleşmiş) idi.

(.....)

Yatağa yattığının otuz beşinci günü sabahleyin güneş doğmak üzere idi ki zaten pek zayıf kalmış olan Lema-i hayatı (hayat parıltısı) bir şiddetli nöbet fırtınası altında söndü gitti." (129)

Zehra'nın ölümü abartılmış, acındırıcı bir ölümdür. Supul'yi, Sırrıcemal'i mutsuz edebilmek, yıkabilmek ayakları altında süründüğünü görebilmek için elinden gelen her şeyi yapabilecek bir karakterde olan Zehra'nın Münire Hanım'ın sokak ortasında can verdiğini görmesi üzerine vicdan azabıyla ölüme gitmesi, yazarın onu cezalandırmasından kaynaklanıyor. Roman trajik şekilde son bulur. Bu sonla yazar; ruhi dengesizliklerin, psikolojik rahatsızlıkların (aşırı kıskançlığın) nelere sebebiyet verebileceğini göstermek istemiştir.

Ağırlığı psikolojik rahatsızlığa dayanan intihar başlığı altında ikinci olarak ele alacağımız roman: Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi adlı romanı olacaktır. "Çengi", Aziz Efendi'nin Muhayyelât adındaki eserinin parodisi. Yazar, örnek olarak Don Kişot'u alıyor..." (130)

Ahmet Mithat Efendi, diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da aksiyona önem vermiştir. Romanı kaleme alma sebebi olarak Don Kişot romanını tanıtmak olduğunu belirten yazar: "İstanbul'da Don Kişot denildiği zaman İstanbul şehrinde Don Kişot denilir bir şeyin vücudu anlaşılır ise de bu Don Kişot yenir mi yenmez mi? Canlı mı cansız mı? Buralara dair bazı mertebe izahat verilmeyince Don Kişot'un mahiyeti nazarlarda teayyün edemez.

Ama erbab-ı mütalea içinde Don Kişot'un ne olduğunu bilenler dahi bulunacak imiş. Malûmdur ki bir hikâyeye yalnız havas için yazılmaz. Avam için yazılır. Havas indinde pek meşhur ve maruf olan Don Kişot'un avam nezdinde pek meçhul kalması dahi âdetin haricinde bir şey değildir. Her halde Don Kişot'un mahiyetini avama tanıttırmak lâzımdır, ta ki hikâyemizin işbu birinci cüzüne serlevha ittihaz eylediğimiz kelimatın hükmü cümle indinde teayyün edebile." (131)

(130) M. Nihat Özön, Türkçede Roman, s.200

(131) M. Nihat Özön, s.201

Dört kitaptan meydana gelen romanın I.kitabında İstanbul'da Don Kişot başlığı altında sihir, efsun, büyü ve simya ile meşgul olan Saliha'nın, Molla oğlu Daniş Çelebi'yi de aynı atmosferde yetiştirmesi anlatılıyor. Daniş Çelebi bu sahte dünyanın gerçek olduğuna inanıyor. "Mühr-ü Süleyman"ın kendinde olduğunu, bu sebeple kendisine bir şey olmayacağına içten inanıyor. Peri kızı zannettiği Sünbül adlı cariye ile evleniyor. Biraz şüpheye düştüğü anda bir tesadüf (Ak Arap'ın yanlışlıkla perinin yerine öldürülmesi) üzerine iyice peri masalına inanan Daniş, bu saplantısı yüzünden onbir yıldan dışarı adımını atamaz, sonunda da kendini öldürür.

II.Kitapta bir başka olaya şahid oluyoruz.Canbert, geç evlenen ve genç yaşında karısını kaybeden biridir.Karısının genç yaşında ölümü üzerine bütün sevgisini kızına verir. Bu aşırı sevgi kıskançlığı da beraberinde getirir.

III.Kitapta Çengi'leri görüyor, onların yaşayışları hakkında bilgi alıyoruz.Sünbül'le Cemal Bey'in arasında duygusal ilişki var gibidir,sonradan bu ilişkiye Canbert'in evden kaçan kızı Melek Hanım da karışıyor.

IV.Kitapta olaylar birbiri ardına sıralanıyor ve çözümleniyor.Melek ve Cemal evlenerek mutlu oluyorlar.Sünbül'ün yardımıyla bütün servetine yeniden kavuşan Cemal Bey hayattan iyi bir ders almıştır.Bu arada babası Daniş Çelebi'nin gizli hazinelerini de bularak mutlu oluyorlar.

Kitabın sonunda yazar açıklayıcı bilgiler veriyor:

"Alemde Daniş Çelebi ve Canbert Bey gibi Mecnunlar nadir bulunur.Fakat Cemal Bey gibi mirasyediler ve Melek Hanım gibi mugafiller nadir bulunan şeylerden değildir.Kendisi dört parayı say derdiyle kazanıp bir tarafa koyabilmekten aciz bulunan ve pederden mevrus servetle vur patlasın çal oynasın aleminé can atan genç beylerimiz şu noktayı hatırdan çıkarmamalıdır ki buldukları mecliste bizim ays u

nûşî neşelendirenler hemen hiç bir zaman Sünbül ve Melek olmazlar." (132)

Daniş Çelebi'nin intiharında yetişmesinin etkisi çok büyüktür. Annesi, Saliha Molla, afsun ve büyü yaparak bir takım aile ocagını yıkmış biridir. Oğlu Daniş Çelebi'yi de tilsim, afsun, sihir, cin ve şeytan sözleri arasında büyütür. Çocuk on iki, on üç yaşına geldiği halde gündüzleri sokak kapısından ve geceleri dahi oda kapısından dışarı çıkamaz bir haldedir. Okumasını da annesi idare eder: Hanzenâme Binbir Gece'ler, Muhayyelât-ı Aziz Efendi, Bu Ali Sina gibi sihirsimya, cin ve peri hikâyeleri...

Bir takım garip hadiselerin yer aldığı romanda Daniş, ruh hastası olarak gösterilmiştir. Kendisinin perilerle irtibat kurabilecek kabiliyette olduğuna inanan Daniş, kendisine peri diye tanıtılan Sünbül'le evlenir. Sünbül, Engrusîzade Nafiz Efendi'nin cariyelerinden biridir. Bu evlilikten Cemal isminde bir oğlu olduktan sonra Sünbül koca evini bırakıp kaçar. Karısının kaçmasında perilerin parmağı olduğuna kendini iyiden iyiye inandıran Daniş kendini eve hapseder.

"Hasılı herkes işin aslına erdiler. Mecnunun hal-i cinneti zaten cümlenin ma'lumu olduğu cinetle şayed bir teselli bulur ümidiyle perinin gerçekten peri kızı olmadığını Daniş Çelebi'ye inandırmaya çalışırlar. İdiyse de inandırabilmek mümkün mü? "Aman susunuz! Ses çıkarmayınız! Perinin belâsı gelir sizi de bulur!" diye kendisi aleme nasihat vermeğe çalışır idi.

Bu vakia üzerine bir ay kadar delinin akli başına gelemedi. Ondan sonra dahi gelemedi ya! Fakat cinnet evvelki derecesine tenezzül eylediği cinetle biraz müsterîh olmağa başladı. Mahallede bir fakir ve ihtiyar karıyı Mecnun'un ya-

nına terfîk eylediler. Fakat Mecnun hazinelerini kimseye emanet edemediğinden ba'dema sokak kapısından harice adım atamaz oldu. On bir sene kadar daha ma'mur olduğu halde kimse ile görüşmedi ki hatta burada zikr ve ihbara şayan bazı vukuat daha ika edebilsin. Encamkâr-ı maraz cinneti büsbütün müştedd (şiddetli) olarak bir gün kendisini odaların birisinde maslûben (asılarak, asılmış olduğu halde) vefat etmiş buldular." (133)

Yazar yetişmenin insan üzerinde nasıl etkili olduğunu örneklerle göstermeye çalışmıştır. Romanın sonunda da söylemek istediğini açık ve net bir şekilde ortaya koyuyor.

Daniş Çelebi'yi intihara sürükleyen sebepler; hiç kuşkusuz, annesi tarafından yetiştiriliş biçiminden doğmuştur. Akli fikri sihir ve büyülerle dop dolu Daniş'in intiharı beklenen sondur. Bu şartlar altında yetişmiş bir çocuk; başka türlü davranamaz. Sihir, büyü onu bir çember içine almıştır. Daniş bu çemberi büyütecek ve dahası kıracak güçte değildir. Çember daraldıkça daralmış sonunda Daniş'in boynuna -ip olarak- geçmiştir. Yazar; çocuklar böylesine saçma sapan bir eğitimle yetiştirilirse sonunda istenmeyen olaylar olabilir, teziyle hareket ediyor.

İkinci kitapta anlatılan olayda da hemen hemen aynı tez işleniyor. Çocukları fazla sıkmamalı, onlara fazla yasak koymamalıdır. Yasaklar, insanın daha fazla dikkatini çeker ve sonunda hoş gitmeyen olaylar ortaya çıkabilir.

Mirasyedicilik, dönemin romanlarında olduğu gibi, bu romanda da ele alınmıştır. Cemal (Daniş Çelebi'nin Sünbül'den olan oğlu), Melek'in ve Sünbül'ün (annesi olduğunu bilmiyor) isteklerini yerine getirebilmek için bütün servetini harcıyor. Gayr-ı menkullerini elden çıkarıyor, sonunda hizmetçili-

ğe başlıyor. Annesi (Sünbül) nin yardımıyla Melek'le evleniyor ve bütün servetine yeniden kavuşuyor. Sünbül böylece oğluna iyi bir ders vermek istiyor.

Eserde, Daniş Çelebi'nin intiharından başka hemen bütün olaylar tatlıya bağlanmıştır. Her olay okuyucuya ders vermeğe yöneliktir. Daniş Çelebi'nin intiharı da aynı gayeye hizmet etmek içindir. Yazar okuyucuya acı sonu göstererek ders vermek istemiştir.

"Ahmet Mithat, hikâyenin sonunda, hikâyesinin mutlulukla biten sonu için şunları söylüyor: "Hikâyemiz gibi hikâyelerin sonunda açılan ümit kapıları muharrirlerin sanatlerinden mütevellit olup kendi sergüzeşt-i ahvalini hikâyelere tatbik edenler bu misillü ümitlere ehemmiyet verirler ise Daniş Çelebi'yi aynı aynına taklit etmekten başka bir şey yapmış sayılmazlar." (134)

Ağırlığı psikolojik rahatsızlığa dayanan intihardan bahsederken Beşir Fuad'ın intiharına değinmeden geçemeyeceğiz. Beşir Fuad, İlk Türk Pozitivizm ve Natüralisti olarak tanınır. Buna karşılık biz, onun intiharını psikolojik rahatsızlığa bağlamayı uygun görüyoruz. Giriş bölümünde belirttiğimiz gibi, ister sosyolojik, ister psikolojik sebeplerle intihar olsun, her iki halde de, psikolojik rahatsızlıklar vardır... Çünkü insan, bulunduğu şartlar her ne olursa olsun, intihara baş vurmamalı, intiharı çözüm olarak görmemelidir. Şayet görüyor ise ruhi dengesizlik söz konusudur ki; bunu da biz psikolojik rahatsızlık olarak nitelendirebiliriz.

İnceleme konumuz Tanzimat romanlarında intiharın psikolojik ve sosyolojik sebepleri: Beşir Fuad'ın intiharı ise gerçek bir intihar. İstedik ki, romanlar dışında -yine aynı döneme ait- bir intihar hadisesini dikkatlere sunalım. Hare-

ket noktamız M. Orhan Okay'ın, Beşir Fuad adlı eseri olacaktır. M. Orhan Okay, Beşir Fuad'ın çeşitli yönleri üzerinde durmuş, bu arada "Beşir Fuad'ın intiharı", "İntiharın akisleri" ve "İstanbul'da intihar salgını" konularını da ele almıştır.

Annesinin cinnet getirmesi üzerine evde yangın çıkarılmasından korktuğu için ve ayrıca kanunen bir mesuliyet altına girmekten çekindiğinden darüşşifaya götürülmesine razı olmuş fakat bir pişmanlık içine oturmuştur.

"Ancak böyle bir vakanın insan zihnine ne derece tesiri olacağı muhtac-ı tafsil olmadığından o zamanlar fikrimce bir perişanlık hasıl oldu." diye belirttikten sonra kendisini pek iyi hissetmemeye başlar. Kendi ifadesiyle "Kütüb-i tıbbiye"ye vakıf olduğundan cinnetin irsen intikal eder bir hastalık olduğuna bildiğinden doktora (Mongeri) başvurur, Mongeri de beynine sülük yapıştırmasını ve eğlenceye yönelmesini tavsiye etmiştir."

Eğlenceye yönelen Beşir Fuad, biraz teselli bulmuştur. Fakat uzun süreli olmamıştır. İki tane metres tutmuş, sefahte yönelmiş, bu arada metresinden bir de kızı olmuştur. Mektubunda intiharının sebeplerini sıralarken: "Servetimin hepsini itlaf etmedim. 1500 lira kıymetinde akar olarak malım var. Bunu da dörde ettim. Birini zevceme ikisini iki oğluma ve dördüncüsünü metresimden olan kızıma devrettim. Bu parayı ben nihayet iki senede bitirebilirdim. Sonra çocuklarım açıkta kalacaktı" diyor. Karısı ile metresi arasında zor günler geçiren Beşir Fuad, Sebeplerin arasında bunu da gösterir: Bundan başka iki tarafın ağlaması da beni bizar etti. İntihar vasıtasıyla kendimi bu halden kurtardım. İşte telef-i nefis etmekliğim budan neş'et etti." (135)

Beşir Fuad'ın intiharını anlamak yine de oldukça zordur. Kendi intiharı hakkında malumat verirken, kendisinin hasta olduğuna inananlara kahkahalarla güldüğünü belirtir; bu görüşü "Zann-ı batıl" olarak değerlendirir.

"Şu vakayı şairlerden bazıları kuvve-i ruhaniyelerinin tesirine ve bazıları dahi isbat-ı müddeadan aciz kalıp terk-i hayat edecek derecede bizar olduğuma hamletmek isteyecekler. Sair efkâr-ı sakîmelerine güldüğüm gibi bu zann-ı batıllarına intihar etmek üzere iken bile kahkahalarla gülmekten kendimi men edemedim. Ben sivrisinekli yerlerde çok bulundum. Ve hatta uykumdan da mahrum olmadım. Onların viziltisinden bana hiç tesir hasıl olamaz... Kan akmakta iken sıkıca tutarak vesair tedbire müracaat ederek muhafaza-ı hayat mümkün olduğu halde azminden nukûl etmiyeceğim. Şairler sözleriyle pek çok kahramanlık satarlar; fakat fiiliyata gelince böyle bir metanet göstereceklerinden pek emin değilim, çünkü şu intihar beyne bir tabanca sıkmak, kendini asmak veya suya atılmak gibi değildir. Onlara bir kere teşebbüs edilince onu men etmek ihtiyarı elden gider." (136)

Hasta olmadığını belirten Beşir Fuad, intiharına sebep olarak, yukarıda yaptığımız alıntıdan da anlaşılacağı üzere, servetinin, ailesini geçindiremeyecek kadar azalıp tükenmekte oluşunu gösterir. Bu sebebi gerçekçi saymak mümkün değildir. Askerlikten kendi isteğiyle ayrılmış ve her an dönebilme imkanına sahip, müsbet ilimler bakımından müthiş bir malûmatı olan, üç dil bilen ve kalemiyle dahi geçinebilecek olan Beşir Fuad'ın, ailesini geçim sıkıntısında bırakmamak için intiharı düşünülemez. Ailesini geçim sıkıntısında bırakmamak için ölmesi değil yaşaması, çalışması ve kazanması daha doğru olmaz mıydı? Bu sebeple biz onun intiharını psikolojik rahatsızlığa bağlıyoruz.

Annesinin cinnet getirerek akıl hastanesine kapatılması Beşir Fuad'da, kendisinin de akabetinin aynı olacağı fikrini doğuruyor. Bu fikir de ona intihar düşüncesini telkin ediyor.

Bu konuda M. Orhan Okay şöyle diyor: "Tababet-i ruhiye, bilhassa intihar vakalarında irsen intikal etmese bile aile içindeki bir intihar hadisesinin hemen hemen aynı yaşta, ailenin başka fertlerinde de fobi sebebiyle görüldüğünü kaydeder. Voltair'in hayranı ve onun bütün eserlerini okumuş olan Beşir Fuad'ın 23 Şubat 1883 tarihli Mecmua-i Ebuzziya'da tercümesi çıkan "İntihar" başlıklı yazıdan şu satırları okumamış olması imkânsızdır:

"Re'yel ayın bir intihar müşahede eyledim ki umumen etibba ve hükemaca şayan-ı dikkattir. 1769 senesi teşrin evvelinin 17. günü biri intihar etmişti ki, bu adam gayet ciddî işi ile iştigal eylerdi. Kendi, sinn-i kemâlde bulunduğu gibi şehavat-ı nefsanîyenin tegallübünden dahi âzade bir halde idi. Derd-i maâşa müptelâ olmayıp refah ile yaşardı. Velhasıl intihar için hiç bir sebep-i zahiri yoktu. Mu-maileyh intiharından bir gün evvel belediye meclisine esbab-ı intiharını nâtik bir mektup irsal etmiştir... Pederi ve biraderi dahi kendisinin vasıl olduğu çağda iken intihar etmişlerdi. Acaba peder ve evlâdı aynı ile bu sinne vasıl oldukları zaman fiil-i intihara sevk ve teşvik eden sırr-ı takdir nasıl bir sırr-ı hafîdir? Acaba bazı emrâzın pederden evlâda intikal ile helâkine bâdi oluşu gibi bu da pederden evlâda intikal eder bir maraz-ı manevi midir? (Voltaire'den). Bu vakanın kahramanı ile Beşir Fuad arasında, üzerinde düşünülmesi gereken bir benzerlik olduğu görülmektedir." (137)

Beşir Fuad'ın intiharı oldukça ilginçtir. İki yıl öncesi bu karara varmış, her geçen gün bu kararını uygulamak

(137) M. Orhan Okay, a.g.e., s.84-85 (Dip Not)

için kendinde daha fazla arzu duymuştur.

"İntihar niyeti bende iki seneyi mütecaviz oluyor ki mevcuttur. Yalnız vakt-i merhununa talik etmiş idim. Bu vakit de geçen hafta hulûl etmişti. Ancak şairlerin tarizatını cevapsız bırakmamak için bir hafta daha tehire mecbur oldum. Gerçi bazı tarizat daha varsa da onları şayan-ı ehemmiyet görmediğim için niyetimi kuvveden fiile çıkarıp daha ziyade tecil etmeyi münasip görmedim." (138)

Derin tıbbî bilgisinin sonucunda cinnetin irsî bir hastalık olduğunu da bilmesi oru bu sonuca daha çabuk götürmüştür. İntihar edeceğine yakın hummalı bir yazı yazma dönemine girmiş, bütün söyleyeceklerini bitirmek istercesine yazı yazmış, hiç beklenmedik bir anda da intihar etmiştir.

İntihar etmek şekli de oldukça enteresandır. İntihar etmeden önce "Canib-i Zabıta"ya yazdığı mektupta "Size anlatmaya mecbur olmadığım bazı esbaptan dolayı terk-i hayata mecburiyet gördüm. Kendi kendimi öldürdüm. Benim yazım ve imzam alem-i matbuatta bulunan muharrirlerce malûmdur..." Aynı mektupta "Vücudumu teşrih olunmak üzere Mekteb-i Tıbbiyeye teberrüan bahşettim. Cenaze oraya naklolunmalıdır." diyor.(139)

Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı mektupta intihar edeceğini, madde-i intihariyeyi fenne tatbiken icra edeceğini ve bu babda âlem-i fenne yadigâr olmak üzere bir varaka yazacağını bildirir.

(.....) Hanesine gelmiş ve icrasını evvelce kararlaştırmış olduğu Madd -i intiharın fiiliyatına başlamıştır. (.....) Kokain namındaki mübtıl-i his cism-i mahlûlu kat' edeceği noktalara vehle-i ulâde şırınga ederek o noktaların hissiyatını mahvettikten sonra kolundaki şiryan-ı adûdu dört

(138) M. Orhan Okay, a.g.e., s.79

(139) M. Orhan Okay, a.g.e.,s.78

yerinden kat'ettiği gibi artere carotide nam damarı dahi keserek ve kalemi eline alarak seyelan etmeye başlayan kanın vücuduna bahşetmekte olduğu tesirat-ı hissiyat-ı mevtiyyeyi tahrir etmiştir ki, Zaptiye Nezaret-i Aliyyesinde mahfuz olan ve hur-âlûd bir halde bulunan varakada aynen şu ibaret mündemiğ bulunmuştur.

"Ameliyatımı icra ettim, hiç bir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. Yazı yazıyorum kapıyı kapadım, diyerek geri saydım. Bereket versin içeri girmedi. Bundan tatlı bir ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı." (140)

M. Orhan Okay, Beşir Fuad'ın intihar sebepleri üzerinde uzun uzadıya durduktan sonra şu görüşlere yer verir:

"Son olarak onu bedbinliğe sürükleyen, buna mukabil hayatı sevme ve bağlanma duygusu veremiyen materyalizm ve onun tabîî bir neticesi olan dinsizliğin -bahusus dinin hayatta mühim bir fonksiyon icra ettiği o devirde- intihara kadar götüren bir iç buhranına sebebiyet vermiş olmasının çok mümkün olduğunu söylemeliyiz." (141)

E. Durkheim de dinin; insanları topluma ve hayata bağlayan, yaşama zevki veren sosyal bir müessese olduğu üzerinde durarak; dinî bağların zayıflamasıyla intihar olgusunun ters orantılı olduğunu belirtmiştir.

-Ağırlığı İnanç Unsuruna Dayanan İntiharlar:

Bilindiği üzere bizde roman Batılılaşmanın bir sonucu

(140) M. Orhan Okay, a.g.e., s.76

(141) M. Orhan Okay, a.g.e., s.92-93

olarak başladı ve ilk romanlarımız Batı romanından çeviriler ve taklitlerdir. Durum böyle olunca Batı'nın düşünce yapısı, kültür yapısı da romanımıza girdi. Tanzimatla başlayan Batılılaşma hareketleri; bilim ve fende olduğu kadar kültürel değerlerde de kendini gösterdi. İlk yıllarda dine bağlı aydın insanların yetişmesine karşılık, daha sonraki yıllarda dinden uzaklaşmış, materyelist ve pozitivist aydınlar çoğaldı. Buna paralel olarak da edebî eserlerde dinî inanç faktörüne daha az yer verilmeye başlandı. Biz burada konunun ayrıntısına girmek istemiyoruz. Tanzimat romanlarında dinî inanç faktörünün geri planlara atıldığını, bunun da sebebinin yanlış Batılılaşma olduğunu vurgulayıp geçmek istiyoruz. Bu sebeple dönemin romanlarında dinî inanç yüzünden intihara da pek rastlamıyoruz.

Beşir Fuad'ın intiharı üzerine Tercüman-ı Hakikat'in 23 Şubat 1887 tarih ve 2611 sayılı nüshasında yayınlanan Muhiiddin imzalı yazıda şöyle denilmektedir.

"Akaid-i diniyelerinin bozuk bulunması Materyalistleri aziz canlarına kıymağa mecbur ediyorki bu müntehirlerin içinde Beşir Fuad'ın bulunması hakikaten herkesi mahzun ve mükedder etmekten başka hüngür hüngür ağlatıyor";

"Saadet-i islâmiye: Bazı gençlerin itikadça zayıf yetişmiş olduklarından, bu sebeple Avrupa'nın din aleyhindeki düşüncelerine çabuk kapıldıklarından bahsetmektedir." (142)

Beşir Fuad'ın intiharı üzerinde uzun uzun duran M. Orhan Okay'ın şu tesbitine hak vermemek elde değil.

"Pek az intihar vakası Beşir Fuad'ın ki kadar zaman bakımından ani, mahiyet bakımından sebepsiz ve şekil bakımından dikkate şayan olmuştur. Bu vaka üzerinde yapılacak

(142) M. Orhan Okay, a.g.e., s.97 (Tercüman-ı Hakikat'ten yaptığı alıntı)

etrafli bir araştırma bir devrin ictimâî krizini ortaya koyacağı gibi, bizim bir asırdan beri Avrupa'ya yönelme gayretleri içinde tuttuğumuz hatalı yolun bir cephesinin nesiller üzerindeki yıkıcı tesirini görmek bakımından faydalı olacaktır." (143)

Yine Orhan Okay'ın yaptığı bir alıntıda Mazhar Osman Uzman intihar konusunda şöyle diyor:

"Dinsizlik, işte hastalıkların muhim sebeplerinden biri... Bir şeye inanmamak yeni nesillerin ruhlarında ehemmiyetli sarsıntılar yapmıştır. Sarsılmaz sanılan eski kanaatların kalmayışı; fakirle zengin, küçükle büyük arasındaki hududun Allah tarafından çizildiği itikadının yıkılması; hayatın güçlüklerine karşı mütevekkilâne katlanmak tesellisini insanların ruhundan silmiş, yerine ihtiras, ihtilâl, öldürmek ve ölmek arzularını yaratmıştır. Bunlar tahsil görenlerde psikoza, intiharların artmasına sebep olmuştur." (144)

Batılılaşma hareketleri başladıktan ve kurumlar Batı ölçüsüne göre yeniden düzenlendikten sonra; fikir dünyasında da köklü değişiklikler olmuş, pozitivism, materyalizm vb. akımlar etkili olmuştur. Yeni kurulan sosyal müesseseler yanında yeni açılan okullarda Batı fikirleri ağırlık kazanmaya başladı.

"Özellikle tıbbiyeden yetişenler daha materyalist bir dünya görüşünü benimsemeye yatkındır. Hanioglu'na göre "Pozitivizmin Fransa'da aydınlar arasında egemen olduğu bir dönemde bu ülkeden getirilen kitaplar ve eğitimcilerin etkisiyle bu okulda biyolojik materyalist ve bundan dolayı da, dinin büyük ölçüde belirleyiciliğe sahip olduğu bir toplumdaki tüm değer-

(143) M. Orhan Okay, a.g.e., s.74

(144) M. Orhan Okay, a.g.e., s.92

ler sistemiyle çatışan bir aydın tipi" ortaya çıkıyordu." Türkiye'de Emile Zola'yı ve dogalcılığı tanıtan ve bu bakımdan edebiyata önemli etkisi olan Beşir Fuad da tıbbiyede okumuş, materyalist bir adamdı. Tanzimat döneminde laik eğitim yapan tıbbiye ve mülkiye gibi okullar, gazete ve edebiyatın yanısıra ideoloji üreten üçüncü bir kaynak oldular ve bu okullardan yetişen aydın sınıfın 11. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük havası içinde Batı'dan alıp aktardıkları pozitivizm, materyalizm, Darwinizm, milliyetçilik gibi bazı düşün akımları, belli bir çevrede tanınmak olanacağını buldu." (145)

Beşir Fuad'la aynı dönemde yaşamış olan Sadullah Rami Paşa da, Beşir Fuad gibi intihar etmiştir. Pozitivist olduğu bilinen Sadullah Rami Paşa; Beşir Fuad'dan üç sene sonra Viyana sefiri iken havagazı ile intihar etmiştir. Sosyal değişmeler, dinî inanışları da etkiler. Bu etkileyiş çoğu zaman olumsuzdur. Toplumda yerleşmiş inançları derinden sarstığı için insanları ruhi yıkıma da sürükleyecektir.

Ahmet Mithat'ın "Musullu Süleyman" adlı romanında bir intihar hadisesine daha rastlıyoruz ki; dikkate değer. Alamut Kalesi'nde Yalancı cennet kuran Şeyhülcebel Hând Alâeddin'in bir emriyle kendilerini Alamut Kalesinin hisarlarından bırakarak intihar eden iki er, bunu inançları uğruna yapmışlardır.

"Bu fedâî, hangi hükümdarın veya vezirin veya bir başka kimsenin idamına yollansa mutlaka ya canını feda eder ya da öldürülmesine memur edildiği adamı öldürür.

Meşhur seyyah Marko Polo, Alamut Kalesine uğramış, bizim burada hülâsasını verdiğimiz malûmatı seyahatnamesinde tafsilâtıyla yazmıştı. Tarihlerde kayıtlı olduğuna göre, Haç-

lıların reislerinden Kont dö Şampani, Alamut Kalesine giderek Şeyhül Cebel'i ziyaret ettiği zaman Şeyh, kendi adamlarının itaat derecesini Konta göstermek için kale bedeninde nöbet bekleyen iki fedaiye: "Cennetimi gözünüzün önüne getiriniz. Oraya gitmek için kendinizi şu duvardan aşağıya atınız." demiş, ikisi birden derhal duvardan atlayıp soluğu ölümden almışlardır." (146)

Bu romanda sözü edilen iki er, cennete gitmeyi düşündüklerinden intihar ediyorlar. Romanda feda-i olmanın yolları anlatılırken özetle şöyle deniliyor: Fedai olmak isteyenlere önce bir şurup içiriliyor, bu şurubun tesiriyle kendinden geçenler; Alamut Kalesinin yalancı cennetine alınıyor, ilacın tesiri geçtiğinde kendilerini cennette bulanlar her türlü eğlence, yeme içme vb. ile bir kaç gün ağırlanıyor yine aynı yolla, şurup içirilerek, kaleden dışarı atılıyor. Böylece cennet her fedaiye gösterilmiş oluyor. Verilen işi canı pahasına yapanlar için vaad edilmiş cennet vardır. Her fedai gözünün önünde orayı canlandırdığından seve seve ölüme atılıyor. Çünkü ölüm demek cennet demektir. Böylesine şeksiz şüphesiz inanan fedai, bu inancı yüzünden canını feda edebiliyor. Burada intihar; bir alemde (bu dünyadan) diğer bir aleme (yalancı cennete) geçme olarak çıkıyor karşımıza. İnsanlar ölüme değil yeni bir hayata koşuyorlar. Bu da onların aldatılmışlığından kaynaklanıyor. Dikkat edilirse bu intiharlar, körü körüne bağlanmanın sonucu olarak ortaya çıkıyor.

Bir başka bakış açısından bu intiharları ele alacak olursak, karşımıza canı pahasına komutanın emirlerine uyma gerçeği çıkar. E. Durkheim'in adı geçen eserinde bahsettiği ordularda ki intihar bu tür intiharlardır. Bu tür intiharlara Durkheim ilkel toplumlarda daha sıkça rastlandığını belirtir.

Tanzimat aydınının kafası ve gönlü her an çatışma halindedir. Bu devrin roman ve hikâyelerinin çoğunda bu çatışma yer alır. Köklü bir kültürel değişme özellikle aydınları derinden sarsıyor ve din ikinci üçüncü plana itiliyor. Daha sonraki yetişen aydınlarda din mefhumu hemen hemen tamamen ortadan kalkıyor. Bu da tabii olarak bocalamayı, çatışmayı doğuruyor.

"Türkiye gibi yüzyıllar boyu İslam ideolojisinin ege-men olduğu bir ülkede bu ideolojiden uzaklaşmak, toplumun hayatında yerleşmiş değerlerden, geleneklerden, yaşayış biçimlerinden uzaklaşmak demektir. Yöneten ve yönetilen sınıflar arasında Batılılaşma hareketinden önceki kopukluk, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, temelde yatan İslam ideolojisinin ve bunun günlük yaşamdaki pratiğinin bütünleştirici rolü dolayısıyla önemli ölçüde kapatılabiliyordu da. Oysa Batılılaşma, temelde yatan bu ideolojik bütünlüğü bozmak, pratiğine yansıyan cemaat hayatını sarsmak suretiyle, toplumun üst ve alt tabakaları arasındaki kopukluğu daha da derinleştirdi diyebiliriz.

Bu işin bir yönü. Çünkü Batılılaşmanın yaygınlaşmasına karşın üst tabakalar da ne tüm Batılı ne tüm Osmanlı idi. Aydınların siyasal ve felsefi görüşleri ne olursa olsun, genelde iki uygarlık arasında bir bocalama söz konusuydu. Batı ile Doğu'yu bir arada yaşama olgusu, yalnız devlet kurumlarında değil, diğer üstyapı kurumlarında da farklı değer sistemlerini yansıtan bir ikilik yaratmıştı. Artık eski ahlak/yeni ahlak; eski aile tipi/yeni aile tipi; eski terbiye/yeni terbiye gibi ayrımlar yapılabilirdi. Günlük yaşamda da Avrupa adetleri, muasereti, musikisi, mimarisi, zevkleri, çoğu kez, eski ile birlikte yan yana garip bir ikilik içinde varlıklarını sürdürüyorlardı." (147)

(147) Berna Moran, Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a İletişim Yayınları İstanbul-1983 s.21

Toplumdaki değişmeler ve ikilikler insandaki ruhi dengeyi bozuyor, Üstben'le İçben 'in çatışmasına sebep oluyor. Bu çatışma da insanın kendi kendisini yok etmeye yöneltiyor. İnançlar sarsılıyor, toplumla ve dinle olan bağlar zayıflıyor, insan daha bağımsız oluyorken buna paralel olarak da kendini daha yalnız hissetmeye başlıyor. Bir yere bağlanamamanın, boşlukta, alabildiğince kendinden geçmenin sonucu olarak da intihar olayları artıyor.

Tanzimat romanında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, inanç unsuru ihmal ediliyor. Toplumdaki değişmelere paralel olarak ortaya çıkan inançsızlık, dinden uzaklaşma ve bunun sebep olduğu problemler enterasan denebilecek kadar güzel konu olarak işlenebilecekken, maalesef Tanzimat romancıları bu konu üzerinde yeterince durmuyorlar. Bunun yerine, esaret müessesesi, kölelik, mirasyedicilik, alafrangalık, vb. konulara eğiliyorlar. Dönemin belli başlı romanlarının konularını şöyle bir hatırlayacak olursak, bu söylediklerimizin isabetli olduğunu görürüz. Biz burada bu konunun ayrıntısına girmek istemiyoruz. Değinmek istediğimiz konu, yazarıyla, çizeriyle hemen bütün Tanzimat aydınınının kafa yapısı itibarıyla Batılı, gönlüyle Osmanlı (Doğulu) olduğudur. Bu sebeple toplumdaki değişmeleri objektif bir gözle değerlendiren, kritiğini yapacak edebî eser ortaya koyabilmiş değillerdir.

Ahmet Mithat, Felatun Bey ile Rakım Efendi; Recaizâde Mahmut Ekrem, Araba Sevdası; Mizancı Murat, Turfanda mı yoksa Turfa mı? eserleriyle bu ikiliğe değinmişler, fakat değindiğimiz gibi objektiflikten, her nedense, uzak kalmışlardır. Canlandırdıkları tipler ya çok idealize edilmiş (Rakım Efendi ve Mansur)ya da tam tersine aşağılanmıştı (Felatun Bey, Bihruz Bey gibi) Bu dönemde roman türünün yeni olması yanında, romancılarımızın da ilk eserlerini vermiş olmalarını sebep olarak gösterebiliriz. Yine de Tanzimat dönemi yazarlarından din üzerinde en çok duran Ahmet Mithat Efendi'dir. Dinin toplum için nasıl bir zaruret olduğunu çok iyi bilen Ahmet Mit-

hat, 1884 senesinden sonra yazdığı Müdafaa I,II,III; Ana-Kız; Nizâm-ı ilm ü Din I,II,III,IV; Jön Türk vb. eserlerde din konusundaki endişelerini dile getirmiştir.

Orhan Okay'ın "Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi" adlı araştırmasında Ahmet Mithat'ın din konusundaki endişeleri eserlerinden yapılan alıntılarla gösterilmiştir. Batı'da dinsizliğin intihar'a sebep olduğunu belirten Ahmet Mithat Efendi, Jön Türk'de şöyle diyor:

"Avrupa gazetelerinde her gün bir kaç intihar havadis-i okunmaktadır. Bunlar hep dinsizliğin netâyic-i mukteziyâtıdır. Kendi canına hayatına kıyan canavarların artık göze aldirmiyacakları hangi cinayet kalır?.. Bu dinsizler meyânında şimdilerde cinayetin bu türlüleri de görülmeğe başlamıştı ki Avrupa gazetelerinde bunlara dâir olan havâdisi okurken insanın iğrenerek ettiği teessürlerden gözleri kararıyor, içi bulanıyor." (148)

Din karşısında oldukça hassas davranan ve endişelerini eserlerinde dile getiren Ahmet Mithat Avrupa'daki dinsizlik cereyanının bize sirayeti endişesindedir. (149) Bu endişelerini müteaddid defalar eserlerinde dile getirmiş, Batılı tiplerin karşısına Doğulu (Osmanlı ve dindar) tipler çıkarmış bu iki tip arasındaki çatışmayı vermiştir.

"(.....) Ahmet Mithat ne mutlak bir batı hayranı, ne de mutaassıp bir doğu müdafiidir. Her iki medeniyetin iyi ve kötü taraflarını tenkid süzgecinden geçirerek yeni bir sentez getirmektedir. Bu iyi ve kötünün, tabiatıyla kendisi-

(148) Orhan Okay, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, Ankara-1975 (M. Okay'ın Jön Türk'ten yaptığı alıntı) s.121

(149) Daha geniş bilgi için bakınız, Orhan Okay, a.g.e., s.268-275

ne ait bir ölçü olduğunu belirtmeliyiz." (150)

Din konusundaki endişelerini eserlerinde dile getirmiştir, ancak bu endişeleri romana konu yapmamış, yapsa bile bunu bir romanın başından sonuna kadar titizlikle işlememiştir. Bu sebeple Tanzimat romanında inançsızlık, dinden uzaklaşma ve bunun sebep olduğu problemler üzerinde durulmamıştır diyoruz. Yoksa konu bütün bütün ihmal edilmiş değildir. Ahmet Mithat romanlarından ziyade konu ile ilgili ilmi ve dini eserler yazarak endişelerini dile getirmiştir. Yukarıda adlarını andığımız Müdafaa I,II,III ve Nizam-ı İlm ü Din bunlardan sadece ikisidir.

"(.....) A. Mithat'ın dinsizlik hususunda gösterdiği telaş ve endişe, Beşir Fuad ve arkadaşları gibi zeki, mütefennin gençlerde gördüğü (.....) Materyalist cereyanın uyardığı bedbinliktir. Bâhusus 1887' de Beşir Fuad'ın intihar vakalarını, iddiâları için bir delil kabûl ederek dinsizliğin ve materyalizmin kötü neticeleri hakkında gençleri uyarmaya çalışmıştır." (151)

Sonuçlanmamış İntihar Teşebbüsleri

Ele aldığımız çoğu romanlarda sonuçlanmamış intihar teşebbüslerine rastlamış olmamız; bizi konuyu ayrıca mütelaa etmeye yöneltti. İntihar teşebbüslerinin yanında düşünce olarak da intihar üzerinde sıkça durulmuş. Ama bu düşünce ne gerçek olarak uygulanıyor ne de teşebbüs olarak ortaya çıkıyor. Bu tür düşüncelere de az da olsa yer vermek istiyoruz. Böylece gerek, Tanzimat dönemi romanlarına yansımış insan tiplerini (Sosyal ve psikolojik yönden), gerekse yazarlarımızın bu

(150) Orhan Okay, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, s.424

(151) Orhan Akay, a.g.e., s.277

tiplere yaklaşımını görmeye çalışacağız.

Bir derleme çalışması olarak mütelaa attığımız çalışmamızda fazla söz söyleme yerine; romanlardan alıntılar yaparak hadiseleri gösterme çabasındayız. Bu sebeple bu başlık altında ele alacağımız intihar teşebbüslerinde ve intihar düşüncelerinde fazla bir yoruma gitmeyeceğiz.

Ahmet Mithat'ın Denizci Hasan romanında Cuzella'yı kurtarmaya giden Denizci Hasan başına testi düşünce, oradakiler ve hükümet yetkililerince öldü diye rapor edilir. Denizci Hasan'ın kendisi tarafından öldürüldüğünü öğrenen Cuzella, onu görmek ve onun cesedinin yanında canına kıymak ister. Bu arada bayılmış olan Hasan teneşirde yıkanırken kendine gelir. Ama Cuzella ve Alonzo kendilerinden geçmiş gibidirler, Denizci Hasan'la konuştukları halde hâlâ durumun farkında değildirler.

"Hasan -Vay, sen burada ne arıyorsun? Neye geldin?

Cuzella -(Gerçekten çıldırmışçasına bir halde) sana geldim! Ahirete beraber gidelim... Bu dünyada bize yer vermediler bari geniş ahirette kendimize bir yer bulalım!.. diye koynundan bir bıçak çıkardı. (Nasan Alonzo'ya; heyecanlı)

--Ne duruyorsun be!.. İşte, kendisine kıyacak!

Alonzo (O da perişan bir zihinle) -Fena mı edecek? Sen gittikten sonra, topumuza dünya haram olsun!..

Şu üç derdlinin bu andaki halleri, gerçekten, delilikten fark olunacak gibi değildi... Cuzella ile Alonzo'nun davranışlarına bakılınca, onların Hasan'ı hâlâ ölü sandıkları anlaşılıyordu. Bereket versin Cenab-ı Hak bu sırada Hasan'ın aklını geri verdiğinden Hasan da Cuzella'nın üzerine atılarak hançeri elinden aldı, kurtardı. Yoksa Alonzo alık alık bakınmaktan başka hiç bir şey yapmağa vakit bulamayacak ve

Cuzella da mutlaka kendisine kıymış olacaktı!" (152)

Burada anlatılanlar inandırıcı olmaktan uzak. Öncelikle Hasan'ın bayıldığına anlamayıp öldüğüne karar verilmesi, daha öncesi Cuzella'nın saksıyı düşürmesi ve saksının da gelip tam Hasan'ın kafasına vurması. Cuzella Hasan'ın öldüğünü duyunca anında canına kıymıyor da, gelip onu görmek ve aşık hikâyelerimizde olduğu gibi, onun cesedinin yanı başında ölmek ve "geniş ahirette" sevdiği insanla buluşmak ister. Düşünce ve duygularını uzun uzun dile getirmiyor. Oysa kendini öldürebilecek kadar birini seven insan, o anda neler neler duyar, düşünür,

Timur ve Esmâ arasındaki olaylar da ilgi çekicidir. Timur Bey'in babası bu aşka karşı çıkınca iki genç esircilerin eline düşerler. Bir imtihan sonrası Esmâ, Denizci Hasan'a verilir. Tesadüfen Timur Bey'de Denizci Hasan tarafından satın alınır. Böylece Timur Bey'le Esmâ buluşmuşlardır. Yalnız Esmâ'nın Denizci Hasan'ın kapatması olduğunu sanan Timur Bey intihara kalkışır.

"Hayalini şimdi efendimin Esmâ'sı üzerinde gördüğüm Esmâ'cığımın yüzüne baka baka ölmek isterim! Senin zerre kadar suçun yok ki, kendi kendine yabancıların elini değdirdin diye sana kıyayım... Kabahat varsa bendedir. Çünkü ben seni koruyamadım!

Bu sözleri söylerken bir yandan da belindeki hançeri tam çekmişti ki Esmâ'nın evvelce kılık değiştirdiği odanın camlı kapısı birden bire açılıp Alonzo dışarıya fırlayarak Timur'un beline sarıldı ve elindeki hançeri kullanmasına vakt bırakmadığı gibi, hançeri de elinden aldı." (153)

(152) Denizci Hasan, II. Cilt, s.583-584

(153) Denizci Hasan, s.529

Aynı romanda ayrı bir macera olarak anlatılan ve sonra usta bir bağlantıyla birbirine bağlanan Madam İliya'nın macerası da dikkat çekicidir. Madam İliya, yıllar önce evden uzaklaşmış kocasını aramağa karar verir. Denizci Hasan'la tanışır onun yardımını kabul eder. Denizci Hasan'ın güverte subayı Madam İliya'nın aklını çeler ve onunla ilişkide bulunur. Bay İliya'nın bulunduğu bir anda Madam İliya vicdan azabı ve utancından intihar eder. Madam İliya'nın intiharı üzerine Bay İliya da intihara kalkışır.

"(.....) O da kendisine kıyarak dünyadan def olup gitmeyi kurmuş ve yine çakıya davranmıştı. Lâkin, çakıyı yerinde bulamadı. Çünkü, biraz önceki olay üzerine, Hasan'ın işareti ile, çakının kayışı kesilip alınmıştı. Herif davranıp da çakıyı orada bulamayınca, karısından aldığı örnek üzerine o da denize fırlamak istedi ise de, evvelki şaşkınlığa artık beyinler ve hisler alışmış olduğu için, bu sefer, onu kısıvrak yakaladılar." (154)

İliya'nın intihar etmesinde iki sebep çıkıyor karşımıza: Birincisi karısının intiharı, ikincisi de işlediği cinayetler yüzünden hükümetçe aranmasıdır. Yıllardan beri kaçak yaşamak psikolojik dengesini iyice bozmuştur.

Ahmet Mithat'ın Hüseyin Fellah romanında da sonuçlanmamış intihar teşebbüsüne rastlıyoruz. Babanın ölümü üzerine maddî ve manavî yönden perişan olan ana ve kız "böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir" diyerek intihar etmeyi düşünürler. Ama sonunda açlıktan kurtulmak için intiharı çözüm olarak görmeyen Şehlevend dilenmeye karar verir. Dilenerek aç karnını ve annesini doyuracaktır. Utana sıklıkla elini uzattığı insanlardan yardım yerine azar işitince tekrar ölmeyi düşünmeye başlar. Kafasından intihar fikrini bir türlü atamayan Şehlevend sonunda hem kendisinin hem de annesinin aynı

çileyi paylaşmasının doğru olmadığı düşüncesiyle kendini esircilere satar. Elde ettiği parayla annesine ev tutup, rahat yaşamasını sağlayacaktır. Ama annesine kendini esircilere sattığını söylerse, iyilik yerine kötülük yapmış olacağından Mısır'a gelin gideceğini, onun için de kendisinden ayrılacağını kayınpederi diye tanıtılan Laz Mehmet'Ali'nin ikna edici sözlerine inanır. İstemiye istemiye bu işe razı olur. Fakat aradan aylar geçtiği halde kızından bir ses çıkmayınca, kızının Kayınpederi diye tanıdığı Laz MehmetAli'ye gider ama ters yüz edilir. O zaman kadın intihar etmeyi düşünür.

"Sonunda kadıncagız, kendi hayat defterine yine kendi eliyle son vermek kaydına düştü. Hem de bu defa kızı yanında olmadığından o engel dahi bertaraf olmuş sayılırdı." (155)

Babalarının ölümünden sonra Şehlevend ve anası yanlarında çalışanların oyunlarına gelerek yoksul duruma düşüyorlar. Dilenecek seviyeye ininceye kadar hiçbir çaba sarf etmemiş olmaları anlatılan olayı biraz inandırıcı olmaktan uzaklaştırıyor. Böylece bazı olaylar romana fazladan girmiş gibi gözüküyor. Sonunda bir de bakıyoruz ki o olayın kahramanı ile ana olayın kahramanı bilişip tanışıyor ve hayatları birlikte geçiyor. Bu kendini halk romancısı olarak gören Ahmet Mithat'ın, özellikle macera romanlarında, sıkça rastlanan bir durumdur.

Musullu Süleyman adlı romanda sevdiği gence (Süleyman) yardım ettiği için göğsüne kadar toprağa gömülerek ölüme terk edilen Maria Kontanza sevdiği insanın ölüm haberini alınca, ölmek için çırpırır. Buna imkan bulamayan Maria Kontanza, Alfons Bondi'yi tahrik ederek kendisini öldürmesini ister.

"- Hayır! Kurtulmayı ne ümit ediyorum, ne de istiyorum."

rum. Madem ki sevgili Baptistan (Süleyman) katledildi, ölüm yolunda ben de onun peşinden gitmeliyim.

(.....) Sanki şu halde beni öldürebilir misin? O benim canıma minnet. Fakat sen o kadar korkak, o kadar alçak bir herifsin ki, yere gömülmüş bir kadını öldürmek bile elinden gelmez. (156)

Hüseyin Fellah romanında Şehlevend uğruna küreğe mahkum olan Omer, onun Mısır'a gelin gittiğini öğrenince intihar etmek ister ama buna da imkan yoktur.

"Ah bu kürekte bulunan adam kendi kendisine kıyamayacak da. Ayagımdan zincirle mihlanmışım. Başka bir helak edici alet de vermiyorlar... Ama ne zararı var? Yine kahır zehriyle zehirlenip gidecek değil miyim? Biraz geç olacakmış. Geç olsun da güç olmasın. Kafamı küpeşteye vura vura kırmaktansa, acılar içinde kıvrana kıvrana gebermek daha kolaydır." (157)

Dürdâne Hanım adlı romanda da Dürdâne'nin aşkına karşılık vermemesi üzerine Memduh Bey intihar etmek ister ama intihar etmeye fırsat bulamaz.

"(.....) Dürdâne'nin tiksindiği adam, bu dünya yüzünde yaşamamalıdır diye kendine kıyacak oldum; (Senin kendi nefesine hükmün geçmez!) diye engel oldular. Hâlâ da muhafaza altındayım." (158)

Buradaki intihar düşüncesinin temelinde aşk yatmaktadır. Aşık olduğu insandan ilgi ve karşılık görememesi Memduh Bey'i intihar etmeye yöneltiyor. Beğenilmemek, hor görülme

(156) Musullu Süleyman, s.85

(157) Hüseyin Fellah, s.75

(158) Dürdâne Hanım, s.152

gibi durumlar insan psikolojisini olumsuz yönde etkiler. Bu olumsuzluk Memduh Bey'de olduğu gibi insanı hayata küstürür, intihara yöneltebilir.

Yeniçeri romanında da intihar düşüncesi vardır. Aske-
re gittikten onbir ay sonra aldığı bir mektupta çocuğu oldu-
ğunu öğrenen Hüseyin Çorbacı, karısının kendisini aldattığı-
nı, rezil rüsva olduğunu düşünerek intihar etmek ister. Son-
ra intihar fikrinden vaz geçerek hınzır diye nitelendirdiği
karısını öldürmek kararına varır.

"Ne demek ben kendime niçin kıymalıyım. Kabahat benim
mi ki? O hınzır kahbeyi paralayıp şimdiki halde kendisinin
karalamış olduğu yüzünü al kanlara boyamalıyım: Yapar mıyım?
Yaparım bacagım hakkı için yaparım. Bari aybımızı kara yer
örsün." (159)

Zehra'da ise Suphi, evden ocaktan ayrıldıktan sonra
bir aralık kendini iyice perişan hisseder. Annesi, karısı,
Sırrıcemal ve Sırrıcemal'den olma çocuğu aklına gelince in-
tihara kalkar ama buna da cesaret edemez. O da Hüseyin Çor-
bacı gibi intihar etmektense kişisel çıkarından başka bir
şey düşünmeyen ve felaketinin sebebi olarak gördüğü Ürani ile
aşığını öldürür. Bir bunalım anında verdiği intihar kararı
daha sağlam bir mantıkla önlenmiş olur, fakat hiç de hoş ol-
mayan cinayete sebep olur.

İntihar Etme Biçimleri

İntiharı, insanın kendi kendini bilerek isteyerek,
planlayarak doğrudan ya da dolaylı yoldan öldürmesi olarak
tarif etmiştik. Tariften de anlaşılacağı üzere intiharın bi-
rinci olarak dikkat çeken yönü, insanın kendi kendisini öl-
dürmesidir. "Öldürmek" eylemi söz konusu olunca onun icrası-

nın da çeşitli şekilleri olacağı şüphesizdir. İnsanların duygusu, düşünce ve davranışları farklı farklı olduğu gibi, kendi kendilerini öldürme usûl ve teknikleri de, farklı olacaktır. Biz bu başlık altında, daha önce görmeye çalıştığımız intihar hadiselerinin icra biçimleri üzerinde durmaya çalışacağız. Olayların fazla derinliğine inmeden uygulanış biçimlerine değineceğiz. İntihar biçimlerini şu beş başlık altında görmeye çalışalım:

- 1- Suda boğularak intihar,
- 2- Yüksekten atlayarak intihar,
- 3- Delici, kesici ve ateşli silahlarla intihar,
- 4- Zehir içerek intihar ve
- 5- Diğer intihar etme biçimleri.

1- Suda Boğularak İntihar

Sergüzeşt romanında Dilber kendini Nil'e atarak intihar eder. Geçtiği her yere hayat veren, Mısır'ı Mısır yapan ve bu yönüyle kutsal sayılan Nil: Dilber için de -yazara göre- hürriyet oluvermiştir. Romanda Dilber'in intiharı hürriyete kavuşma olarak ele alınmıştır. Dilber, Nil'in çoşkun sularına bakarak, kısa bir an tereddüd eder; ama yapabileceği başka bir şey yoktur. Geride ırz düşmanı, önünde Nil. Ve Dilber Nil'i tercih ediyor.

"Nil'in o müthiş, o tehlikeli akıntıları bu zavallı Dilber'i bu talihsiz esiri nereye götürüyordu? Hiç şüphesiz hürriyetine!" (160)

Dilber'in Kafkaslardan deniz yoluyla getirilerek esaret hayatına başlaması ve suya atlayarak esaretten kurtulması bir rastlantı değildir. Mehmet Kaplan'ın dediği gibi "her şey, vaka, dekor ve şahıslar, yazarın telkin etmek istediği hayat ve insan telâkkisine göre düzenlenmiş ve tasvir edil-

miştir. Yazarın ezilen Dilber'den yana olduğu, ona acıdığı, onu güzel, masum, temiz ve iyi göstermeğe çalıştığı, buna karşılık ona eziyet edenleri veya kötü gözle bakanları yendiği hemen her sahifede hiss olunur. Romana, en küçük teferruatına varıncaya kadar, yazarın insan görüşü, değer hükümleri hâkimdir." Yazar istediği sonuca ulaşabilmek için ölümden başka bütün yolları tıkar. Öyle bir dünya çizer ki bu dünyada ölümden başka kurtuluş kapısı yoktur. "Dilber'in kendisi âciz olduğu gibi, ona yardım etmek isteyen kimseler de âcizdir." (161) Bu amansız, acımasız dünyadan kurtuluş Nil'dir. Dilber'e felaket getiren su, aynı zamanda onun hürriyeti olmuştur.

Musululu Süleyman romanında Osman Şemri, yanında çalıştığı Osman Cafer Kerhi'yi malına konmak, güzel karısıyla evlenmek düşüncesiyle öldürünce Cafer'in karısı da "Benim Cafer'imi yutan nehir beni de yutsun!" diyerek kendini nehre atıyor. Böylece kocasının mezarı olan nehir, kadının da mezarı olur. Birbirini seven eşler için nehir birleştirici olmuştur. Yazar, nenri bir canavar gibi göstererek: "...Nehir, onun o nazik vücudunu da yutuverdi." (162) diyor. Burada da nehir, ırz düşmanı Osman Şemri'den kadını kurtarıcı oluyor. Onun hayatına son veriyor ama ırz ve namusuna leke getirtmiyor. Sergüzeşt'tekine benzer bir durum söz konusudur diyebiliriz.

Natüralist bir roman olan Zehra'da Sırrıcemal kendini kuyuya atarak intihar ediyor. Suphi ile ayrı bir eve yerleştikten sonra mutluluğu bulduğuna inanan Sırrıcemal Suphi'nin Ürani'ye tutulup eve gelmemesi ve bu arada çocuğunu düşürmesi hayatına son vermesine sebep oluyor. Romanda intihar edişini takip edemiyoruz. Gazeteler Sırrıcemal'in kendi-

(161) Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1
İstanbul-1976 (Dergah Yayınları) s.383

(162) Musululu Süleyman, s.126

ni sarnıca atarak intihar ettiğini yazıyorlar.

Denizci Hasan romanında da Madam İliya duygularına yenilerek güverte subayıyla beraber olmanın utancıyla kendini denize atar.

Madam İliya için o anda kendini öldürmenin en kestirme yolu şüphesiz denize atlamaktır. Bu sebeple intihar ediş şekli yadırganmıyor. Dilber'in Nil'e kendini atması da o anda akla gelebilecek tek yoldur. Sırrıcemal'in intihar ediş şekli ise biraz düşündürücü. Acaba niçin sarnıca atlıyor da bir başka şekilde intihar etmiyor? Sırrıcemal'in perişan durumu anlatılıyor ama kafasında belirginleşmiş bir intihar biçimine rastlamıyoruz. Oysa Batı romanında intihar edecek kişinin, intihar öncesi düşüncesinde, intihar biçimini bile görmek mümkün. İntihar tereddüdlere içerisinde intihar etme biçimi de açık şekilde ortaya çıkıyor.

2- Yüksekten Atlayarak İntihar

Musullu Süleyman romanı Hasan Sabbah'ın yapma Cennetini, Hasan Sabbah'ın neslinden gelenlerin aynı cennette hüküm sürdüklerini anlatan enteresan romanlardan biridir. Ahmet Mithat, bu romanın malzemelerini Mithat Paşa'nın Bağdat valiliğine atanması üzerine onunla birlikte deniz yoluyla İskenderun'a, oradan da kara yoluyla Musul üzerinden Bağdat'a kadar uzanan ve Bağdat'ta son bulan yolculuğu esnasında ve Bağdat'ta kaldığı zaman içerisinde topluyor. Bağdat'tan İstanbul'a döndüğünde yayınladığı ilk roman Süleyman Musulî oluyor. Uzun uzun anlattığı Alamut Kalesinde enteresan bir intihar hadisesine de bilgi olmak bakımından değiniyor.

Şeyh kendi adamlarının itaat derecesini Kont dö Şampanye göstermek için "Kendinizi şu duvardan aşağı atınız" demiş, ikisi birden derhal duvardan atlayıp intihar etmişlerdir.

Ahmet Mithat'ın Yeryüzünde Bir Melek adlı romanında da Arife, kale duvarından atlayarak intihar ediyor. Daha önce Arife'nin intiharına değinmiştik. Burada intihar ediş biçimi üzerinde durmaya çalışalım.

Arife, Şefik'e ve Raziye'ye elinden gelebilen her türlü kötülüğü yapmış, seven iki kişiyi birbirinden ayırmış, dahası Şefik'in hapse atılmasına, Raziye'nin yuvasının yıkılmasına sebep olmuştur. Buna rağmen Raziye ve Şefik intikam peşinde değildirler. Hatta Arife'ye iyilik bile yapılmak istenir ama Arife, gururunun kırılmasına dayanamayarak kendini Galata Kulesinin yüksekçe bulunan hendek duvarından atar. Müseyin Fellah romanında Galata Kulesi'nin yüksek duvarları ve hendeklere rastlıyoruz. Yazar aynı mekânı Yeryüzünde Bir Melek'te de kullanıyor. Şefik'in yanından hisımla çıkan Arife'nin kendini hendek duvarından atması inandırıcı. O anda başka bir yol düşünüp bulması ve o yolla intihar etmesi hemen imkansızdır.

Ahmet Mithat'ın Fitnekâr adlı hikâyesinde kızının sevdiğiyle kaçma planı ortaya çıkıp eve zaptiyelerce getirilmesi üzerine Mümtaz Bey utancından kendini balkondan atarak intihar ediyor. Kızının bu hallerini gören birinin ani depresyon geçirmesi ve bu ruh hali içerisinde kendini evin balkondan atması inandırıcıdır. Ölümü ise o kadar inandırıcı değildir. Zaten yazar inandırıcı olup olmama endişesi içerisinde değil, ders vermek endişesindedir. Bu olaydan sonra Münevver üzüntüsünden hemen o gün ölmüş, anası ise delirmiş, sokaklarda dilenmeye başlamıştır. Kızın üzüntüsünden hemen o gün oracıkta ölmesi Halk Hikâyeleri'mizdeki ani ölümleri hatırlatıyor. Kadının delirmesi de inandırıcılıktan oldukça uzaktır. Ama dediğimiz gibi Ahmet Mithat; ey okuyucu bu olaya bak ders al, bir anlık hâta seni özenle yetiştiren ananın, babanın ve senin perişan olmana sebep olabilir der gibidir. Mesajını vermek için olayları istediği gibi yönlendiriyor; böylece eğiticilik ve öğreticilik görevini de yerine getir-

miş oluyor.

3- Ateşli, Kesici ve Delici Silahla İntihar

Anna Karenina romanında Anna'ya aşık olan Vronski, gururunun kırılması ve ümitsizliğe kapılması sonucu tabancayla şakağına ateş eder. Derin yara alır ama bu yaradan ölmez. Asker olduğu için yanında silah taşımaması ve bir buhran anında onu kullanması gayet normaldir. İntihar düşüncesi beynini kemirirken onun aklına hep silahını şakağına dayayıp ateş etmek gelir. Silahı her an elinin altında hisseden bir subayın intihar etmeyi düşündüğünde silahına sarılması askerlik karakteriyle de uzlaşır.

Werther'in Acıları adlı romanında Werther tabancayla kendini öldürür. İntihar edeceğini mektupla eşe dosta bildiren Werther, daha sonra uşağını sevgilisi Şarlot'un kocası Alber'e göndererek "Tasavvur ettiğim bir yolculuk için tabancalarınızı ödünç olarak göndermenizi rica ederim." diye bir pusula yazar. Şarlot, silahları temizleyerek verir. Uşak silahları Şarlot'un verdiğini ve dahası temizlediğini söyleyince Werther daha bir coşkuludur. Uşağından silahları alırken:

"Ver, Şarlot! bana ölümün sarhoşluğunu tattıracak olan o soğuk o korkunç kadehi işte elim titremeden soğuk kanlılıkla alıyorum. Sen uzatıyorsun, ben de hiç düşünmüyorum." (163)

Alexandre Dumas Pere'in Antony adlı eserinde Adele'nin intiharı enteresandır. Kocasının seyahatta olduğu bir sırada eski aşığıyla karşılaşan Adele; Antony'nin aşkını kalbinden söküp atamadığını anlar. Kocasına sadakatsizlik yapmamak için Antony ile görüşmek istemez, ama Antony eski sevgilisine aşıkâne yakarışlarda bulunur. Tam bu sırada Adele'nin kocası çıkıp gelir. Rezalet çıkmasından korkan Adele intihar etmek is-

ter ama buna da fırsat bulamaz. Bu çıkmaz da Adele'ye aşığı Antony yardım eder. Antony hançeriyle Adele'yi öldürür, kocasına da "Bana mukavemet ediyordu, öldürdüm"der. Eğer Adele fırsat bulabilmiş olsaydı kendi kendini öldürecektir. Aşığı Antony sevgilisinin arzusunu yerine getirdiğinden bunu enterasan bir intihar olarak belirtmek gerekir.

Juliet de Adele gibi aşığının hançeriyle intihar eder. Ama hançeri kullanan Juliet'tir. Romeo'nun zehir içerek intihar etmesinden sonra Juliet yavaş yavaş kendisine gelir. Başucunda intihar etmiş Romeo'nun cesedi ile karşılaşınca hemen aşığının belinden hançeri alarak kendini öldürür.

Othello da Juliet gibi kendini hançerliyerek öldürür. Othello, karısının kendisine ihanet ettiğini sanarak namusunu temizlemek için çok sevdiği karısı Desdemona'yı bir kıskançlık buhranı anında öldürür. Daha sonra bir oyuna kurban gittiğini, aldatılıp, tuzığa düşürüldüğünü anlayınca önce kendisini aldatanları ardından da kendini hançerliyerek öldürür.

Victor Hugo'nun Hernani piyesinde, Don Gomez'e şeref sözü veren Hernani, Dona Sol ile evlendiği gece duyduğu boru sesi üzerine sevgilisi Dona Sol ile zehir içerek intihar eder. Onların intihar ettiğini gören ve yaptığı işten pişmanlık duyan Don Gomez kendini hançerliyerek öldürür.

Ahmet Mithat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanında da Civelek Mustafa hançerle intihar eder.

Hüseyin Fellah, Omer ve Civelek Mustafa Şehlevend'e gönül verirler. Üç delikanlı aynı kızı, kız da üç delikanlıyı sever ama üçününde aynı kızla evlenmesi imkansızdır. Hüseyin Fellah ve Omer, Şehlevend'in kardeşlik teklifini kabul ederler, fakat Civelek Mustafa, Şehlevend'le kardeş olmaksızın ölmek daha iyidir diyerek kendini öldürür.

"--Kimıldanma! Nah işte yedincisi de sen ol!

Eyvah, bin kere eyvâh ki! Civelek bu narayı atar atmaz belindeki küçük bıçağı çektiği gibi kendisini tamam da midesinin üzerinden vurdu." (164)

Racine'in Andromak adlı eserinde Hermiyon da hançerle intihar eder. Orest'in askerleri ve onu seven Yunan Halkı Pirüs'ü öldürünce Hermiyon çalgına döner. Orest'e öldürme emrini kendisi vermiştir ama bu aşkın galeyana geldiği, ihanete uğradığını anladığı andır.

Ahmet Mithat Efendi'nin Çerkez Özdenler adlı tiyatro eserinde de Samurkaş savaşta korkusundan bayıldığı yolunda asılsız suçlamaya maruz kalınca bu lekenin asla silinemeyeceğini belirterek silahını başına dayayarak intihar ediyor.

Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat romanında çeşitli olaylardan sonra Fitnat aşık olduğu Talat'a değil de başka birisine (gerçek babası olan Ali Bey'e) verilince kendini çakı bıçağıyla öldürür. Babası Ali Bey kapıyı zorla açıp içeri girince dehşet içerisinde kalır.

"Heyhât!.. Fitnat, odanın ortasında yatmış! Vücudu al kan içinde kalmış!.. Gözlerini tavana dikip inliyor!.. Gögsü açık, midesinin üzerinde bir ufak çakı batmış, yalnız sapı görünür!.. Ah... Zavallı kız!" (165)

Fitnat, babasıyla evlendiğini öğrenmeden intihar ediyor. Evlendiği kişinin babası olduğunu öğrenseydi, üzüntüsü belki daha büyük olacak, belki de babasına kavuşunca her şey düzelecek, işler yoluna girecekti. Yazar bu noktayı okuyucuya entrik unsur olarak sunuyor. Fitnat'ın çakı bıçağıyla intihar etmesi ise; şekil yönünden inandırıcı; çünkü evlenen

(164) Hüseyin Fellah, s.461

(165) Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, s.101

bir kızın üzerinde daha büyük bir kesici aletin bulunması mümkün değildir. Muhteva yönünden ise inandırıcı değildir, çünkü ufak bir çakı bıçağının vücuda yapacağı bir darbe öldürücü olmayabilir. Burada yazar, vermek istediği mesajı iletebilmek amacındadır. Olaya bu yönden bakarsak durumu hoş görmemiz gerekir.

4- Zehir İçerek İntihar:

Zehir içerek intihar etmek hemen herkesce bilinen bir yoldur. Özellikle zehirli ilaçların çoğaldığı çağımızda gençlerin en çok başvurdukları intihar aracı zehirdir. Dozunda alındığında şifa olan ilaçların aşırı alınması halinde zehirlenme olması da bu tür intiharı yaygınlaştırmıştır.

Arsenigin çok tesirli bir zehir olduğunu öğrenen Madam Bovary, bir avuç arsenik yiyerek intihar etmiştir. O anda hiç acı duymamasına rağmen arsenik tesirini göstermeye başlayınca canı çok yanmış, ama geriye dönüş mümkün olmamıştır. Zaten zehirle intiharın diğer intiharlardan farkı buradadır. O anda hiç bir acı duyulmamasına karşılık sonradan acısı derin ve büyük olmaktadır.

Arseniği yedikten sonra eve gelen Emma, kocası Charles'a mektup yazıp "Yarın okursun bu mektubu" "Ama, o zamana kadar tek şey sorma bana Allah aşkına!.. Tek şey bile!" diyerek karyolasına upuzun uzanır ve uykuya dalar. Ağzında duyduğu burukluk üzerine uyanır ama hala acı çekmemektedir. Birazdan öğürtüler, kusmalar başlayacaktır. Zehrin tesiriyle kıvranan Emma, "Ay! Ne korkunç şey yarabbi!" diye haykırır. Küçük kızı Berthe annesini görünce: "A-a-a-a! Anne, ne kadar iri gözlerin var senin yüzün ne kadar solgun! Çok da terliyorsun!.." diyerek şaşkınlığına dile getirir. (166) Bu masumca ifade zehrin tesirinin ne kadar müthiş olduğunu göstermesi

bakımından enteresandır.

Rahibin sihirli ilacının tesiriyle uykuya dalan Juliet'i öldü sanan Romeo, sevdiğinin başucunda zehir içerek intihar eder.

Juliet'in uyku ilacıyla uyutulduğunu bilmeyen Romeo sevgilisinin başucunda:

"Burada senin nedimelerin olan böceklerle, kurtlarla beraber kalacağım. Burada, ebedî istirahata kavuşacağım. Burada dünyadan usanmış zavallı vücudumu, meş'um yıldızların istibdadından kurtaracağım (.....)

Gel, acı ilaç, gel, tatsız kılavuz! Sen ümitsiz kapitan deniz tutmuş yorgun gemini hemen kayaların üstüne bindir! Aşkına içiyorum. (İçer)

Yalan değilmiş eczacı, ilaçlarının tesiri çabuk görüyor! Böylece sevgilimi öperek ölüyorum." (167)

Atala da zehir içerek intihar eder. Atala annesine verdiği sözü yerine getirebilmek için intihar etmeye karar veriyor. Bu sebeple zehir içiyor.

"Rahib: "Bir zehir mi?" dedi. Atala: "Ozehir şimdi içimdedir" cevabını verdi.

(.....) Heyhat! Pederim, dedi, dün gece sizi aradım, fakat, Allah, suçlarımı cezalandırmak için sizi benden uzaklaştırdı. Hem artık ne yapılsa beyhudedir; zira, zehir işlerinde pek mahir olan Hintli'ler bile benim içtiğim zehrin ilacını bulamamışlardır. Şaktas, bunun tesiri ümid ettiğim kadar ânî ve seri olmadığını gördüğüm zaman ne derece hayret etti-

ğimi sen takdir eyle! Aşkım, kuvvetlerimi artırdı, ruhum çabucak senden ayrılamadı." (168)

Böyle söyledikten sonra Atala, zehr'in tesiriyle yavaş yavaş kanının kuruduğunu hissetmeye başlıyor. Papaza kendisini kurtarması için yalvarıyor ama nafile bir yalvarış oluyor bu yalvarış.

Ruy Blas da zehir içerek intihar ediyor. Kraliçeyi seven Ruy Blas onun adını kötüye çıkarmamak için yapıyor bunu.

"Kraliçe- (.....) Ne yaptınız? Ne yaptın? Sana söyle diyorum sakın, şu iğrenç mayi zehir olmasın? söyle.

Ruy Blas- Evet, zehirdi. Ama kalbim dolu sevinçle."

.....

Kraliçe- Zehir mi? Rabbim! Onu benim inadım yaktı.

- Ah keşke affetseydim..." (169)

Hernani adlı eserde Dona Sol ve Hernani evlendikleri gece Don Ruy Gomez'e verdikleri söz üzerine zehir içerek intihar ederler.

"Hernani- Lâyemut ruhlarımız aşkına, ver şu zehri, Beni seviyorsan ver!

Dona Sol- (Düşünceli) İstiyor musun? Peki! (Zehri içer)

Al işte!

(.....)

Hernani- Heyhat ne yaptın zavallı kız!

Dona Sol- Sen öyle arzu ettin.

Hernani- Pek feci bir ölüm bu!

(.....)

Hernani-(Don Ruy Gomez'e) Ne kadar da gaddarsın! Onun

(168) Atala, s.71-72

(169) Ruy Blas, s.139-140

için başka bir zehir seçemez miydin? (Hernani içer ve Şişeyi fırlatır) (170)

Namık Kemal'in Zavallı Çocuk piyesinde Ata da sevdiğinin veremden öleceğini anlamasıyla zehir içerek intihar eder.

5- Diğer İntihar Etme Biçimleri:

Romanlarda ele aldığımız intihar hadiselerini oluş biçimlerine göre aynı olanları bir başlık altında görmeye çalıştık. Bazı intihar biçimleri ise yukarıda sıraladıklarımızdan farklılık gösterdiğinden ayrıca görmeye çalışalım.

Anna Karenina, uğruna kocasını ve çocuğunu feda ettiği Vronski'nin nereye gideceğini söylemeden evden ayrılması üzerine çıktığı yolculuğun nerede biteceğini bilmiyordur. Her Şeye herkese tiksintiyle bakıyor; her Şeyi sahte, yalan görüyor, kahkahalar sinirini bozuyor, güler yüzlü insanlara tahammül edemiyor, ne yapacağını kestiremiyor... Bu kararsızlık anında Vronski ile ilk karşılaştığı gün trenin altında kalıp ezilen adamı hatırlıyarak onun gibi trenin altında can vermek istiyor.

"Ortası tam önüne gelen birinci vagonun altına atmak istedi kendini, ama kolundan çıkarmak istediği çantası oyaldı onu.

(.....) Anna, yaklaşmakta olan ikinci vagonun tekerleklerinden ayıramıyordu gözlerini. Tekerleklerin orta yeri tam önüne geldiği anda kırmızı çantasını yere attı Anna, başını omuzlarının arasına çekip ellerinin üzerine vagonun altına attı kendini, hemen kalkmak istiyor gibi yumuşak bir hareketle düştü dizlerinin üstüne." (171)

(170) Hernani, s.184

(171) Anna Karenina, s.690

İstasyona kendini trenin altına atmak için gelmiş değildi. Ama niçin geldiğini, ne yaptığını ve ne yapacağını bilmeyen Anna o anda aklına gelen intihar biçimini seçiyor. Ani bir hareketle kendini vagonun altına atarken; suya dalarken her zaman duyduğuna benzer bir duyguya kapılır. Kendisini vagonun altına atar atmaz yaptığından dehşete düşer.

"Neredeyim? Ne yapıyorum? Niçin? Kalkmak, kendini geri almak istedi Anna, ama kocaman, acımasız bir şey çarptı başına, sırtüstü devirdi onu." (172)

Vagonun altında Anna neler düşündü, neler hissetti bunu anlamak, bilmek mümkün değil. Hakim bakış açısıyla yazar her şeyi anlıyor, biliyor ve bizlere de anlatıyor. Biz de bu anlatılanlara inanıyor, "öyle olabileceğini" düşünüyoruz. Gerçekten o anda neler hissedilir, neler düşünülür bunu birinci ağızdan, olay kahramanından öğrenmemiz imkansız gibidir. Bu imkansızlığı iyi bilen Beşir Fuad, intihar esnasında duygu ve düşüncelerini kaleme alarak o anın canlı tasvirini yapmak istiyor gibidir.

Natüralist olan Beşir Fuad, kol damarlarını tıbbî usullerle açarak intihar ediyor. Bu şekilde intihar etmesinde tıbbî bilgisinin kuvvetli olması etkili olmuş olabilir. Önce kollarına kokain şırınga ederek sinir sistemini uyuşturuyor, sonra da kolunun atar damarlarını kesiyor. O anki duygularını yazmayı da inmal etmiyor.

Bu tür intiharın bir beceriyi ve yeteneği gerektireceği açıktır. Bu sebeple tıp alanında derin bilgisi olan Beşir Fuad'ın bu yolla intihar etmesi dikkate değer. İntiharının bir cinnet anında ortaya çıktığını söylemek oldukça zor. Yazdıklarına baktığımızda her kelimesinin akıl ve mantığa uyduğunu açıkça görebiliriz. "İntiharımı da fenne tatbik edece-

ğim." demiş ve öyle de yapmıştır. Cesedini de "Mekteb-i Tıbbiye" ye bağışlamıştır.

Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi romanında Daniş Çelebi asılarak intihar ediyor. Perilerin kendisini öldüreceğinden korkan Daniş Çelebi onbir yıl kendini eve hapsettikten sonra artık bu işkencelere dayanamayarak odanın birinde kendini asar.

Asılarak intihar etme biçimine Sami Paşazâde Sezai'nin Pandomima hikâyesinde de rastlıyoruz. Pascal, aşık olduğu Eftalya'nın evlenmesiyle tamamıyla yıkılıyor, evine gidip kendini asıyor.

İnsanların intihar etme sebepleri farklı farklı olduğu gibi intihar etme biçimleri de farklı. Bu farklılık insan mizacının farklı olmasından kaynaklandığı gibi sahip olunan imkanların farklılığından da kaynaklanıyor. İntiharı planlayan insan onun icra biçimini de planlıyor, fakat ani depresyonların sevk ettiği intiharlarda, intihar biçiminin planlanması mümkün olamıyor. O anda akla ilk gelebilecek her yola, her biçime baş vurulabiliyor.

Her ne şart altında olursa olsun intihar olayı tasvip edilecek bir olay değildir. Ama toplumda ister psikolojik, isterse de sosyal sebeplerle olsun intihar edenler bulunduğuna göre bu probleme akılcı, sağ duyulu yaklaşılarak problemin halledilmesine çalışmak hepimize düşen bir görevdir. Bu meseleyi derinlemesine ele almak ise psikologlara ve sosyologlara düşüyor.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

1- İncelediğimiz Eserlere Ait Bibliyografya

- Ahmet Mithat, Yeniçeriler, İstanbul-(1288 "1871-1872")
Letâif-i Rivâyât Serisi Yeni Harflerle Baskısı -İstanbul 1942 Baskıya Hazırlayan: Mustafa Nihat Özön.
- _____, Hasan Mellah (Denizci Hasan) İstanbul-(1291-
"1874-1875") 2 Cilt Yeni Harflerle Baskısı İst.
1975 Sadeleştiren ve Baskıya Hazırlayan: Prof.
Dr. Kenan Akyüz, Kültür Bakanlığı 1000 Temel
Eser M.E.B.
- _____, Hüseyin Fellah, İstanbul-(1291 "1874-1875")
Yeni Harflerle Baskısı İstanbul-1981 Sadeleş-
tiren: Duralı Yılmaz, Kalem Yayıncılık
- _____, Yeryüzünde Bir Melek, İstanbul-(1296 "1878-1879)
- _____, Süleyman Muslî, İstanbul-(1294 "1877") Yeni Harf-
lerle Baskısı, İstanbul-1971 Hazırlayan: Behçet
Necatigil, Milliyet Yayınları
- _____, Çengi, İstanbul-(1294 "1877") Sahibi: Mehmet
Cevdet Kırk Anbar Matbaası
- _____, Henüz On Yedi Yaşında, İstanbul-(1298"1880-1881)
Yeni Harflerle Baskısı, İstanbul-1948 Baskıya
Hazırlayan: Hakkı Tarık Us
- _____, Dürdâne Hanım, İstanbul-(1299 "1881-1882") Yeni
Harflerle Baskısı İstanbul-1952 Baskıya Hazırla-
yan: Hakkı Tarık Us Vakit Matbaası
- _____, Müşâhedât, İstanbul-(1308 "1890-1891") Yeni
Harflerle Baskısı İstanbul-1979 Baskıya Hazırla-
yan: Necmettin Turinay, Bilge Yayınevi
- _____, Taaffüf (1313 "1895-1896") İstanbul Dersaadet
İkdam Matbaası
- Baudelaire, Charles, Kötülük Çeçekleri (Türkçesi: Erdoğan Al-
kan) Alaz Yayıncılık İstanbul-Kasım 1984
- Châteaubrian, Francois, Rene, Atala, 1801

- Emin Nihat Bey, Müsâmeretnâme, Baskıya hazırlayan ve sadeleştiren: M. İsmet Uzun, Tercüman 1601 Temel Eser
- Goethe, Yohan Wolfgon, Genç Werther'in Çektikleri, İst.-1957
Çeviren: Ali Kâmi Akyüz
(Die Liden des Junger Werther, Genç Verter'in Acıları diye de tercüme edilmiştir.)
- Flaubert, Gustave, Madam Bovary, İstanbul-1985 Çeviren: Sâmih Tiryakioğlu
- Hugo, Victor, Hernani, Çeviren: Cemil Meriç Devlet Kitapları
2. Basılış
- _____, Ruy Blas, İstanbul-1962, Çev: Sabri Esat Siyavuşgil, 2. Basılış M.E.B.
- Nabizâde Nâzım, Zehra, Musavver Servet-i Fünûn gazetesine tefrikadan sonra-Alem Matbaası-Kostantiniyye-1312 (1896) Yeni Harflerle Baskısı İstanbul-1954
Tertipleyen: Mustafa Nihat Özön 2. Baskı-1969
- Nâmık Kemal, Gûlnihâl, İstanbul-1969 1000 Temel Eser
- Rasine, Jean, Andromague, İstanbul-1963 Çev: M. Faik Ozansoy, M.E.B.
- Tolstoy, Lev, Anna Karanina, Çev: Ergin Altay, Ank-1974 Devlet Kit,
- Samipaşa-zâde Sezai, Bergüzeşt, İstanbul-1305 "1889", 1340 "1924"
Sade dille-1963 Günümüz Türkçesine Çeviren: Fazıl Yenisey, İst.-1978 İnkılâp ve Aka
- Shakespeare, William, Romeo ve Juliet, İst.-Çev: İlhan Siyami Tanner, Semih Kitapevi 2. Basılış
- _____, Othello, İst.-1966, Çev: Orhan Burion, M.E.B.
- Şemsettin Sami, Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, Ankara, 1974 Baskıya Hazırlayan: Doç. Dr. Sedat Yüksel, DTCF Yayınları

2- Genel Bibliyografya

- Aktaş, Şerif, Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, Ankara- Mart 1986 (Birinci Baskı) Akçağ Yayınları
- _____, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara - Kasım 1984, Birlik Yayınları
- Akyüz, Kenan (Prof), Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri I Ankara-1979 (4. Baskı)
- Arkun, Nezahat (Doç. Dr.), İntiharın Psikodinamikleri İstanbul 1963
- Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, II.
- Baudelaire, Charles, Kötülük Çiçekleri (Elem Çiçekleri) Türkçesi, Erdoğan Alkan, İstanbul-Kasım 1984 (Alaz Yayıncılık)
- Bezirci, Asım, Abdülhak Hamit, Hayatı-Şiirleri ve Oyunlarından Seçmeler, İstanbul-1983 (İkinci Baskı)
- Bielschowsky, Goethe Hayatı ve Eserleri, I, Çeviren, Mediha ve Şerife Onay, İstanbul-1951 (M.E. Basımevi)
- Eliot, Thomas Stearns, Edebiyat Üzerine Düşünceler, Çeviren, Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara-1983 (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları)
- Ercilasun, Bilge (Doç. Dr.), Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit, Ankara-1981
- Hilav, Selahattin, (Freud- Jang- Adler'den Çeviri) Psikanaliz Açısından Edebiyat, Ankara-1981
- Finn, Robert Patrick, Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900) Türkçesi, Tomris Uyar, Ankara-Ekim 1984 (Bilgi Yayınevi, Birinci Basım)
- Forter, Edgar Morgan, Roman Sanatı, Çeviren, Ünal Aytür Adam Yayıncılık Haziran 1982
- Gözler, H. Fethi, Edebiyat Akımları Yardımcısı I,II,III İstanbul-1976 Damla Yayınevi
- Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı I,II,III, İstanbul-1978
- Kaplan, Mehmet, Hikâye Tahlilleri, İstanbul-Nisan 1979 Dergah Yayınları

- Kaplan, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I İstanbul -Şubat 1976 Dergah Yayınları
- Köseihal, Nurettin Şazi, Sosyoloji Tarihi (E. Durkheim'in Le Sucidi Özeti) İstanbul-1968
- Kudret, Cevdet, Edebiyatımızda Hikâye ve Roman I C.8,II. İstanbul-Nisan 1979 Varlık Yayınları 3. Baskı
- Kutlu, Şemsettin, Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları, İstanbul-1980 Toker Yayınları, 3. Baskı
- Moran, Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri İstanbul-1983 Cem Yayınevi 5. Baskı
- _____, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a İstanbul-Kasım 1983, İletişim Yayınları
- Sartre, Jean-Paul, Edebiyat Nedir? Çeviren, Bertan Onaran İstanbul-Nisan 1982 Payel Yayınevi
- Okay, Orhan (Doç. Dr.), Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, Ankara-1975 Baylan Matbaası Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 429
- (Doç. Dr.) İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad, İstanbul, Dergah Yayınları
- Önertoy, Olcay (Doç. Dr.) Edebiyatımızda Eleştiri, Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemleri, Ankara-1980
- Özön, Mustafa Nihat, Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi Ankara-1941
- _____, Türkçede Roman, İstanbul-1985 Baskıya Hazırlayan, Alpay Kabacalı 2. Baskı İletişim Yayınları
- Püsküllüoğlu, Ali, Türk Halk Öyküleri, Ankara-Haziran 1982
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, Hazırlayan Dr. Zeynep Kermen İstanbul-1977 2. Baskı
- _____, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi İstanbul-1976 4. Baskı
- Tansel, Fevziye Abdullah, İyi ve Doğru Yazma Usûlleri Cilt I,II, İstanbul-1975
- Tural, Sadık Kemal (Doç. Dr.), Zamanın Elinden Tutmak (Edebiyat Nazariyatı - Edebî Tenkit Örnekleri) İstanbul-1982 Ötüken Yayınları, 1. Baskı

- Uysal, Ahmet Edip (Rene-Warren Wellekten Çeviri) Edebiyat Bili-
minin Temelleri Ankara - Aralık 1983 Kültür ve
Turizm Bakanlığı Yayınları
- Yazgıç, Kâmil, Ahmet Mithat Efendi, Hayatı ve Hatıraları, İstan-
bul-1940 Tan Basımevi
- Yetkin, Suut Kemal, Edebiyatta Akımlar, İstanbul-1967

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi